

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Kalev Õiger

HARJUMAA ELANIKKONNA TEADLIKKUS
HÄDAOLUKORDADEST JA VALMISOLEK ELUTÄHTSATE
TEENUSTE KATKESTUSEKS

Juhendaja: Galina Danilišina, MSc
Kaasjuhendaja: Merilin Maarits, MA

Tallinn 2020

SISEKAITSEAKADEEMIA MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Kaitsmise kuu ja aasta: 06.2020
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Harjumaa elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest ja valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: <i>Awareness and preparedness of the population of Harju County for emergencies and interruptions in vital services</i></p> <p>Lühikokkuvõte: Magistritöö on kirjutatud eesti keeles, võõrkeelne resümee on inglise keeles. Töö koosneb 102 leheküljest, millest põhiosa moodustab 76 lehekülge. Töös on kasutatud 75 eesti- ja ingliskeelset allikat. Töö sisaldab 7 tabelit, 12 joonist ja 2 lisa.</p> <p>Magistritöö eesmärk on selgitada välja Harjumaa elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest ning valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks, nii linna- ja maapiirkondades, kui korterites ja eramajades elavate inimeste puhul, ning võimalikud meetmed, mille abil vähendada katkestusest tingitud negatiivset mõju. Eesmärgi saavutamiseks püstitati neli uurimisülesannet: Anda ülevaade julgeolekust läbi sotsiaalsete aspektide ning hädaolukordade ja elutähtsate teenuste teoreetilistest käsitlustest; Anda ülevaade Eestis teostatud uuringutest, teadusuuringutest ja kogemustest seoses elutähtsate teenuste tagamise ning elanikkonna valmisolekuga; Selgitada välja, milline on Harjumaa elanikkonna teadlikkus ning kas elanikkond on valmis elutähtsate teenuste katkestuseks nii linnades kui maapiirkondades; Sünteesida teoreetilist käsitlust ja uurimistulemusi, leida võimalikud meetmed elutähtsate teenuste katkestusest tingitud negatiivsete mõjude ja tagajärgede vähendamiseks ning elanikkonna teadlikkuse suurendamiseks.</p> <p>Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisülesannete täitmiseks kasutati kvantitatiivset ülevaateuuringu strateegiat ja instrumendina küsitlusmeetodit. Andmetöötlusprogrammis <i>Ms Excel</i> läbiviidud ristanalüüsiga ning matemaatiliste kalkulasioonidega selgus, et Harjumaa elanikkonna teadlikkuses ja valmisolekus esineb jätkuvalt puuduseid, vaid keskmiselt 54,96% Harjumaa elanikkonnast tuleb iseseisvalt 5-7 päeva toime. Samas on valmisolek võrreldes 2019. aasta sügisega vähesel määral, 4,96% tõusnud. Muuhulgas leidis ristanalüüsiga kinnitust, et eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks teataval määral paremini valmistunud kui seda on korterelamutes elavad inimesed. Analüüsi tulemustest nähtus, et lähiasustusest eraldi ja majades elavad leibkonnad on paremini valmis 12 elutähtsa teenuse katkestuse puhul milleks on: elektriga varustus, gaasiga varustus, vedelkütusega varustus, riigitee sõidetavuse tagamine, telefoniside, mobiilside, andmeside, makseteenus, sularaharinglus, kaugküttega varustus, kohalike teede sõidetavuse tagamine ning veega varustus ja kanalisatsioon. Seega lähtudes uurimistulemustest, on hädaolukordade puhul enim ohustatud Tallinn ja teised suurlinnad, kus peamiseks riskigrupiks on korterelamutes elavad leibkonnad.</p>	
Lisad: Lisa 1: Ankeetküsimustik; Lisa 2: Küsimuste nr 1, 4, 5, 6, 10, 16 ja 17 demograafilised andmed	
Võtmesõnad: kriis, hädaolukord, katastroof, elutähtis teenus, valmisolek, teadlikkus	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>disaster, crisis, preparedness, emergency, critical infrastructure, awareness</i>	
Magistritöö seos: -	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Kalev Õiger</p> <p>Olen koostanud magistritöö iseseisvalt. Kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste tööde autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma magistritöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Galina Danilišina	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Merilin Maarits	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Instituudi juhataja: Erkki koort	Allkiri:

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. JULGEOLEKU, HÄDAOLUKORRA JA ELUTÄHTSATE TEENUSTE TEOREETILINE KÄSITLUS	11
1.1. Sotsiaalne julgeolek, elanikkonna valmisolek ja motivatsioon	11
1.2. Hädaolukorrad ja toimepidevus	19
1.3. Elutähtsate teenuste olemus	23
1.3.1. Tagamine ja teenuste eest vastutamine	29
1.4. Varasemad valdkondlikud uuringud Eestis	34
2. ELANIKKONNA HÄDAOLUKORDADE TEADLIKKUSE JA ELUTÄHTSATE TEENUSTE KATKESTUSTEKS VALMISOLEKU UURIMUS	38
2.1. Metoodika ja valim	38
2.2. Ankeetküsitluse tulemused	42
2.3. Elanikkonna hädaolukordade teadlikkuse ja elutähtsate teenuste katkestuseks valmisoleku uurimuse analüüs ja järeldused	58
2.3.1. Ettepanekud ja meetmed negatiivse mõju vähendamiseks	72
KOKKUVÕTE	75
SUMMARY	80
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	82
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	89
LISA 1. ANKEETKÜSIMUSTIK	91
LISA 2. KÜSIMUSTE NR 1, 4, 5, 6, 10, 16 JA 17 DEMOGRAAFILISED ANDMED	99

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

Hädaolukord – Hädaolukord on sündmus või sündmuste ahel või elutähtsa teenuse katkestus, mis ohustab paljude inimeste elu või tervist, põhjustab suure varalise kahju, suure keskkonnakahju või tõsiseid ja ulatuslikke häireid elutähtsa teenuse toimepidevuses ning mille lahendamiseks on vajalik mitme asutuse või nende kaasatud isikute kiire koostöölastatud tegevus, rakendada tavapärasest erinevat juhtimiskorraldust ning kaasata tavapärasest oluliselt rohkem isikuid ja vahendeid. (Hädaolukorra seadus, 2017)

Elutähtis teenus (võõrkeelsetes teostes nimetatud ka kui elutähtis süsteem / kriitiline infrastruktuur) - teenus, millel on ülekaalukas mõju ühiskonna toimimisele ja mille katkemine ohustab vahetult inimeste elu või tervist või teise elutähtsa teenuse või üldhuviteenuse toimimist. Elutähtsat teenust käsitatakse tervikuna koos selle toimimiseks vältimatult vajaliku ehitise, seadme, personali, varu ja muu sellisega. (Hädaolukorra seadus, 2017)

KOV – kohalik omavalitsus

ETO – elutähtsa teenuse osutaja

HOLP – hädaolukorra lahendamise plaan

HOS – hädaolukorra seadus

PPA – Politsei - ja Piirivalveamet

PäA – Päästeamet

SoM – Sotsiaalministeerium

SiM – Siseministeerium

VV – Vabariigi Valitsus

DHS – Ameerika Ühendriikide Sisejulgeolekuministeerium (*U.S. Department of Homeland Security*)

IKT – info- ja kommunikatsioonitehnoloogia

COVID-19 – 11.03.2020 Maailma Terviseorganisatsiooni (*World Health Organization*) poolt pandeemiaks kuulutatud haigus, mida põhjustab viirus SARS-Cov-2 (koroonaviirus)

SISSEJUHATUS

Eesti inimesed on viimased pea 30 aastat elanud taas vabas, demokraatlikus ja turumajanduslikus ühiskonnas. Paljud teenused ja kaubad on juba ammu iseenesest mõistetavad ning alati olemas. Paraku on maailm muutumas aina ebastabiilsemaks. Üha enam süvenevad pinged Euroopa Liidu siseselt ning Euroopa, Ameerika Ühendriikide ja Venemaa vahel, mille sagarala on Eesti. Selle tõttu ei ole välistatud siseriikliku julgeoleku mõjutamine just läbi elutähtsate teenuste destabiliseerimise ega ka relvastatud konflikti olukorrast tingitud teenuste katkestus. Teisalt ei ole kunagi välistatud looduskatastroofid või inimtegurist ja tehnoloogiast tingitud suurõnnetused, mis võivad halvata tavapärase elu toimimise ning elutähtsate teenuste kättesaamise niigi turbulentses piirkonnas.

Kriisideks ja hädaolukordadeks valmistumine on viimaste aastatega jõudnud staadiumisse, kus riik enam pelgalt ei soovita elanikkonnal valmistuda hädaolukordadeks, vaid teeb aktiivset teavitustööd igapäevaselt ning on välja töötanud rakenduspõhised juhised, mille kasutamist elanikkonnalt ootab Paratamatus on see, et hädaolukorraks valmistumine on pikk protsess, mida ei saa inimestelt eeldada päevapealt. Inimene vajab aega kohanemiseks mõttega, et mugavustsoon ja turvaline elukeskkond võib muutuda ning harjuma tuleb hakata senisest teistsuguste elutingimustega. Sellises olukorras ei pruugi kõik teenused olla enam nii kättesaadavad või on üldse kättesaamatud.

Ühiskonna ja selle elanikkonna toimimises mängivad olulist rolli erinevad teenused ja hüved. Ühiskonna vundament koosneb aga ennekõike sellistest elutähtsatest teenustest nagu elekter, vesi, kanalisatsioon, gaas, vedelkütus, side, transport ja arstiabi. Täna on enim panustatud just nende teenuste osutajate võimekuse tõstmisesse, et nad hoiustaks tagavara ja suudaks tagada teenuse toimimise igas olukorras. Selle nimel tehakse tööd ja kokkuleppeid igapäevaselt. Paraku on riigil vähe informatsiooni selle kohta, kui valmis on Eestis elavad inimesed nimetatud teenuste katkestuseks ja kui pikalt suudavad nad ilma nende teenusteta vastu pidada. (Sisekaitseakadeemia, 2015)

Lähiajaloost saab märkimisväärsete näidetena tuua 2014. aastal alanud relvastatud konflikti Ukrainas, kus võõrriigi eestvedamisel destabiliseeriti elutähtsaid teenuseid, halvati sideteenused ja gaasivarustus, peatunud majanduslike suhete tõttu tekkis kiiresti vedelkütuse ning muude kaupade puudujääk. Olukord kulmineerus aga küberrünnakutega elektrijaamade vastu 2015. aasta lõpus, kui Venemaalt pärinenud küberründega põhjustati

ulatuslik volukatkestus. (Riigi Infosüsteemi Amet, 2016) Sarnaselt Ukrainas toimuvale kaasneb hübriidsõjaga pidev sabotaaž, et tekitada sisepingeid just elutähtsate teenuste halvamise abil, mille alged pärinevad juba Teisest maailmasõjast. 2016. aasta mais olid ka Rootsisis kõneaine imelikud sabotaažikahtlusega juhtumid, kus purunenud andmesidemastidel olid lõigatud läbi tugikaablid või eemaldatud neilt poldid. Sabotaaž või mitte, kuid andmesideta jäi 85 000 majapidamist, sealhulgas politsei ja kaitsevägi. (Laugen, 2016) Meenutades 2007. aasta pronksiöö sündmuseid ja mahukaid küberrünnakuid, mis häirisid pankade ning teiste asutuste tööd pika aja vältel, võib eeldada, et elutähtsate teenuste saboteerimine on aktuaalne ka Eestis (Vaidya, 2015).

Alati ei pruugi katastroofi taga olla tahtlik tegevus ning suurõnnetus või looduskatastroof võib aset leida ka inimliku eksimuse tõttu. Viimasega on Eestil juba mitmeid kogemusi. 2005. aasta jaanuaris tabas Eestit torm, mille tõttu tekkis Lääne-Eestis suur üleujutus. Torm halvas elektrivarustuse ja paljud teenused, mille tõttu tuli Pärnust evakueerida umbes 400 inimest. (Tõnisson, et al., 2009, lk 113) 27.10.2019 tabas Lõuna-Eestit tugev torm, mis pani proovile elutähtsate teenuste toimepidevuse, jättes muuhulgas Võru linna ligi kaheksaks tunniks elektrita ja häirides mobiil- ning andmesidevõrkude tööd (Mäekivi, 2019).

Olgugi, et Eesti elanikkond on suurkatastroofidest puutumata, kui välja arvata mõned lokaalsed erandid, tuleb siiski teha uurimusi, et selgitada välja, kas ja kui valmistunud on elanikkond ise sellisteks olukordadeks ning leida lisameetmeid võimalike tagajärgede leevendamiseks. Mitmetes riikides, näiteks Soomes on endiselt kasutusel elanikkonnale mõeldud punkrid ja varjendid, kus hoitakse ning täiendatakse kriisiolukorras vajalikke elutähtsaid varusid (Einmann, 2017). Kui hulleim aset leiab ja aastakümneid tagatud olnud hüved muutuvad kättesaamatuks, peavad olema välja töötatud sobilikud meetmed ka Eestis, et tagada inimestele võimalus normaalset elu jätkata.

Tulenevalt uuest hädaolukorra seadusest on elutähtsaid teenuseid 14. Nende tagamise eest vastutavad erinevad ministriumid ning üldhuviteenuseid reguleerib majandustegevuse seadustiku üldosa seadus (Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus, 2011). Antud töös keskendub autor sellistele teenustele nagu elektriga varustamine; maagaasiga varustamine; vedelkütusega varustamine; riigitee sõidetavuse tagamine; telefoniteenus; mobiiltelefoniteenus; andmesideteenus; elektrooniline isikutuvastamine ja digitaalne allkirjastamine; vältimatu abi toimepidevus; makseteenus; sularaharinglus; kaugküttega

varustamine; kohaliku tee sõidetavuse tagamine; veega varustamine ja kanalisatsioon ning ühistransport. (Hädaolukorra seadus, 2017) Teemasse on kaasatud nii Eesti elanikkond kui ka suurel hulgal era- ja riiklikke asutusi, kes tegelevad igapäevaselt elutähtsate teenuste tagamisega ning peavad tegema koostööd, et pehmemdada teenuste katkestusega tekkivaid tagajärgi.

Magistritöö **aktuaalsus** seisneb autori arvates mitmes aspektis. Maailmas üha enam suurenevad poliitilised pinged sunnivad valitsusi ja elanikkonda rohkem mõtlema olukordadele, kus elutähtsad teenused pole tagatud. Teisalt on vältimatud looduskatastroofid ja suurõnnetused, mille tõenäosus kasvab kliimamuutuste ning aina suureneva tehnoloogiast sõltuvuse tõttu. Sellest tulenevalt on aktuaalne, kas ja kui valmis on elanikkond erinevate elutähtsate teenuste katkestuseks. Töö käigus on võimalik välja selgitada, kas inimesed on teenuste katkestusele mõelnud ja kui kaua nad enda hinnangul on võimelised ilma teenusteta hakkama saama. Teema on välja pakkunud Siseministeerium, mistõttu on selle kohta ka riiklik huvi.

Magistritöö valdkonnale on siseriiklikult tugevalt keskenduma hakatud alles lähiajal, millest tulenevalt viiakse jätkuvalt läbi muudatusi ka õigusruumis: 2017. aasta esimesel juulil jõustus uus hädaolukorra seadus, mis muutis elutähtsate teenuste valdkonda. Seadus reguleerib näiteks senisest mastaapsemat riskikommunikatsiooni ehk elanikkonna teavitamist hädaolukordi põhjustavatest ohtudest ning nende võimalikest tagajärgedest. Elutähtsate teenuste kõrval jäävad teised erasektori osutatavad teenused üldhuviteenusteks ja riigi osutavateks teenusteks ning neid enam hädaolukorra seaduses ei käsitleta. (Vabariigi Valitsus, 2016) Nende muudatuste juures on oluline omada reaalselt ülevaadet elanikkonna olukorrast, millesse saab autor suure panuse anda oma magistritööga. Antud teema aktuaalsus on magistritöö kirjutamise ajal veelgi enam kasvanud tulenevalt Maailma Terviseorganisatsiooni 11. märtsil 2020 pandeemiaks kuulutatud COVID-19 haiguse levikust ja Eestis välja kuulutatud eriolukorrast (World Health Organization, 2020).

Riigikantselei Elanikkonnakaitse rakkerühma eestvedamisel on visiooniks seitse päeva, mille jooksul peavad inimesed ilma riikliku abita hakkama saama. Paraku on aga vähe uuritud, mis on elanike endi arvates aeg, mille jooksul nad ilma riigi abita toime tulevad. Magistritöö raames on võimalus küsida elanike käest, millal hakkavad nad tundma ühest või teisest teenusest puudust saamaks tagasisidet, mis aeg on elanike arvates nende jaoks kriitiline. Tagasisidet saab hilisemalt võrrelda teenuseosutajate ja riigiasutuste

hinnangutega. Seejuures saab töö autor leida ja pakkuda välja lahendusi elutähtsate teenuste katkestusest tingitud tagajärgede leevendamiseks, mis on riiklikult kasulikud ning võimaldavad vastavaid meetmeid rakendada. Küll aga ei käsitle autor antud töös elanikkonna toiduvaru, sest toidu tagamise osas viib Põllumajandusministeerium läbi igaaastaseid uuringuid (Põllumajandusministeerium, 2015). Töös on eeskuju võtta mitmetest uuringutest ning võimalus võrrelda ja analüüsida nende kogemusi.

Teema **uudsus** seisneb aspektis, et autori valitud teema on Eestis põhjalikult elanikkonna vaatenurgast uurimata ja andmed elanikkonna valmisoleku kohta on puudulikud. Teadustööde andmebaasides leidub küll elutähtsaid teenuseid ja hädaolukordi puudutavaid uuringuid, kuid mitte nimetatud spetsiifilise suundumusega. Päästeameti tellimusel on 2017. ja 2019. aastal teostatud elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku alase teadlikkuse uuringud, mis on välja toodud selle töö teooria osas lk 33–37. Uuringud on oluline sisend sellele magistritööle ning samuti võib antud teadustöö anda olulise jätkeriiklike uurimuste tegemiseks.

Uurimisprobleem on ajendatud sotsiaalse julgeoleku kitsaskohtadest Eestis. Lähtudes elanikkonnakaitse kontseptsioonis välja toodud hetkeolukorrast, on elanikkonna ettevalmistamine kriisideks olnud puudulik ning inimeste iseseisev vastupanuvõime kriisideks on väike. Mitmed elanikkonna teadlikkust, hoiakuid ja käitumist hinnanud uuringud on näidanud, et inimestel on ebapiisavaid teadmised ja ettevalmistused kriiside korral iseseisvaks hakkamasaamiseks. (Riigikantselei, 2018, lk 17) Eelnevalt tulenevalt on probleem ka puuduvad meetmed elutähtsate teenuste katkestusest põhjustatud negatiivsete mõjude vähendamiseks. Lähtuvalt eeltoodust on keskne **uurimisprobleem** esitatud küsimusena, milline on Harjumaa elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest ja valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks.

Nagu eelnevalt mainitud, on Päästeameti tellimusel 2017. aastal tehtud elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku alase teadlikkuse indeksuuring, et kaardistada valmisoleku alased teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti täisealise elanikkonna hulgas. Indeksuuringu tulemustest selgus, et Eesti elanikkonna teadlikkus võimalikest hädaolukordadest ja valmisolek iseseisvaks toimetulekuks hädaolukordades on madal. Tõsisesse hädaolukorda sattumisele mõeldakse pigem harva või ei mõeldagi üldse. (Päästeamet, 2017) 2019. aastal korraldab Päästeamet tellimusel samasisulist indeksuuringut, et võrrelda tulemusi 2017. aasta uuringuga. Tulemustest selgus samuti, et elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest, selle

korral toimuvast ja kriisiolukorras õigest käitumisest on endiselt üsna madal. Lisaks märgiti, et halvim tulemus esines Põhja-Eestis, kus elab muuhulgas ligi pool Eesti elanikkonnast (Päästeamet, 2019, lk 9), mistõttu keskendutakse selle uurimusega just Harjumaale.

Elanikkonna puudulik teadlikkus ja valmisolek on leidnud kajastust ka olulistes poliitikadokumentides. Uue siseturvalisuse arengukava eelnõus on turvalise Eesti loomise põhimõtetena välja toodud, et turvalisus nõuab paljude asutuste ja ka inimeste endi ühist panust, sealhulgas valmisolekut võimalikeks hädaolukordadeks (Vabariigi Valitsus, 2019, lk 5). Seejuures on märgitud, et üks oluline tegevussuund uue arengukava kontekstis on luua senisest paremad eeldused elanike iseseisvaks hakkamasaamiseks kriisiolukordades (Vabariigi Valitsus, 2019, lk 17).

Eramajades ja maapiirkondades elavate inimeste valmisoleku osas on Kantar Emori 2019. aasta uuringu tulemustes välja toodud, et linna- ja maaelanike ettevalmistus hädaolukorraks on erinev. Maapiirkondades elavatel leibkondadel on parem varude ja vahendite tase ning nad usuvad iseseisvasse toimetulekusse enam kui linnaelanikud. Kõige haavatavamaks hinnatakse linnades suurte kortermajade elanikke ja mainitakse, et maal on võimalik hädaolukordadega lihtsamini toime tulla. (Päästeamet, 2019, lk 8)

Eelmainitud alusdokumendid ja uuringud kinnitavad üheselt, et elanikkonna teadlikkus ja valmisolek hädaolukordadeks on jätkuvalt võrdlemisi madal ning nende taseme tõstmine elanikkonna seas on seatud 2030. aastani eesmärgiks. Lisaks on uuringute kohaselt maapiirkondades ja eramajades elavate leibkondade valmisoleku tase parem kui linnades ja korterelamutes elavatel inimestel. Sellest tulenevalt on autor püstitanud järgmised

hüpoteesid:

1. Elanikkonna teadlikkuses hädaolukordadest ning valmisolekus elutähtsate teenuste katkestuseks esineb jätkuvalt puuduseid.
2. Eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud kui linnades ja korterelamutes elavad inimesed.

Magistritöö **eesmärk** on selgitada välja Harjumaal elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest ning valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks nii linna- ja maapiirkondades kui ka korterites ja eramajades elavate inimeste puhul, ning võimalikud meetmed, mille abil vähendada katkestusest tingitud negatiivset mõju.

Eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud järgmised **uurimisülesanded**:

1. Anda ülevaade julgeolekust läbi sotsiaalsete aspektide ning hädaolukordade ja elutähtsate teenuste teoreetilistest käsitlustest.
2. Anda ülevaade Eestis tehtud uuringutest, teadusuuringutest ja kogemustest seoses elutähtsate teenuste tagamise ning elanikkonna valmisolekuga.
3. Selgitada välja, milline on Harjumaa elanikkonna teadlikkus ning kas elanikkond on valmis elutähtsate teenuste katkestuseks nii linnades kui ka maapiirkondades.
4. Sünteesida teoreetilist käsitlust ja uurimistulemusi, leida võimalikud meetmed elutähtsate teenuste katkestusest tingitud negatiivsete mõjude ja tagajärgede vähendamiseks ning elanikkonna teadlikkuse suurendamiseks.

Antud töö puhul on tegemist empiirilise uurimisega. Töö raames korraldas autor elektroonilise küsitluse Harjumaa elanikkonna seas, et selgitada välja nende valmisolek teenuste katkestusteks linnades ja maapiirkondades ning pakub välja võimalikud meetmed teenuste katkestustest tingitud negatiivse mõju maandamiseks. (Sisekaitseakadeemia, 2015) Töö rajaneb kvantitatiivsel uurimisstrateegial, millele järgneb andmete süntees ja üldistamine.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis annab autor ülevaate julgeolekust läbi sotsiaalsete aspektide, elanikkonna valmisolekust, hädaolukordadest ja elutähtsatest teenustest läbi teoreetilise käsitluse ning Eestis tehtud uuringutest antud valdkonnas. Teises peatükis tutvustab autor metodoloogiat, uurimistulemusi ja annab ülevaate, kuidas on Harjumaa elanikkond valmis elutähtsate teenuste katkestuseks. Lisaks pakub autor välja võimalikud sobilikud meetmed elutähtsate teenuste katkestusest tingitud negatiivsete mõjude vähendamiseks.

1. JULGEOLEKU, HÄDAOLUKORRA JA ELUTÄHTSATE TEENUSTE TEOREETILINE KÄSITLUS

Magistritöö esimeses peatükis antakse ülevaade riiklikust julgeolekust läbi sotsiaalsete aspektide ja elutähtsate teenuste valdkonnast. Esimeses alapeatükis analüüsitakse julgeolekut läbi sotsiaalsete aspektide, elanikkonna valmisolekut, inimtegevuse ning motivatsiooni teoreetilisi käsitlusi. Seejuures keskendutakse valdkonna sotsiaalsele poolele kooskõlas magistritöö eesmärgiga. Teises alapeatükis antakse ülevaade hädaolukordade ja toimepidevusega seotud teoreetilistest käsitlustest. Kolmandas alapeatükis vaadeldakse elutähtsate teenustega seotud teoreetilisi käsitlusi, keskendudes Eestis sätestatud elutähtsatele teenustele, ning teenuste tagamise ja nende eest vastutamisega seotud tegevusi või probleeme. Teoreetilises käsitluses kasutab autor sagedaselt viiteid Ameerika Ühendriikide näidetele. Seda peamiselt seetõttu, et Ameerika Ühendriikide kogemuste ja analüüside kohta leidub rohkelt avalikku informatsiooni ning neil on pikaldane kogemus teenuste toimepidevuse tagamisega. Neljandas alapeatükis kirjeldatakse Eestis läbiviidud uuringuid, keskendudes seejuures sellistele, mis kätkevad endas elutähtsate teenuste katkestusi või elanikkonna valmisolekut hädaolukordadeks ja teenuste katkestuseks.

1.1. Sotsiaalne julgeolek, elanikkonna valmisolek ja motivatsioon

Käesolevas magistritöös uuritakse elanikkonna teadlikkust ja valmisolekut elutähtsate teenuste katkestuseks ning võimalikeks hädaolukordadeks Eesti riigis, keskendudes Harjumaale, kus elab ligi pool Eesti elanikkonnast. Muuhulgas on Harjumaa oluliseks piirkonnaks elutähtsate teenuste kontekstis, kuivõrd antud piirkonda on tugevalt koondunud elutähtsatest teenustest sõltuv tiheasustus.

Kuigi hädaolukordade ja elutähtsate teenuste valdkonda reguleeriv seadus ei kätke endas riigi julgeolekut või põhiseaduslikku korda ähvardava ohu tõrjumiseks valmistumist, võib ka elutähtsate teenuste pikaajaline, samaaegne või täielik katkestus ohustada just riigi julgeolekut (Hädaolukorra seadus, 2017) ja eksistentsi antud mõiste kõige traditsioonilisemas tähenduses. Seetõttu tuleb elanikkonna valmisoleku vajadust vaadelda juba riigi püsijäämise seisukohast ehk julgeolekust.

Julgeolek kui teaduslik mõiste viib poliitika välja tavapära-
stest kujunenud raamidest või vajab üldse poliitikaüle-
st tegevust. **Julgeolekustamist** võib sellest tulenevalt vaadata kui
ekstreemsemat versiooni politiseerimisest. Teoreetiliselt saab iga
probleemi vaadelda kui mittepoliitilist (riik ei pea sellega tegelema),
poliitilist (vajab võimude mistahes sekkumist) või julgeolekustatud
(probleem on kui eksistentsiaalne oht, mis vajab äärmuslikke
poliitikaüle-
seid meetmeid). (Buzan, et al., 1998, lk 23, 24) Millegi edukaks
julgeolekustamiseks tuleb probleemi esitleda kui eksistentsiaalset
ohtu, mis võetakse omaks sihtrühma poolt (Diskaya, 2013, lk 7-8).

Julgeolek võib kujutada endast kui positiivset väärtust ja julgeolekustamine
kui vajalikku sammu edasi liikumiseks. Samas leiavad paljud, et
julgeolekustamine võib olla ohuks demokraatiale. (Nunes, 2007) Julgeolekustamisel
tuleb meeles pidada, kas probleem vajab äärmuslikke meetmeid selle
julgeolekustamiseks ja põhjustab eksistentsiaalset ohtu või mitte
(Buzan, et al., 1998, lk 33).

Teisisõnu tähendab julgeolek eksistentsiaalsete ohtude esinemisel nende
ületamist ja ellujäämist, kuid ohud on valdkonniti erinevad. Oht on
eksistentsiaalne, kui see vajab erakorralisi meetmeid või erilisi vahendeid
ja nende meetmete heakskiitu märkimisväärse inimhulga poolt. Kui
asetada inimrühmade või põhimõtete ellujäämine julgeolekuteooriate
keskmesse, saame alustada, et rakendada julgeoleku analüüsi kõigis
sektorites, kaotamata kontseptuaalset kvaliteeti. Nii saab näha
julgeolekut kui laiemat mõistet traditsioonilise militaar-poliitilise
suuna kõrval. (Buzan, et al., 1998, lk 27)

Julgeoleku mõiste tähendus rahvusvahelistes suhetes erineb suuresti sõna
igapäevasest kasutusest. Kuigi viimane on seotud tugevalt sotsiaalse
julgeoleku ja riigisiseste korrakaitseasutustega, on rahvusvaheline
julgeolek palju äärmuslikuma tähendusega. (Buzan, et al., 1998, lk 21)
Ken Booth vaatab julgeolekut kui väärtuslikku instrumentaalset
väärtust, mis annab inimestele võimaluse püüda elu mõtet, selle asemel,
et elada ette määratud ja alalhoitud elu. Samas väidab Booth, et
inimühiskond seisab silmitsi lähenevate kriisidega, mida vaadeldakse
tulevikus ajaloolistena. (Booth, 2007)

Rahvusvaheline julgeolek on erinevalt sotsiaalsest julgeolekust juurdunud
tugevalt poliitvõimu traditsioonidesse. Küsimusele, mis teeb millestki
rahvusvahelise julgeoleku probleemi, leiab traditsioonilistest
militaar-poliitilisest arusaamast. Selles kontekstis on julgeolek
ellujäämine. (Buzan, et al., 1998, lk 21)

Poliitilises sektoris on eksistentsiaalseks ohuks suveräänsuse püsimine. Militaarsektoris on enamasti objektiks riik ja selle relvastatud kaitse. Traditsioonilistes julgeoleku teooriates nähakse just sõjalisi konflikte kui julgeoleku tegureid, kuid tänapäeval on pilt palju kirjum. Enamikes arenenud demokraatias ei ole riigi relvastatud kaitse enam ainus relvajõudude ülesanne. Nende riikide relvajõude treenitakse ja rakendatakse üha enam rutiinsetesse tegevustesse nagu rahu tagamine või humanitaarne toetamine, mis ei ole eksistentsiaalsed ohud ja vaadeldavad rohkem sotsiaalsest aspektist. (Buzan, et al., 1998, lk 22)

Sotsiaalse julgeoleku sektoris on peamiseks objektiks suur inimeste kooslus, mis võib toimida näiteks riigina, rahvusena või usurühmana. Tulenevalt objektide hajutatud piiridest on ka raske selgelt määrata nendele vastavaid eksistentsiaalseid ohte. Enamasti kohanevad antud inimkooslused sisemiste ja välimiste muutustega, mida võib lugeda nii rühma hävitavaks kui ka arendavaks. Viimane sõltub grupi suhtumisest, sest arengut on alati võimalik näidata kui eksistentsiaalset ohtu, mis kaotab „meie“ senise olemuse. (Buzan, et al., 1998, lk 23)

Külma sõja lõpuni oli julgeoleku objektiks üldiselt riik ja selle püsimine, mis sõltus võimekusest, võimust, poliitilisest ja geopoliitilisest positsioonist. Seda traditsioonilist teooriat hakkasid ümber lükkama Külma sõja järgsed konstruktivistlikud arusaamad. (Mikail & Aytekin, 2016, lk 339) Nii kujunesid välja kriitilised julgeolekuteooriad. Kriitilise vaatenurga eesmärgiks oli anda julgeolekule ajalooline, poliitiline ja sotsiaalne sisu. Algsed tegurid kõrvale jättes näitasid kriitilised julgeolekuteooriad vastastikust sõltuvussuhet julgeoleku legislatiivse-poliitilise poole ja tegeliku praktika vahel sotsiaalses maailmas. (Nunes, 2007) Kriitiliste koolkondade esindajad leiavad, et julgeolek ei ole võimuga seotud – teguritel peab olema emantsipatsioon, õiglus (*justice*) ja inimõigused. Seda arvesse võttes on julgeolek vaadeldav erinevate faktorite suhtena, mitte piiratud materiaalsega. (Mikail & Aytekin, 2016, lk 340) Kriitilised julgeolekuteooriad viivadki aina lähemale, et mõista magistritöös käsitletud kontseptsiooni, et julgeolek sõltub inimeste ja nende turvalisusest, kes on ülejäänud riigi toimimise alustalaks.

Paljudest julgeolekuteoreetilistest käsitlustest ja traditsioonilise liikumise vastastest, on nn Kopenhaageni koolkond üks mõjukamaid. Kopenhaageni koolkond püüab leida keskteed traditsiooniliste ja kriitiliste julgeoleku lähenemiste vahel. (Diskaya, 2013, lk 7-8) Selle liikumise inspiratsiooniks olid suuresti aastaid levinud sotsiaalsed vaatenurgad, mis

mõjutasid Euroopa rahvusvaheliste suhete teoreetikuid. Tulemuseks on lai spekter alternatiivseid vaatenurki traditsiooniliste teooriate kõrval. (Stritzel, 2007)

Kopenhaageni koolkonna lähenemise kohaselt on julgeolek ellu(püsima)jäämine. Erinevalt traditsioonilisest militaarjulgeoleku arusaamast, on Kopenhaageni teoreetikude kontseptsioon väga erinev. Teoreetikute põhiliseks seisukohaks on, et miski muutub julgeoleku või eksistentsiaalseks ohuks alles siis, kui see määratakse nii. Seetõttu saab seda rakendada kõikide valdkondade (militaar, poliitilise, majandusliku, sotsiaalse, keskkonna) üleselt, kuid see ei tähenda, et kõike tuleb kergekäeliselt julgeolekustada, ehk kohustada inimesi midagi tegema või mitte. Negatiivse näitena saab tuua diktaatorlike riikide tegevuse poliitopositsiooni vastu, kuulutades nad julgeolekuohuks, kuigi antud probleemid tuleb lahendada tavalise poliitdiskussioonina. (Diskaya, 2013, lk 7-8)

Scott D. Watson leiabki, et ka humanitaarvaldkond on ka oluline julgeoleku sektor, nihutades julgeoleku kontseptsiooni riikidest ja ühiskondadest veel kaugemale, inimese tasemele. Watsoni väitel on humanitaarsektoril julgeoleku valdkonnas oma loogika: Eksistentsiaalsed ohud erinevad nagu inimrühmad (elu, väarikus, vaesus), millest tulenevalt erinevad ka rakendatavad võimalikud meetmed, viies teema veel sügavamale Kopenhaageni koolkonna sotsiaalsest aspektist. (Watson, 2011)

Julgeolek on kaudselt seotud ka inimväärtusega. See väljendab mõningal määral arusaama inimelust, individuaalsusest ja kollektiivsetest lootustest ning hirmudest. Sellest tulenevalt ei ole julgeolekuoht pelgalt fakt, kaugel tundmatu oht, mis meid teadmata viisil ohustab. Julgeoleku oht on täpne, sest see pärineb enamasti sellest, mida me väärtustame või kardame. Julgeolekuohtude mõistmiseks tulebki seetõttu mõista inimeste väärtuseid, seda mida nad igapäevaselt vajavad ja ka inimesi ohustavat. (Burgess, 2009, lk 309, 310) Mida ligemal inimesele aga ohte vaadelda, seda keerulisem on selle määramine. Jättes kõrvale lähtumise „universaalsest inimesest“ näeme ohte veel identiteedipõhisemalt - eraldi ka näiteks soopõhiselt (Hoogensen & Rottem, 2004, lk 156).

Eelnevast tulenevalt on ka Euroopa julgeolek pidanud pidevalt kohanema suurte väljakutsetega üha globaliseerivas maailmas. Julgeolekuohud ei ole enam „kõvad“, vaid pigem „pehmed“ ja ei allu enam geopoliitilistele piiridele. Migratsiooniga toimetulek on viinud julgeolekulise mõtlemise evolutsioonini seniste väärtustega maailmas. Uued julgeolekuohud, millega Euroopa Liit peab toime tulema, on suuresti seotud poliitiliste,

sotsiaalsete, kultuuriliste ja eetiliste väärtusega, mida ohustavad nii sisemised kui ka välised mõjutused. (Burgess, 2009, lk 315-316)

Kui riigipõhistes teoreetilistes lähenemistes on igal teguril erinev vaatenurk julgeolekust ja ohtudest tulenevalt nende identiteedist, siis ka humanitaarsetes julgeolekuteooriates ei ole antud probleemile ühtset lahendust – millised indiviidid on julgeoleku objektideks ja mida on nende turvalisuseks täpselt vaja. Nii on viimastel aastakümnetel on üritatud analüüsida, kuidas Külma sõja järgselt tõstatatud laiemal humanitaarsema vaatenurgaga teooriad sobituvad julgeolekuohtudega praktikas. Traditsiooniliste julgeolekuteooriate ajastu järel on globaalses plaanis vaadeldavad uued ohud nagu migratsioon, narkootikumid ja terrorism seostatud just identiteedi ja ühiskonna koostoimimise, mitte materiaalse arusaamaga julgeolekust. (Mikail & Aytekin, 2016, lk 340, 343) Ka Aradau on leidnud, et julgeoleku subjektiks on üldiselt inimesed, kes moodustavad ühiskonnad, rahvused, riigid ja regioonid. Julgeoleku peamisteks objektideks on aga sotsiaalsed nähtused, nagu identiteedid, kultuursed väärtused, eluviisid jne. (Aradau, 2010, lk 493) Nii on liigutud julgeolekut defineerides aina lähemale inimesele - inimeste julgeolekule ehk inimturvalisusele, mõistes sellega, et riik, maailm ja erinevad asutused koosnevad just üksikutest inimestest.

Inimturvalisuse (*human security*) populariseerimine funktsionaalse julgeoleku kontseptsioonina on andnud seaduspärase meetme individuaalsuse põhiseks lähenemiseks, viidates riigi asemel üksikisikule. Samas on see ka tekitanud palju vastuolu. Efektiivne ei ole vaadelda individuaalseid julgeolekuvajadusi eemalt, vaid lähtuda tuleb vajadustest, mis on liigendatud inimeste endi poolt, eriti nende, kes on enim ohustatud. (Hoogensen & Rottem, 2004, lk 156) **Inimturvalisus** tähendab seejuures inimeste kaitsmist raskete ja kõikehõlmavate, nii looduslike kui ühiskondlike ohtude eest, ning indiviidide ja ühiskondade julgustamist luua võimekusi, et teha õigeid (*informed*) otsuseid ning kaitsta iseennast (Ogata & Cels, 2003, lk 274).

Mitmed uued teoreetikud on analüüsides üritanud nihutada vaatenurki territooriumi mõistest rahvastikuks, riiklikust inimturvalisuseks ja ohtudest riskideks (Aradau, 2010, lk 503). Juba 1994. aasta ÜRO Inimarengu raportis (*Human Development Report*) selgitati inimturvalisuse kontseptsiooni eraldi riigi julgeolekust. Inimturvalisust defineeriti kui vabadust ohtudest ja tahtevabadust, mida iseloomustavad universaalsus, iseseisvus, lihtsus läbi varajase ennetuse ja inimesekesksus. ÜRO raport nimetas ka seitse peamist kategooriat

inimturvalisuses – majanduslik, toidu-, tervise-, keskkonna-, isiklik, ühiskondlik ja poliitiline turvalisus. Erinevad riigid ja ühendused on antud kontseptsiooni tugevalt rakendanud ja isegi spetsifitseerinud. (United Nations Development Programme, 1994, lk 23-24)

Ole Wæver leidis samuti, et lõppeesmärk peab olema indiviidide julgeolekustamine, mitte riikide militaarsete dimensioonide ülistamine (Wæver, 1995). Kriitiliste koolkondade seisukohast ei tohiks olla aga julgeoleku tagamine teiste kandmine vaid koostöö (Mikail & Aytekin, 2016, lk 340). Sellest kontseptsioonist hoolimata nähakse inimeste poolt üha enam riiki kui kollektiivse julgeoleku tagajat (Nunes, 2007), mida põhjustab suuresti heaolühiskonna mugavus. Ka Hoogensen & Rottem leidsid, et riigi julgeolek on vajalik ja osa inimturvalisusest, kuid julgeoleku loomine peab olema demokraatlikult loodud nende poolt, kes seda otsivad – inimesed. (Hoogensen & Rottem, 2004, lk 158) Kuid, kas kõik inimesi ohustav vajab julgeolekustamist ja kui motiveeritud on inimesed üldse julgeoleku tagamises osalema või enda julgeolekut, sealhulgas iseseisvat valmisolekut hädaolukorraks tagama.

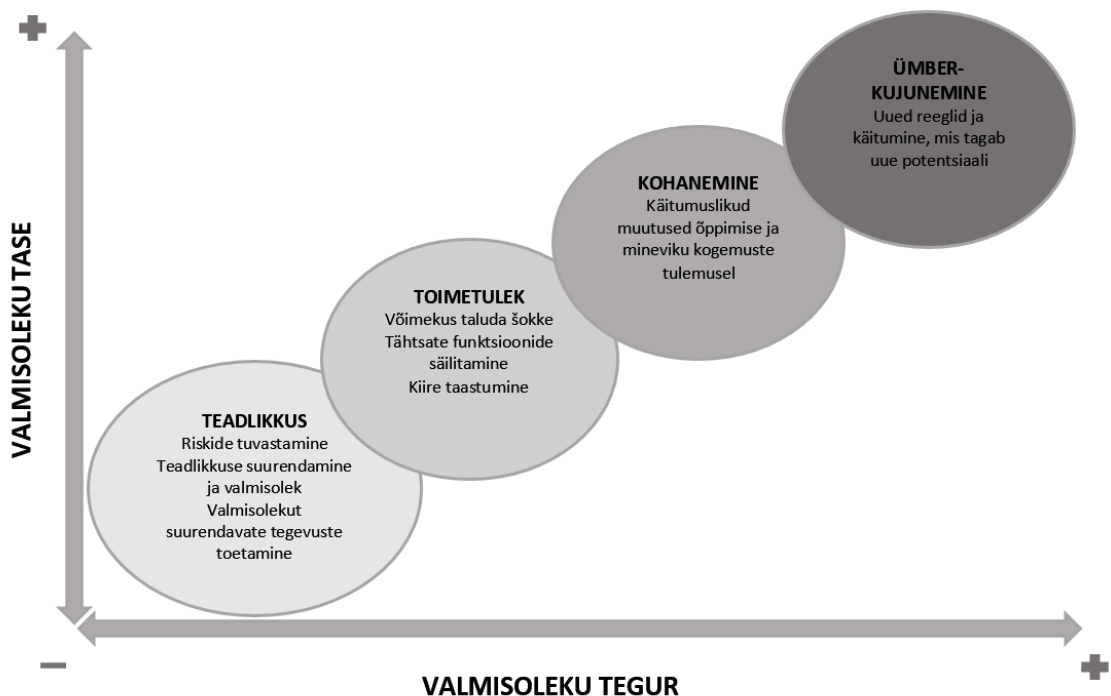
Riikide ja kohalike omavalitsuste institutsioonide valmisolek erinevate kriisidega toime tulemiseks on eelduseks toimivale kriisijuhtimise süsteemile igas riigis. Seejuures erineb valmisolek riikides regiooniti, millel võivad olla mitmed põhjused. Viimastel aastatel on aga kriise lahendavate asutuste jaoks terves maailmas muutunud toimiva kriisijuhtimise süsteemi kõrval oluliseks erinevatele sündmustele vastupidava ühiskonna arendamine, kes on kaasatud ka kriiside ennetusse ja lahendamisse. (Brezina & Titko, 2019) Riigi ja kohalike omavalitsuste kõrval on oma kandev roll elanikkonnal. Kui inimturvalisuse põhikontseptsiooniks on elanikkonna kaitse, siis elanikkonna valmisolek on eelkõige elanikkonna iseseisev toimetulek kuni abi saabumiseni. (Riigikantselei, 2018, lk 16)

Valmisolek on oma olemuselt lai mõiste, mis koosneb erinevatest teguritest, näitajatest ja nende pidevast mõõtmisest ning muutuste rakendamisest, et saavutada elanikkonna valmisolek. Valmisoleku tsükleid ja etappe on küll erinevalt kujutatud, kuid läbiv idee on sama. Kuivõrd valmisolek hõlmab mitmeid astmeid, jõutakse valmisolekuni alles pärast mitme etapi läbimist. Tihtipeale on ka reaalsel hädaolukorral valmisoleku tõstmisel oma roll. Näiteks on COVID-19 haigusepuhang üheks meeldetuletuseks, et intensiivsemalt ja püsivamalt peab pühenduma ülemaailmseks rahvatervise ohtudeks valmisolekuks (Jacobsen, 2020, lk 1013). Maailmas toimuvad sündmused ja muutused on selge viide, et

suuremahulised looduslikud või keskkondlikud katastroofid, nakkushaiguste leviku puhkemised ja terroristlikud rünnakud muutuvad arenenud riikides üha sagedasemaks (Maher, 2019). Tavapärase „paanitse ja siis unusta“ tsükli murdmiseks tuleb põhjalikult prioriteerida, rahastada ja viia sisse elanikkonna valmisolekut tõstvaid muutuseid (Jacobsen, 2020, lk 1013).

Järgnevalt on kujutatud käsitlust (vt joonis 1) valmisoleku taseme skaalast, kus on välja toodud tegurid, mis mõjutavad elanikkonna valmisoleku tõstmist või selle saavutamist. Valmisoleku vundamendiks on **teadlikkus**, mis hõlmab endas ka riskide tuvastamist, nendeks reaalselt valmistumist ja valmisolekut suurendavate tegevuste toetamist. Järgnev tegur on reaalne **toimetulek** kriisidega ehk elanikkonna seisukohalt ka olukorra teadvustamine, et senises stabiilses elukorralduses on toimunud muutused. Esmase toimetuleku järel toimub **kohanemine** ja õppimine uue elukorralduse või mõningatel juhtudel ka piirangutega. Viimasena toimub **ümberkujunemine**, mis on ettevalmistuseks uuteks võimalikeks hädaolukordadeks, sest pärast läbielatud kogemusi on potentsiaal uue hädaolukorraga toimetulekuks suurem. (World Bank Group, 2019, lk 7)

Joonis 1. Elanikkonna valmisoleku skaala World Bank Group järgi (World Bank Group, 2019, lk 7, autori koostatud)

Eelmainitud käsitluse põhjal saabub valmisoleku kõrgeim tase alles pärast reaalse kriiside üleelamist ja kohanemist, kuid tänapäevases heaoluühiskonnas tuleb püüelda maksimaalse valmisoleku suunas ka pelgalt riskidest lähtudes. See saab alguse inimeste teadlikkusest ning kõikide tegurite puhul mängib suurt rolli nende motivatsioon.

Maslow väitis, et inimesed on **motiveeritud** täitma teatud vajadusi ning mõningad vajadused ka domineerivad teiste üle. Peamiseks baasvajaduseks on füüsiline ellujäämine ja see on esimene asi, mis motiveerib inimeste käitumist. Vähemalt mõningasel määral viimase saavutamisel hakatakse täitma teisi vajadusi, millest üheks järgnevas baasvajaduseks on turvalisus. Tema väitel soovib iga inimene liikuda vajaduste hierarhias üles nii, et baasvajadused on täidetud, kuid selle katkestab tihti baasvajaduste täitmatuse. (Maslow, 1943, lk 373) Autori arvamuse kohaselt on motivatsioon füüsiliseks ellujäämiseks nähtavalt väljendunud seoses COVID-19 põhjustatud pandeemiaga kõikjal maailmas. Seda väljendavad juba ainuüksi apteekides ja poodides on defitsiidiks saanud tarbekaubad. Kindlasti on selles oma osa meedia poolse paanika õhutamisel, mis tõstab elanikkonna motivatsiooni veelgi enam, sest hirm igapäevaste hüvede kadumise ees on kõrge. Seega võib väita, et reaalse hädaolukorra esinemine tõstab inimeste motivatsiooni märkimisväärselt.

Lisaks füüsilistele vajadustele nagu söök, jook, varjupaik, magamine jt mainis Maslow just turvalisuse (*safety*) vajaduse all selliseid mõisteid nagu kaitset looduse eest, julgeolekut (*security*), korda, seadust, stabiilsust ja hirmuvabadust, milliseid on juba eelnevalt mainitud sotsiaalse lähenemisega julgeolekuteooriates. Lisaks võib selle all näha nii füüsilist kui ka majanduslikku turvalisust. Füüsilise turvalisust ohustavad näiteks sõda, konfliktid, vägivald ja loodusõnnetused. (Maslow, 1943, lk 376-377)

Kuigi vajaduste hierarhia „ülemiste“ vajaduste, nagu armastus, eneseteostus jt, järjekord ning sisu võib erineda, on baasvajadused suhteliselt ümberlukkamatud. Peaaegu kõik tundub ebaolulisem kui turvalisus, ka selleks ajaks rahuldatud füüsilised vajadused. Inimene ei saa funktsioneerida ilma turvalisuseta, mis on kaasasündinud ja reflektorne. Rahulikult ja stabiilselt töötav ühiskond pakub üldiselt oma liikmetele turvalisusetunnet ja turvaline inimene ei tunne enam ohtu. (Maslow, 1943, lk 377, 380) Ohutunde puudumine ja moodsa ühiskonna kasvav turvalisus ongi põhjus, miks tuleb pöörata aina suuremat tähelepanu hädaolukordadeks valmisolekule, sest inimesed ei näe tihti ise enam selleks vajadust.

Eelnevast tulenevalt võib töö autori hinnangul väita, et erinevad autorid ja kriitiliste koolkondade esindajad näevad üha enam, et traditsiooniliste julgeolekukäsitluste asemel on põhirõhk nihkunud ammu inimturvalisusele, mida tuleb tagada, sest inimesed moodustavad kogu ühiskonna alustala. Hoolimata mõnedest eranditest väidavad ka paljud autorid, et julgeolek peab olema tagatud koostöös nende endi poolt, kes seda vajavad, ning tuginedes Maslow teorialle peavad inimesed olema selleks piisavalt motiveeritud. Kuid mingil põhjusel arvavad just inimesed ise, et julgeolek ja valmisolek peab olema neile tagatud – näiteks riigi poolt. Kui aga puudub motivatsioon panustada julgeolekusse, siis on tõenäoline, et inimesed on negatiivselt häälestatud ka riigipoolsele tegevusele hädaolukordadeks valmistumisel.

1.2. Hädaolukorrad ja toimepidevus

Ühiskonna ja inimeste julgeoleku paneb enim proovile tekkinud kriitiline või enneolematu olukord, millega toime tulemiseks pannakse proovile kõik osapooled, nende valmisolek ja ressursside piisavus, mis võib kulmineerudes põhjustada ka eksistentsiaalset ohtu. Kuna kriisi mõiste on väga individuaalselt, laialt ja mitmeti defineeritav, kasutab autor käesolevas peatükis hädaolukorra (*emergency*) mõistet üldisemalt, et kirjeldada ühiskonna ning inimeste jaoks ohtlikku või rasket sündmust. Eesti õigusruumis kasutatav täpne hädaolukorra tähendus on esitatud mõistete loetelus.

Hädaolukorrad võivad tekkida igal ajal, igal pool, mitmetes sektorites ja valdkondades. Hädaolukorrad on üha enam hajunud ja igapäevased, mistõttu on nendega toimetulek ja vastupidavus osa igapäevasest elust. (Adey, et al., 2015, lk 6, 8) Kui julgeolekupoliitikat toetavad tugevalt toimepidevuse (*resilience*) kontseptsiooni, siis kriitilised koolkonnad toovad selle juures jällegi välja ka ohustatud subjekti vastutuse, kes peab olema võimeline ise samuti julgeolekut tagama (*act out security*). (Kaufmann, 2015, lk 1)

Keerukate hädaolukordade narratiiv sisaldub enamikes tänapäeva turvalisuse ja julgeolekupoliitikates. Hädaolukorda ei mõisteta enam kui sotsiaalsüsteemi välimist ohtu, mida saab peatada läbi ennetuse ja planeerimise, vaid kui ühiskonnasisest (*endemic*) probleemi. Nüüdseks on hädaolukorrad keerukalt põimunud ühiskonna osa, kus saab ohtusid ainult minimeerida, kuid mitte kunagi täielikult kõrvaldada. (Duffield, 2012)

Collier ja Lakoff leidsid aga, et hoolimata riikide eristuvast õigusruumist, mõistete rohkusest ning kõikjal väga erinevalt reguleeritud valdkonnast, on leitav sarnasus osas, mis puudutab mingi sündmuse katastroofiks kategoriseerimist. Lisaks käsitletakse sarnaselt ka valitsuse rolli sündmusteks valmistumisel ning tegutsemisel katastroofi korral. **Katastroofi** mõistetakse kui äkilist ja ettenägematut sündmust, mis häirib süsteeme, mis põhjustab hädaolukorra ja on kriitilise tähtsusega majanduslikule ning sotsiaalsele toimimisele. Valitsust peetakse aga vastutavaks haavatavuste vähendamisel ja ka kriitiliste süsteemide toimimise tagamisel (Collier & Lakoff, 2014, lk 2), mis läheb jällegi vastuollu mitmete eelnimetatud autorite seisukohtadega, kes leidsid, et inimesed peavad ise olema oma turvalisuse tagajad.

Seejuures on Kaufmanni järgi **toimepidevus**, ehk võime ise reguleeruda, kohaneda ja häirest õppida, kogunud tähtsust hoopis eraldi valdkonnana hädaolukordadega toimetulekuks. Ennetuse kõrval on toime- või vastupidavus toodud kriisijuhtimisse, sest see pakub vastulööki eluohtlikele olukordadele, mida ei saa teisiti välistada. Toimepidevuse kontseptsioon paneb vastutuse julgeolekut tagada vastupidavale objektile ehk inimesele, lootes subjekti võimekusele ja kohanemisele. (Kaufmann, 2015, lk 2)

Kuigi toimepidevuse kontseptsioon omab juuri mitmetes valdkondades, on selle alged leitavad juba seitsmekümnendate keskkonnateemalistes aruteludes. Järgnevalt muutus idee aina populaarsemaks, asendades vähehaaval juba senist elutähtsate teenuste kaitset. Traditsioonilise kaitse asemel, mida ei ole täielikult võimalik tagada, keskendub toimepidevus ennetuslikele, valmisolekulistele ja tagajärgi leevendavatele meetmetele enne hädaolukorda ning ka efektiivsele reageerimisele sündmuse ajal. Kõige olulisema aspektina tuuakse toimepidevuse kontseptsioonis välja aga kiire taastumine pärast hädaolukorda ja elutähtsate teenuste katkestust. (Pursiainen, 2017, lk 3)

Näiteks on Los Angelese maakond (Ameerika Ühendriigid) leidnud, et ühiskonna toimepidevuse alustalaks on inimesed – nende teadmised, kuidas valmistuda ja toimida katastroofi (*disaster*) korral ning üksteise aitamine hädaolukorras (vt joonis 2). Seejuures on asutud välja arendama ning testima ühiskonna toimepidevuse vahendit, mis kätkeb endas muuhulgas psühholoogilise abi toimimist hädaolukorras; Ühiskonna kaardistamist, määrata riskifaktoreid ja veel individuaalsemalt inimeste heaolu riske; Ühiskonna toimimise strateegiad hädaolukorras, vastavalt erinevatele stsenaariumitele; Ja ka

ühiskonna liikmete treenimist hädaolukordadeks pädevate ametkondade poolt. (RAND Corporation, 2017)

Joonis 2. Toimepidev ühiskond Los Angelese maakonna näitel (autori koostatud)

Uurides toimepidevust psühholoogilisest küljest on ka Eachus leidnud, et konstruktsiooniliselt on ehitis vastupidav (*resilient* – ka toimepidev), sest selle osad töötavad koos moodustades ehitise, mis peab vastu seda mõjutavatele jõududele. Sarnaselt sellele mõjutavad ka inimese (*individual*) toimepidevust erinevad faktorid nagu tugevus, iseloom, elusündmused jne. Need kokku moodustavad inimese, kes suudab vastu panna erinevatele olukordadele ja taastuda. Sarnaselt toimivad ka ühiskonnad, millel on nii füüsiline kui psühholoogiline pool. Füüsiliselt tagab ühiskonna toimepidevuse korralikult ehitatud keskkond ja füüsiline infrastruktuur, kuid psühholoogiliselt moodustavad selle ikkagi inimesed, kes tahavad seal elada ja nende vahelised sotsiaalsed suhted. Nii moodustubki ühiskonna toimepidevus ikkagi läbi inimeste – asutuste, institutsioonide, kohalike omavalitsuste (edaspidi KOV), ühiskonnagruppide ja omavaheliste suhtlusvõrgustike. (Eachus, 2014, lk 348)

Pursiaineni käsitlese järgi jaguneb kriitilise infrastruktuuri toimepidevus kolmeks suureks ja osaliselt kattuvaks valdkonnaks – ühiskondlik valdkond (valitsus, kogukond, KOV, majapidamised jne), organisatsiooniline valdkond (ettevõtted ja asutused) ja tehnoloogiline valdkond (infrastruktuur ise), millel kõigil on toimepidevuse tagamisel suur roll

(Pursiainen, 2017, lk 4). Seejuures on toimepidevuse kontseptsioon peamine siht valitsuste julgeolekutegevustes, mis muudaks ebaõnnestumise kasulikuks läbi kohanemise. Üks võimalus elanikkonna ettevalmistamiseks on julgeolekuharjutused. Valitsuste vahendina kasutatakse seda kui võimalust luua aktiivseid kodanikke, muutes nende suhet hädaolukordadesse, kus kannatajatest ja ohvritest saavad hoopis sündmuse lahendajad, murdes seeläbi potentsiaalselt katastroofilised sündmused hallatavateks osadeks. (Kaufmann, 2015, lk 4)

Riskide hindamine on seejuures esimene samm haavatavustega seotud ohtude ja nende tagajärgede tuvastamiseks, et pakkuda võimalikult efektiivselt alust kriisijuhtimiseks ning sobilikke kaitsevahendeid. Viimase lõplik eesmärk on ennetada ja vältida hädaolukordi või nende negatiivseid tagajärgi. (Saleh, et al., 2011, lk 85) Näiteks moodustati Saksamaal 2004. aastal Tsiviilkaitse ja katastroofiabi föderaalametkond (*German Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance – BBK*), mis on Saksamaa Siseministeeriumi keskne organ ning mille ülesandeks on tagada rahva julgeolek. Viimane kätkeb endas nii tsiviilkaitset, hädaolukordade planeerimist, kriitilise infrastruktuuri kaitset ja ka näiteks rahva ettevalmistamist hädaolukordadega ise toime tulema. Nii viib BBK läbi ka üleriigilisi harjutusi kaheaastase tsükliga ja harjutustel osalevad nii „riiklikud otsustajad“, ettevõtete omanikud, hädaabi teenuse osutajad, psühholoogid kui ka täiesti tavalised inimesed. Kuigi harjutust viiakse läbi küberkeskkonnas, saab suuremahulise ettevalmistusega rakendada sama ideed ka teistes valdkondades. (BBK, 2004)

Inimeste kaasamises julgeolekupraktikas ei ole tegelikult midagi uut. Kui mõned teoreetikud näevad inimesi kui abilisi, siis toimepidevusteoorias nähakse inimest kui võtmetegurit hädaolukordadega toimetulemisel (Kaufmann, 2015, lk 3, 4). Antud käsitlus sarnaneb jällegi mitmete eelmainitud kriitiliste koolkondade esindajatega, väites, et inimesed ei ole vahendid vaid hoopis tegurid. See teooria on saanud nii kriitikat kui ka positiivset toetust näiteks ÜRO Rahvusvahelise riskide vähendamise strateegia (UNISDR, 2010) poolt. Ettearvamatult hädaolukorra või teenuste katkestuse korral toimiks aktiivne kodanik läbi toimepidevuse kontseptsiooni ja kohaneks olukorraga tagades lõpuks julgeoleku. Siinkohal tulebki mängu jälle inimeste võimekus, valmisolek, motivatsioon ja tahe. Viimasel kümnendil on toimepidevuse kontseptsioon saanud keskseks suunaks näiteks Suurbritannias, Austraalias, Ameerika Ühendriikides ja ka Euroopa Liidus. Kriitikud leiavad aga, et riik tagandab ennast niimoodi keerulistest ülesannetest ja vastutus määratakse ainult inimestele endile. (Kaufmann, 2015, lk 3, 4)

1.3. Elutähtsate teenuste olemus

Nüüdisaegne urbaniseerumine mõjutab kogu senist mõistmist turvalisusest ja haavatavustest. Seda mõjutavad ohud varieeruvad kriminaalsetest ohtudest inimeste ja valduste vastu, poliitilise organiseeritud vägivallani ja probleemideni seoses peavarjuga või elutähtsate teenustega. Sellest tulenevalt on linnadest saanud sihtmärgid, sest nad hoiustavad terve riigi toimimiseks vajalikke süsteeme ja infrastruktuuri ning lisaks demoraliseerib linna mõjutamine juba suurt hulka riigi rahvastikust. (Coward, 2009, lk 399, 402) Kuigi autor käsitleb antud magistritöös nii linna- kui maapiirkondi, on elutähtsate teenuste julgeolek Cowardi hinnangul võimalikuks ohuks just urbaniseerunud keskkonnale. Elutähtsate teenuste olemust on võõrkeelsetes allikates käsitletud ka mõistetega nagu elutähtis süsteem või kriitiline infrastruktuur, mida autor käsitleb samaväärselt.

Elutähtsate teenuste (*vital systems*) julgeolek on ekstreemsete ohtude ja hädaolukordade järel käivitunud vastumeede. Kuigi infrastruktuur on olnud sõjalise strateegia element juba 19-ndast sajandist alates, siis alles Külma sõja aegsed „totaalsõja“ ja tsiviilkaitse kontseptsioonid nihutasid seda süsteemi haavatavuste hindamise poole. Elutähtsatest teenustest said rahvusliku julgeoleku küsimused. Kui algselt pärines see idee strateegilise pommitamise kahjustuste valdkonnast, on nüüdsed ohud palju määramatumad – ilma vastasteta, nagu näiteks tehnilised rikked ja loodusõnnetused. (Collier & Lakoff, 2007) Ka Euroopas on 9/11-järgse (terrorirünnakud Ameerikas) terrorivastase võitluse tõttu tõusnud tugevaks prioriteediks kriitiline infrastruktuur, mis on sama tähtis kui välispiiride kaitse. Erinevalt elanikkonnakaitsest on kriitilise infrastruktuuri kaitse seotud peamiselt füüsiliste- ja kübersüsteemidega, mille materiaalne tähtsus on asendamatu ühiskonna toimimise seisukohast. (Aradau, 2010, lk 491-492) Tulenevalt aga õigusruumide erinevustest, saab valdkonda nimetada ja käsitleda väga erinevalt.

Näiteks ei ole Eesti siseriiklikus seadusandluses ja seeläbi ka mujal kasutusele võtnud Euroopa **kriitilise infrastruktuuri** mõistet, mida kasutatakse Euroopa Liidu õigusaktides. Seevastu kasutatakse Eestis samade kriitilise infrastruktuuri direktiividest tulenevate eesmärkide täitmiseks ja valdkonna kirjeldamiseks mõistet **elutähtsad teenused**. Nii nähakse kriitilist infrastruktuuri kui elutähtsate teenuste osutamise võtmeosa. (Connolly, et al., 2016, lk 12-13) Potentsiaalse kriitilise infrastruktuuri määramise kriteeriumiteks on

selle infrastruktuuri mõjutatud geograafilise ala ulatus, mõõtmed (*magnitude*) ja mõjud (*effects*) ajalistes suhetes (European Commission, 2004). Kriitilise infrastruktuuri tähendus kätkeb endas elemente alates side-, hädaabi-, elektri-, finants-, toidu-, valitsuse- ja terviseteenustest kuni transpordi ning veevõrguni (Centre for the Protection of National Infrastructure, 2009). Tulenevalt Hädaolukorra seadusest (2017) on elutähtsaid teenuseid 14, mistõttu keskendub autor erinevate valdkondade kirjeldamisel just Eesti õigusruumist tulenevale liigitusele. Need valdkonnad on aga enamasti seotud ja üksteisest sõltuvuses. Kui mõned sõltuvusseosed on kaudsed ja asendatavad, siis näiteks elektrita jääb koheselt või mõne aja jooksul suur osa riigist seisma.

Lisaks elutähtsatele teenustele on Eestis sätestatud ka üldhuviteenused, mis ei ole elutähtsad, kuid siiski vajalikud, sest neid kasutab siiski suur hulk inimesi. Üldhuviteenuste katkemisel suudab elanikkond vajaduse korral teatud ajaperioodi ilma selle teenuseta olla (Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus, 2011). Autor käsitleb magistritöös vaid ühte üldhuviteenust, milleks on ühistransport, kuid mis vajab sarnaselt elutähtsatele teenustele tähelepanu seoses toimepidevuse ja valmisolekuga. Meie moodne ühiskond ja igapäevane tegevus on sõltuvad just sellistest kriitilise infrastruktuuri võrkudest – nii füüsilistest võrkudest nagu elektrivõrk ja transport, kui ka virtuaalvõrkudest nagu internet. Kuigi Eestis on näiteks terrorismi oht hetkel madal, võib sarnast ohtu põhjustada ka vaenuliku võõrriigi sihilik tegevus. Sellise rünnaku korral kriitilise infrastruktuuri osa vastu katkestavad nad meie tavalise elu ja põhjustavad märkimisväärset füüsilist, psühholoogilist ja majanduslikku kahju meie riigile (Bennett, 2007, lk 9), mistõttu tuleb pöörata suurt tähelepanu antud süsteemide julgeolekule.

Elutähtsate teenuste turvalisuse (*Vital systems security*) valdkond hakkas arenema juba 20. sajandi alguses, kui planeerijad ja otsustajad täheldasid ühiskonna üha suurenevat tuginemist ristsõltuvuses olevatele süsteemidele, nagu transport, elekter ja vesi. Järgnevate kümnendite jooksul loodi uusi julgeolekumehhanisme, et vähendada antud elutähtsate süsteemide haavatavust. Kui algselt loodi neid peamiselt Külma sõja tõttu selleks valmistumisel, kujunes süsteemide kaitse peagi riikide üleseks valdkonnaks, millega võidelda hädaolukordade vastu, nagu looduskatastroofid, nakkushaiguste puhangud ja kriitilise infrastruktuuri katkestused. (Collier & Lakoff, 2014, lk 1)

Antud magistritöös peamiselt kasutatav mõiste **Elutähtis teenus** on defineeritud kui teenus, millel on ülekaalukas mõju ühiskonna toimimisele ja mille katkemine ohustab

vahetult inimeste elu või tervist või teise elutähtsa teenuse või üldhuviteenuse toimimist. Elutähtsat teenust käsitletakse tervikuna koos selle toimimiseks vältimatult vajaliku ehitise, seadme, personali, varu ja muu sellisega. Seejuures rõhutatakse, et elutähtsate teenuste raske katkestus võib põhjustada tõsist julgeolekuohtu. (Hädaolukorra seadus, 2017) Nii mõistamegi elutähtsate teenuste julgeolekut kui üldisemat jõudude vahekorda mõjutavat valdkonda, mida saab nüüdsest vaadata mitmetes riiklikes, rahvusvahelistes ja globaalsetes kontekstides, mis võib mõjutada ka klassikalist suveräänsust (Collier & Lakoff, 2014, lk 2-3). Seetõttu tuleb ka püsivalt vaeva näha toimepidevuse tagamise ja haavatavuste vähendamise nimel, millest viimast on Saleh, et al. defineerinud kui viga või nõrkust, mis kahandavad kogu süsteemi võimekust (Saleh, et al., 2011, lk 85).

Aradau leiab, et kriitilise infrastruktuuri julgeolekustamine hõlmab paratamatult endas ka füüsilist kaitset näiteks objektide näol. Ameerikas tõusis algselt kriitilise infrastruktuuri kaitse päevakorda 90-ndate keskel ja vastav terminoloogia loodi president Clintoni administratsiooni ajal, rõhutades erinevust tavalisest infrastruktuurist. Kriitilise infrastruktuuri kaitse toob esile erisused ka erisused infrastruktuuri ja ühiskonna vahel, „kõvade“ ja „pehmete“ suhete vahel, inimliku ja ebainimliku vahel, materiaalse ja tähendusliku vahel. See omakorda tõstatab jällegi dilemma, mida julgeolekustada ja mida mitte. (Aradau, 2010, lk 492)

Riigi energiatootmis- ja jaotusvõrguga saab ning tuleb palju teha, mis puudutab turvalisust, olgu ohuks loodus, rike või rünnak. Arvestades aga energiasektori keerukusega, kus süsteemi osad jagunevad kaitsetult üle piiramatu maa-ala, ei ole seda lõplikult võimalik kindlustada. Paljud asutused, kelle energiasõltuvus on kriitiline, otsivad seetõttu näiteks alternatiivseid meetodeid. Selliseid asutusi võib olla haiglatest keemiatehasteni, mis vajavad kvaliteetset ja ühtlast energiat (National Academy of Sciences, 2012, lk 82), mille katkemisel jääks suur osa riigist seisma. Niisamuti juhtuks varem või hiljem maagaasiga varustatuse, vedelkütuse varude, telefoniside katkemisel või suurte liiklussõlmede ummistumisel, mis otseselt või kaudselt mõjutavad ka üksteist.

Eelnevate elutähtsate teenuste valdkondade kõrval on viimasena tõstatatud küberturvalisuse probleem, kuna elutähtsad informatsiooni ja kommunikatsiooni võrgud (IKT) on väga haavatavad rünnakutele (Collier & Lakoff, 2014, lk 2). Küberkomponent on kõikjal maailmas üha kasvav ja pea asendamatu. Näiteks võib arvuti tugisüsteemi rikkudes manipuleerida kogu sihtmärkriigi lennuliikluskorraldusega, kütuse liikumise või

elektrijaamadega. Kahju võib seejuures olla korvamatu. Tulenevalt kasvavast sõltuvusest kübermaailmast ja infrastruktuuri ristsõltuvusest läbi interneti, pööratakse ka rahvusvaheliselt üha suuremat tähelepanu küberturvalisusele. (Droege, 2012, lk 533 ja 538)

Saleh ja teised on samuti leidnud, et kasvav IKT seadmete kasutamine ja suurenev teenuste **ristsõltuvus** paljastab enamike organisatsioonide ning riikide julgeolekuriske ja haavatavusi, sealhulgas ka tahtlikele ohtudele, nagu sabotaaž ja vandalism. Sellest tulenevalt on üha suurem vajadus riskide analüüsimiseks ja riskijuhtimiseks, et kõrvaldada ohte ja kaitsta võrke. (Saleh, et al., 2011, lk 85) Seejuures saab veel välja tuua Eesti erilise hapruse seoses ülekaaluka sõltuvusega elektroonilisest isikutuvastamisest ja digitaalsest allkirjastamisest, mida tabaski 2017. aasta sügisel katkestus (Riigi Infosüsteemi Amet, 2017).

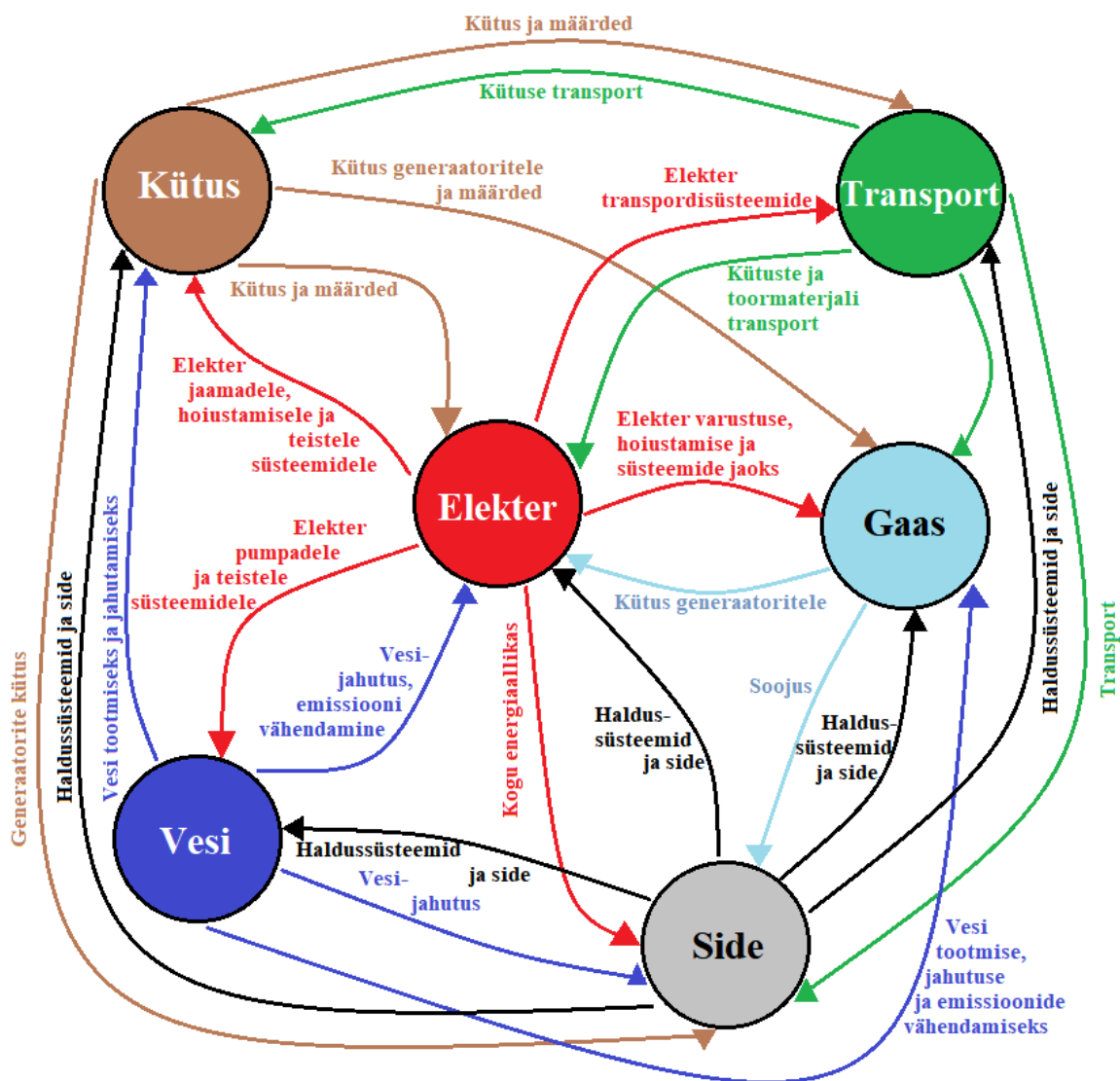
Lisaks ristsõltuvust tugevalt mõjutavatele eelmainitud elutähtsatele teenustele eksisteerib veel mitmeid teenuseid, mille toimimine on ühiskonna jaoks hädavajalik, kuid tagajärjed ei ole nii ilmsed. Näiteks võib õnnetus elektrijaamas põhjustada tõsist ohtu elule ja elektrivõrgu teenuse katkestus põhjustab raskeid tagajärgi majandusele, vähemalt mingi aja jooksul. Kui aga mingis piirkonnas tualetid ei tööta, ei ole see esialgu väga tõsine oht. (House of Commons, 2007, kolumn 1523) Fakt, et riigi elutähtsad teenused on tugevas sõltuvuses üksteisest nii füüsiliselt kui ka läbi IKT, ei ole lihtsalt teoreetiline kontseptsioon. Nagu näitavad kõik lähiaja elutähtsate teenuste katkestused, et kui ühe teenusega midagi juhtub, mõjutab see otseselt või kaudselt teiste teenuste toimimist, rääkimata riiklikust ja majanduslikust mõjust (vt joonis 3). Lisaks on võimalik eristada teenuseid tähtsuse järjekorras, mille kesksel kohal on kindlasti näiteks elekter, vedelkütus, side, gaas ja vesi. (Rinaldi, et al, 2001, lk 11)

Coward leiab, et järgnevad kolm tehnilist süsteemi on kriitilise infrastruktuuri ja ristsõltuvuste käsitluses eriti olulised: Süsteemid, mis panevad aluse info- ja kommunikatsioonivõrkudele; Süsteemid, mis tagavad liikuvuse ja viivad läbi logistilisi funktsioone; Ja süsteemid, mis toodavad, hoiustavad ja viivad edasi elektrit, mis on tihti seotud ka jäätmete eemaldamisega. Kokkuvõtvalt sisaldavad need süsteemid Cowardi hinnangul endas infotehnoloogiat, transporti, toitu, vett, elektrit ja jäätmemajandust, mis on kogu urbaniseerunud keskkonda koos hoidev kett. (Coward, 2009, lk 401-402)

Vastastikuse sõltuvuse tugevus sõltub enamasti elutähtsa teenuse valdkonnast nagu on kirjeldatud joonisel 3. Kui mõnede teenuste vahelised sõltuvused on ühepoolsed, kaudsed ja paindlikud, siis teistel võib see olla kahepoolne või tugev, mis tähendab, et üks ei tööta ilma teise teenuseta. Sõltuvus võib olla nii füüsiline, tehnoloogiline, geograafiline kui ka looduslik. (Rinaldi, et al, 2001, lk 12) Näiteid ristsõltuvuslikest ohtudest elektrikatkestuse korral saab tuua alates valgusfooridest kuni veevarustuse ja kanalisatsioonini, mille pumbad ja juhtumissüsteemid toimivad samuti elektriga. Kütte ja konditsioneeriga varustatuse ristsõltuvuslik tähtsus tuli aga näiteks välja, kui 1998. aastal hukkusid paljud Quebecis tormijärgse külmaga või orkaan Katrina järgse kuumaga 2005. aastal. (National Academy of Sciences, 2012, lk 82)

Siiski on kõikjal maailmas paljud elutähtsaid teenuseid pakkuvad asutused haavatavad nii lühi- kui pikaajaliste voolukatkestuste poolt, näiteks ka side näol. Kui tavapärastes olukordades on katkestus sideteenuses ebamugavuseks, siis hädaolukorra puhul tekitab kestev katkestus veel suurema kaose, mille hinnaks võivad olla elud. (National Academy of Sciences, 2012, lk 82) Alljärgnevalt on kujutatud ristsõltuvuse käsitlust Rinaldi, et al. järgi, kus on välja toodud olulisemad elutähtsad teenused ning kuidas on nad teineteisest ristsõltuvuses. Elutähtsate teenuste vundamendiks ehk keskseks teenuseks on elekter, millest sõltub varem või hiljem enamike teiste elutähtsate teenuste toimimine nagu side, gaas, vesi, kütus ja transport. (Rinaldi, et al., 2001, lk 15) Muuhulgas on elektrist Eestis sõltuvuses ka teised hädaolukorra seaduses sätestatud elutähtsad teenused nagu näiteks andmesideteenus ning elektrooniline isikutuvastamine ja digitaalne allkirjastamine (Hädaolukorra seadus, 2017). Seega võib ristsõltuvuse käsitlus riigiti olla mahuliselt erinev, kuid üldine kontseptsioon on sarnane.

Joonisel 3 kajastub selgelt, et kuigi teised elutähtsad teenused on elektrist sõltuvuses, siis elekter ise sõltub samamoodi näiteks kütustest, sideteenustest, transpordist. Transport on omakorda sõltuvuses kütusest. Sideteenus seevastu on oluline tagamaks enamike teiste teenuste juhtimist ja koordineerimist. Vee roll teiste teenuste puhul on näiteks tootmise ja jahutamise toetamine ning hügieeni tagamise toetamine mistahes teenusevaldkonnas. (Rinaldi, et al., 2001, lk 15) Teenustevahelise ristsõltuvuse kontseptsiooni ja mõjude mõistmine eeldab iga valdkonna süvitsi käsitlemist ning tihti võib ristsõltuvus koosneda silmaga nähtamatutest seostest, millel võivad olla aga märkimisväärsed tagajärjed.

Joonis 3 Elutähtsate teenuste ristsõltuvus Rinaldi, et al. järgi (Rinaldi, et al., 2001, lk 15, autori koostatud)

Eesti elutähtsate teenuste süsteemiga saab paralleele tuua ka nii suure riigiga nagu Ameerika ühendriigid, kus on 16 kriitilise infrastruktuuri sektorit. Kriitilisel infrastruktuuri sektoriteks on: Keemiasektor, kommertsasutuste sektor, kommunikatsioonisektor, tootlussektor, tammide sektor, kaitsetööstuse sektor, hädaabiteenuste sektor, energiasektor, finantsteenuste sektor, toidu- ja põllumajandussektor, valitsusasutuste sektor, tervishoiusektor, IT sektor, tuumasektor, transpordisektor ning vee- ja kanalisatsioonisektor. (Department of Homeland Security, 2017) Erinevus kujuneb peamiselt Eestis puuduva tuumaenergia ja tammide sektori ning Ameerikas alles areneva

e-riigi osas. Sellegipoolest on aluspõhimõtted kahel nii erineval riigil sarnased, mida mõjutavad sageli ka sarnased ohud.

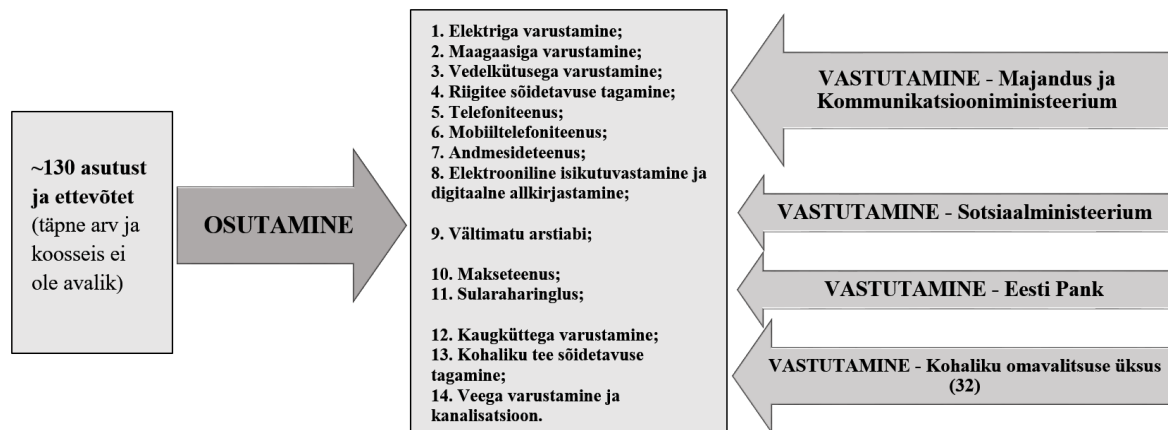
Eelnimetatud teenuste katkemisel on kahjustav mõju Ameerika Ühendriikide turvalisusele, majandusele, rahva tervisele või kõigile eelnevale korraga. Antud teenuste turvalisuse ja toimepidevuse tagamine on seejuures riigi ülesanne. Turvalisus kätkeb endas kaitset nii füüsiliste ja virtuaalsete rünnakute eest kui ka loodusjõudude eest. (Department of Homeland Security, 2017) Kriitilise infrastruktuuri kaitse peamine eesmärk on kindlustada, et elutähtsad süsteemid (*critical operations*) toimiks ilma häireteta ja informatsioon oleks kaitstud. Seetõttu on eksperdid keskendunud meetmetele ja tehnoloogiatele, mida kasutatakse, et oleks tagatud kriitilise infrastruktuuri robustsus ja vastupidavus ning vältida katastroofilist katkestust. (Aradau, 2010, lk 492)

Näiteks tuuakse turvalisuse tagamise all välja kiipkaartidega uste lukustamine, viirusetõrje kasutamine, objekti aiastamine ja arvutite paroolistamine. Füüsilise kaitse kõrval rakendatakse ka toimepidevust. DHS-i poolt mõeldakse Toimepidevuse all võimet kohaneda muutustega, vastu pidada sihilikele rünnakutele, õnnetustele ja looduskatastroofidele ning neist ka kiirelt taastuda. Soovitustena tuuakse välja näiteks asutuse jätkusuutlikkuse plaani koostamine, varugeneraatorite kasutamine aga ka vastupidavate ehitusmaterjalide kasutamine. (Department of Homeland Security, 2017) Lähtudes erinevate autorite seisukohtadest, kes leidsid, et julgeoleku tagamine peab olema suuresti seda vajavate inimeste endi ülesanne ja omavaheline koostöö, vastandub see reaalse praktikaga ka näiteks Ameerika ühendriikides, kus toimepidevuse ja teenuste kaitse eest vastutab riik.

1.3.1. Tagamine ja teenuste eest vastutamine

Erinevalt varasematest strateegiatest, kus vastase või enda infrastruktuuri hävitamine oli sõjalise eesmärgi täitmise osa, hakati infrastruktuuri julgeolekustamisega rõhutama infrastruktuuri tähtsust kui ühiskonna vundamenti. Ühiskond on juurdunud infrastruktuuri ja selle toimimine, toimepidevus ning püsimine on võimalik ainult läbi kaitsmise (Aradau, 2010, lk 500-501), mille eest peavad vastutama nii riik kui teenuste osutajad, aga lõpuks ka inimesed ise.

Kuigi Eestis õiguses määratletud olnud eelnevast 46 elutähtsast teenusest jäi alles mõistlikum 14 teenust, osutab elutähtsaid teenuseid endiselt ligi 130 asutust ja ettevõtet, kes on oma teenuse valdkonnas suurima tarbijate hulgaga (vt joonis 4) (Siseministeerium, 2017). Elutähtsate teenuste osutajad on riiklikult kinnitatud ja nad peavad täitma ka vastavaid kohustusi – koostama riskihinnanguid ja toimepidevuse plaane oma teenuse pakkumiseks ning vastama mitmetele julgeoleku reeglitele. (Connolly, et al., 2016, lk 12)

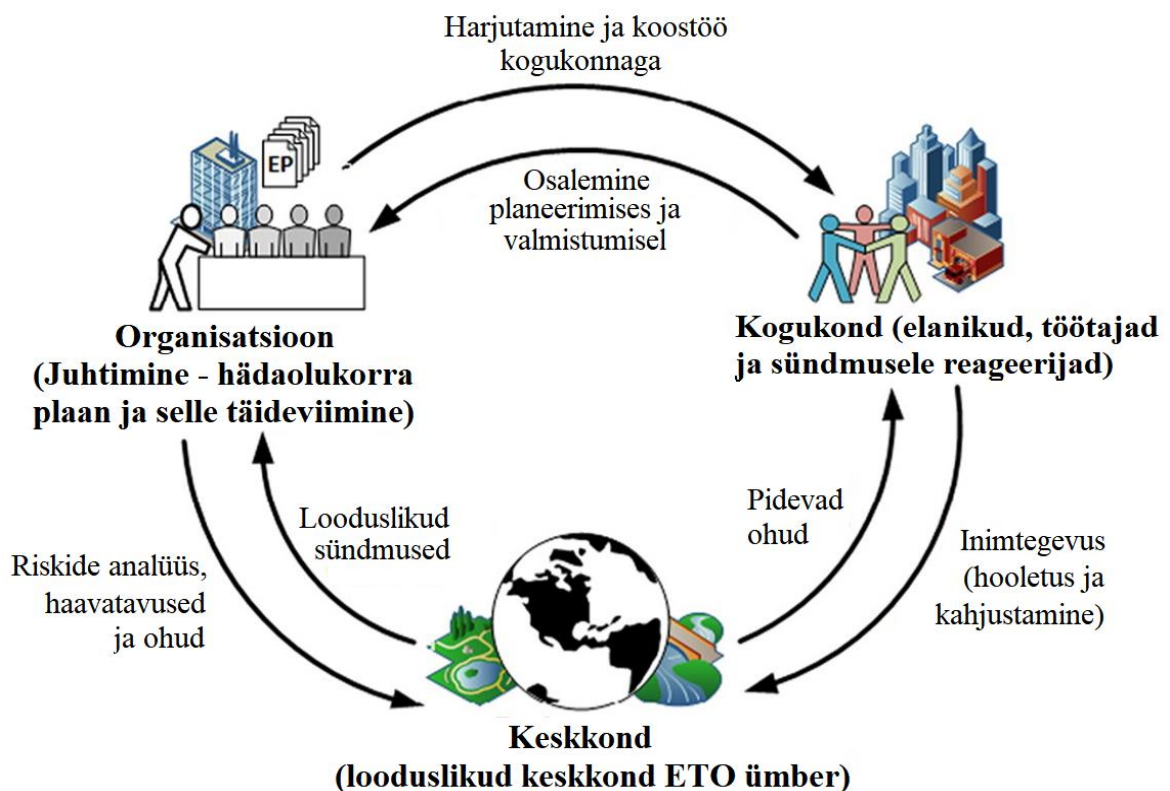
Joonis 4. Elutähtsate teenuste korraldus Eestis (autori koostatud)

Elutähtsaid teenuseid osutavad juriidilised isikud ei paku enamasti üksi tervet teenust, vaid teenus kujuneb elanikkonna jaoks mitmete ettevõtete ja asutuste koostöös. Elutähtsa teenuse osutaja on juriidiline isik, kelle pädevuses on elutähtsa teenusena määratletud avaliku halduse ülesande täitmine, või nimetatud juhul elutähtsat teenust osutav ettevõtjana tegutsev isik. (Hädaolukorra seadus, 2017) Nendeks loetakse ettevõtteid, mille mõju ja osakaal on teenuse osutamisel märkimisväärne ning täpsed kriteeriumid sätestatakse eriseadustega (Vabariigi Valitsus, 2016). Viimaste turvalisus ja toimepidevus on sarnaselt Ameerika Ühendriikidele nii riigi vastutada kui asutuste ning ettevõtete endi korraldada, milles mängib suurt rolli eelnevalt käsitletud toimepidevuse kontseptsioon.

Toimepidevuse valdkondi defineerides võib seda vaadata organisatsioonilisest küljest, mille kohaselt vastutavad just organisatsioonid või asutused õige tegevuse eest enne, pärast ja ohtliku sündmuse ajal, mis mõjutab elutähtsate teenuste osutamist. Peamisteks teguriteks on seejuures ettevõtted, eriti need kes osutavad elutähtsaid teenuseid. Ühiskondlikust küljest on aga peamisteks teguriteks valitsus, KOV-id, kogukonnad ja majapidamised, mis sarnaneb ka traditsioonilise tsiviilkaitse või kriisijuhtimise käsitlustega. Tehnoloogilise

toimepidevuse valdkonnas on peamiseks teguriteks kriitiline infrastruktuur ise ja vastutustundlikud operaatorid (*facility operators*). Sinna hulka saab mõningal määral lugeda ka turvalisust, varustuse tootjaid ja teisi tugiteenuste osutajaid (*vendors*). (Pursiainen, 2017, lk 4)

Penadés, et al. leidsid, et traditsiooniliselt seisneb organisatsiooni (elutähtsa teenuse osutaja) toimepidevus katastroofide korral teatud aspektides – varustuses, töötajate treenitusel, organisatsioonil ja planeerimisel (vt joonis 5). Kõik need on suunatud organisatsiooni võimalikult tugevale valmisolekule ja kiirele taastumisele, millele on andnud suuresti tõuke maailmas sagenenud looduskatastroofid. Valmisoleku peamiseks tulemiks on just hädaolukorra plaan (Eestis hädaolukorra lahendamise plaan), mida loetakse kogu protsessi keskmeks. Kuigi plaan ei tähenda veel, et organisatsioon päriselt toimepidev on, annab see selleks kõik eeldused. Nii tuleb riiklikud eesmärgid ja poliitikad muuta teoreetilisteks hädaolukorra plaanideks, mille peab omakorda muutma tegelikuks valmisolekuks organisatsioonis. (Penadés, et al., 2016, lk 1-2)

Joonis 5. Ühiskonna toimepidevus Penadés, et al. järgi (Penadés, et al., 2016, lk 4, autori koostatud)

Teenuste osutamise kõrval vastutavad elutähtsate teenuste tagamise eest Eestis kokku 35 asutust. Nendeks on 32 kohalikku omavalitsust, kelle haldusalas elab üle 10000 inimese ja kolm ministeeriumi - Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (vt joonis 4). Väiksematele KOV-idele kohustused ei laiene aga võimalused jäävad. Seejuures vastutab Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium selliste elutähtsate teenuste toimimise eest nagu elektriga varustamine, maagaasiga varustamine, vedelkütusega varustamine, riigitee sõidetavuse tagamine, telefoniteenus, mobiiltelefoniteenus, andmesideteenus ning elektrooniline isikutuvastamine ja digitaalne allkirjastamine. Sotsiaalministeerium on vältimatu abi korraldav asutus. Eesti Pank korraldab makseteenuse ja sularaharingluse toimimist. Kohalikud omavalitsused vastutavad kaugküttega varustamise, kohaliku tee sõidetavuse tagamise ja veega varustamise ning kanalisatsiooni toimimise eest. (Hädaolukorra seadus, 2017) Seejuures soosib riikliku vastutamise kontseptsioon inimeste osalust, valmistumist või initsiatiivi toimepidevuse tagamisel.

Aradau on leidnud, et kriitilise infrastruktuuri toimepidevuse tagamise küsimused on tõstatanud aga asjade (materiaalse) rolli tähtsuse, millel tundub olevat toetav roll teenuste tagamisel – alates arvutitest kuni transpordini ja elektrivõrgust kuni televisioonini – sellise mõõtmeni, kus julgeoleku koolkonnad tunnistavad, et kriitilise infrastruktuuri kaitse tuum on seotud füüsiliste objektidega. Sellest hoolimata, isegi kui valdkonna materiaalsust tunnistatakse, on kriitilise infrastruktuuri kaitse lõpuks ikkagi rajatud sotsiaalsele ja poliitilisele tegevusele ning inimesele. (Aradau, 2010, lk 492)

Ameerika Ühendriikides toetab, nõustab ja kontrollib elutähtsa teenuse osutajaid nii vastava sektori vastutav ministeerium kui Ameerika Ühendriikide Salateenistus (*U.S. Secret Service*). Kuigi enamike teenuste puhul on selleks ametkonnas DHS ka ise, siis sarnaselt Eesti Siseministeeriumile korraldab DHS ka üldist elutähtsate teenuste valdkonda. (Department of Homeland Security, 2017) Lisaks toetab Ühendriikide valitsus suuresti kogu valdkonna turvalisuse arendamist. Näiteks löid Johns Hopkinsi Ülikooli arvutiteadlased tõestuslik viisi, millega ennetada sabotaaži elektrooniliste võrkude vastu, mis toetavad kogu kriitilist infrastruktuuri. Süsteemi nimetatakse esimeseks praktiliseks sissetungi-tolerantseks võrguteenuseks (*First practical intrusion-tolerant network service*), mis suudab välja tulla keerulisest rünnakust ja häirimistest, et vältida täielikku välja lülitumist või hävimist ning katsed on eesmärki kinnitanud. (Johns Hopkins University, 2016) Selle põhjal on Ameerika võimudelt nii mõndagi eeskujuks võtta. Lisaks

nõustamisele ja riiklikult toetatud turvalisuse testimistele asutustes (*Security and penetration testing*) oleks see USA Kaitseministeeriumi poolt rahastatud süsteem suutnud ära hoida ka viimase aja suuremad rünnakud Ukrainas.

Kui aga riikide roll elutähtsate teenuste toimepidevuse tagamisel üha kasvab, suureneb ka elanikkonna usaldus ja sõltuvus teenustest. Viimases tulenevalt tekib riikidel võimalus nii üksikute kui ka oma rahva vastu antud nõrkust ära kasutada. Näiteks 2011. aastal muretsesid Egiptuse võimud valitsuse vastu protestijate pärast. Proovides häirida nende omavahelist suhtlust ja takistada toetajate leidmist, lülitasid võimud viieks päevaks interneti välja. Kahju oli dramaatiline. Ettevõtted ei saanud teenuseid pakkuda, pereliikmed ei saanud omavahel suhelda, õpilastel jäid sooritamata kodutööd, haiglad ja tehased jäid infosulgu, kahjustades teenust ja elusid. OECD hinnangul läks viis päeva Egiptuse riigile maksma 90 miljonit. (West, 2016, lk 1) Sarnaseid näiteid saab tuua ka näiteks Türgist, Venemaalt ja Ukrainast, kus piiratakse jätkuvalt internetivabadust liiga kergekäeliselt, põhjendades seda kõigil juhtudel julgeolekuohuga (Freedom House, 2017). Halbade näidetest hoolimata ei tohi loobuda tasakaalustatud püüdlusest turvalisema ühiskonna poole.

Lähtudes eelnevatest teoreetilistest käsitlustest domineerisid vastandlikud seisukohad, mille autorid väitsid, et inimeste kaasamises ja rollis tagada elutähtsate teenuste toimepidevus ei ole midagi uut ning inimesed ise saavad julgeolekuks palju ära teha. Samas näevad teiste arvates inimesed üha enam riiki kui teenuste ja julgeoleku tagajat, kes kõige eest vastutab, mis ei pruugi aga hädaolukorras toimida. Siiski tunnistavad ka autorid, et viimastel kümnenditel on juba toimunud suured muutused, et mõista elutähtsate teenuste valdkonda ja areng toimub ka edasi.

Pursiainen leiabki, et viimastel aastatel on toimunud antud valdkonnas ka tugev muutus, liikudes juba kriitilise infrastruktuuri kontrollimisest ja kaitsest toimepidevuse suunas. See tuleneb suuresti asjaolust, et täielikku kaitset ei ole võimalik garanteerida ja maksimaalse kaitse tagamise protsess on äärmiselt kulukas võrreldes tegelike ohtude võimalike tagajärgedega. Heaks näiteks toob ta väga liberaalsete Põhjamaade (Taani, Soome, Norra ja Rootsi) püüdlused toimepidevuse tagamisel, kelle kontseptsioon oli juba varasemalt julgeolekustada elutähtsaid funktsioone ühiskonnas ja ühiskonna abiga, mitte selle infrastruktuuri füüsilisi osi. (Pursiainen, 2017, lk 1) Põhjamaade kogemustest on suuresti õppida ka Eestil.

1.4. Varasemad valdkondlikud uuringud Eestis

Käesolev alapeatükk annab ülevaate Eestis varasemalt läbiviidud hädaolukordi ning elutähtsaid teenuseid puututavatest uuringutest ja teadusuuringutest. Järgnevalt käsitletakse viite uuringut, millest kaks uuringut on läbiviidud enne uue hädaolukorraseduse vastuvõtmist 2017. aastal.

Euroopa Liidu poolt korraldatud Peer Review programm on hinnanud paljude seda soovinud riikide valmisolekut hädaolukordadeks, sealhulgas riskihindamist, riskijuhtimise planeerimist ja riskide ennetamist ning valmisolekumeetmeid. Nii hinnati ka 2016. aastal Eestit, juhindudes Euroopa Liidu vastavatest eeskirjadest, tuues välja head ja ka arendust vajavaid valdkondi. (Connolly, et al., 2016, lk 7)

Peamiselt leiti, et Eestil on hästi töötav hädaolukordade juhtimise süsteem, mis hõlmab hästi informeeritud ja motiveeritud osalisi. Koostöö toimib edukalt tänu väiksele kogukonnale, mida iseloomustavad head personaalsed kontaktid asutuste vahel. Samas on väiksus ka peamiseks miinuseks, mis hõlmab ressursi, reaalselt kogemust raskete hädaolukordadega ja elutähtsate teenuste ristsõltuvuse tagajärgi. (Connolly, et al., 2016, lk 8) Lisaks tuuakse raportis negatiivsena välja ka elanikkonna madalat teadlikkust, kuidas käituda hädaolukorras ja kuidas aidata iseennast. See on aga võtmetähtsusega toimepidevuse tagamisel ning selle tõstmise nimel tuleb palju vaeva näha. (Connolly, et al., 2016, lk 9)

2016. aastal viis Päästeamet läbi elanikkonna kriisikäitumise alase teadlikkuse uuringu, mis puudutab põgusalt ka elutähtsaid teenuseid. Uuritud oli elutähtsate teenuste katkestuse kogemusi, valmisoleku varu, varustust ning teadmisi ja hoiakuid. Eelnimetatud Päästeameti uuringus kasutati elutähtsa teenuse puuduse tekke indikaativajaks 48 h. See oli uuringu läbiviijate pakutud aeg, mil arvati et inimene hakkab tundma ühest või teisest elutähtsast teenusest puudust. Samas leitakse erinevate hinnangute kohaselt, et tunnetavad tagajärjed elanikkonnale hakkavad tekkima päevaga ja nii peaaegu kõikide elutähtsate teenuste puhul, ulatusliku elektrikatkestuse korral aga juba tundidega. (Päästeamet, 2016) Tegemist oli küll üldise teadlikkuse uuringuga, kuid sellest oli autoril võimalik võtta sisulisi ideid ning eeskuju ka meetoodilisest osast ja tuua teemale täiendust.

Eesti NATO Ühing koostöös Kodanikukaitse MTÜ-ga viis sama aasta sügisel läbi pinnapealse küsitluse elanikkonnakaitse valdkonnas, et kaardistada kodanike teadmised ja

mõtted, kuidas hakkama saada hädaolukorras ja kellele loodetakse (Eesti NATO Ühing, 2016). Ka sellest uuringust oli võimalik võtta käesolevasse uurimusse sisulisi ideid ja püstitada hüpoteese, et elanikkonna valmisolek hädaolukordadeks on pigem puudulik.

Viimastel aastatel on aga Eestis kasutatud elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku hindamiseks mudelit, mille eesmärk on erinevate näitajate ehk indekse abil mõõta elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku taset. Mõõdetakse elanikkonna teadmisi, uskumusi ja hoiakuid, tegevusi ja oskuseid ning valmisolekut üldiselt. 2017. aasta elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku indeksi koondnäitaja oli 36. Sellest võib järeldada, et elanikkonna üldine teadlikkus, valmisolek ja oskused hädaolukorras iseseisvalt hakkama saada on pigem madalad ja ei usuta hädaolukorra tekkimisse. (Siseministeerium, 2018, lk 5) Kuna eelmainitud kontseptsiooni on Eestis hindamiseks varasemalt kasutatud, siis lähtus magistritöö autor uurimisinstrumenti koostamisel sarnastest näitajatest, mugandades neid käesoleva töö vajadustega saavutamaks magistritöö eesmärk.

Kaasaegsemateks uuringuteks ongi antud mudeli järgi Kantar Emori poolt 2019. aastal läbi viidud elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku alase teadlikkuse indeksuuring, mille tulemused avaldas Päästeamet 2020. aasta alguses. Uuringu näol oli tegemist jätku-uuringuga, mis telliti Päästeameti poolt. Esmakordselt viidi elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku alase teadlikkuse indeksuuring Päästeameti tellimusel läbi 2017. aastal (Päästeamet, 2020). Nimetatud uuringud olid autorile oluliseks sisendiks, mis võimaldavad vaadelda koos käesoleva uuringuga ilmnunud tendentse ja muutusi seoses COVID-19 viirusest põhjustatud hädaolukorraga. Uuringute teatav sarnasus on oluline aspekt nende hilisemaks võrdlemiseks ja järelduste tegemisteks.

Kantar Emori 2019. aasta uuringu eesmärk oli sama mis 2017. aastal läbiviidud uuringul ehk kaardistada Eestis alaliselt elavate 18. aastaste elanike hädaolukorraks valmisoleku alased teadmised, hoiakud ja käitumine. Muuhulgas oli eesmärgiks võrrelda tulemusi 2017. aastal läbi viidud uuringu tulemustega. Uuringutulemuste tõlgendamisel on taustana välja toodud, et uurimuse lõpuperioodi jäi Lõuna-Eestist 27.10.2019 räsitud tugev torm (AS Emor, 2019). Seega võib järeldada, et ka sellele küsitlusele vastati mõnevõrra kriitilisemalt kui muidu. Kui Kantar Emori uuring oli läbi viidud üle Eesti ja valimisse kaasati üle 1000 inimese, siis antud magistritöö uurimus keskendub läbiviimisel vaid Harjumaa elanikkonnale.

Kantar Emori uuringu raportis võrreldi ja kõrvutati uurimistulemusi 2017. aastal läbiviidud uuringuga ning selgus, et elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest, nende korral toimuvast ning hädaolukorras käitumisest on jätkuvalt üsna madal. Seejuures toodi aga välja, et mõnevõrra paremini ollakse kursis hädaolukorraks vajalike varudega, kuid üleüldine varustatuse tase hinnati viletsaks. Samuti selgus, et Põhja-Eesti piirkonnas elab kõige enam inimesi, kes ei tea, mis hädaolukorrad neid tabada võivad, kuidas nende puhul käituda ning mida koju varuda, et iseseisvalt toime tulla. (AS Emor, 2019) Arvestades, et Põhja-Eestis elab ligi pool Eesti elanikkonnast, tuleb antud piirkonna valmisolekule suurt rõhku panna.

Kuivõrd uuringus toodi välja Põhja-Eesti piirkonnas elavate inimeste puhul esineb madal teadlikkus, on autori hinnangul põhjendatud, et käesoleva magistritöö uuring viiakse läbi Harjumaal elavate inimeste seas. Hoolimata asjaolust, et Kantar Emori 2017. ja 2019. aastal läbiviidud uuringud ei ole oma olemuselt teadusuuringud, on need autori arvates heaks aluseks käesoleva magistritöö uurimise läbiviimiseks ning hilisemaks uurimistulemuste võrdlemiseks. Samuti saab Päästeamet võtta käesoleva magistritöö uurimise tulemused arvesse järgmisi uurimusi tellides.

Kui Päästeameti poolt tellitud uuringud olid suunatud üldiselt hädaolukordadele, siis 2019. aastal on Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku Instituudis kaitstud magistritöö „Elanikkonna vastuvõtlikkus kriisikommunikatsiooni sõnumitele tormi näitel“. Magistritöö eesmärk oli selgitada välja elanikkonna vastuvõtlikkus tormist tulenevale kriisikommunikatsioonile ja selle mõjutamise võimalustele. Valimiks oli seejuures kogu Eesti elanikkond. Magistritöö uurimistulemustest selgus, et suurem osa elanikkonnast kuulab kriisikommunikatsiooni sõnumeid ning paljud neist ka käituvad vastavalt juhistele. Rõhutati, et oluline on aga tegeleda selle osaga elanikkonnast, kes ei pööra kriisikommunikatsioonile üldse tähelepanu. (Pukk, 2019) Kuigi ka käesolev magistritöö keskendub just eelkõige inimeste endi valmisolekule, on kõikide kirjeldatud uuringute keskmis elutähtsad teenused, mille toimepidevusest sõltub vajadus ning aeg, mille jooksul peavad inimesed iseseisvalt hakkama saama.

Ka elutähtsatest teenustest on Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku Instituudis varasemalt kirjutatud. 2018. aastal uuris Mihkel Sildnik oma magistritöös, et kui valmis on haldusreformi järgselt Eesti omavalitsused kriisiolukorras iseseisvalt hakkama saamiseks. Peamisteks probleemideks toodi uurimistulemuste põhjal välja ressursside kaardistuse puudumine enamustes elutähtsate teenuste osas - puuduvad ressursikataloogid või

dokumenteeritud ülevaade erinevatest olemasolevatest ressursidest. Sellest tulenevalt ei tea omavalitsused, milline on nende võime koos teenusepakkujatega maandada riske erinevate elutähtsate teenustega seoses, isegi kui need teenused ei ole kohaliku omavalitsuse tagada seaduse järgi. (Sildnik, 2018)

Võttes aluseks eelmainitud uuringud ja uurimistulemused, on töö autor seisukohal, et kuna ressursid on ja jäävad piiratuks, tuleb elanikkonna valmisolekut läbi teadlikkuse ning motivatsiooni veelgi enam tõsta. Selline tegevus aitab jõuda ka sihtgruppideni, kes on vähem või üldse mitte valmistunud ega suhtu hädaolukordadesse tõsiselt. Inimesed, kelle valmisolek on kesine või puudulik, suurendavad hädaolukorra lahendamise koormust ka riigile. Suurest koormusest tingituna võivad erakorralise abita jääda sihtgruppid (riskigrupid), kelle iseseisev toimetulek on raskendatud.

Uurimustulemused kinnitavad peaaegjalikult, et uuringute läbiviimine on jätkuvalt vajalik ja seda trendi peavad Siseministerium ja teised elutähtsate teenuste eest vastutavad asutused järgima, et tõsta ja hoida saavutatud teadlikkuse taset.

2. ELANIKKONNA HÄDAOLUKORDADE TEADLIKKUSE JA ELUTÄHTSATE TEENUSTE KATKESTUSTEKS VALMISOLEKU UURIMUS

Magistritöö teises peatükis antakse ülevaade töös kasutatud metodoloogias, uuringust ja Harjumaa elanikkonna teadlikkusest hädaolukordadeks ning valmisolekust elutähtsate teenuste katkestuseks. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse uurimuse metodoloogilist poolt ja valimit. Teises alapeatükis esitletakse ülevaadet uurimuse tulemustest. Kolmandas alapeatükis antakse ülevaade elanikkonna hädaolukordade teadlikkuse ja elutähtsate teenuste katkestuseks valmisoleku uurimuse analüüsi tulemustest ja järeldustest. Lisaks tuuakse välja magistritöö autori poolsed ettepanekud elutähtsate teenuste katkestusest tingitud negatiivsete mõjude ja tagajärgede vähendamiseks.

2.1. Metoodika ja valim

Empiiriliste andmete kogumiseks saab kasutada nii kvalitatiivset kui ka kvantitatiivset meetodit. Arvestades magistritöö eesmärki, on selle saavutamiseks, see tähendab suure hulga inimeste kohta andmete kogumiseks ja selle üldistamiseks, parim kvantitatiivne andmete kogumise meetod. **Kvantitatiivne** lähenemine võimaldab mõõta objektiivselt fakte, keskenduda muutujatele ja teha statistilist analüüsi. (Neuman, 2014, lk 16)

Uurimuse kujundamisel tuli keskenduda töö eesmärgi saavutamisele, milleks oli selgitada välja, milline on Harjumaa elanikkonna valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks nii korterelamutes kui eramajades, linnades kui maapiirkondades ning koguda valitud uurimisinstrumentiga andmed. Lähtudes magistritöö probleemist ja hüpoteesidest, kasutas autor eesmärgi saavutamiseks kvantitatiivset **ülevaateuuringu** strateegiat ja instrumentina **küsitlusmeetodit** kaasates võrdlemisi suure valimi.

Magistritöö uurimisinstrumentiks on elektrooniline ankeetküsitlus Harjumaa elanikkonna seas (lisa 1), et selgitada välja elanikkonna valmisolek teenuste katkestusteks linnades ja maapiirkondades. Uurimisinstrumentina kasutas autor elektroonilist küsitlust peamiselt asjaolul, et internetipõhine küsitlus on kiire, valimi jaoks väga mugav ning võimaldab paindlikku kujundust ja visualiseerimist (Neuman, 2014, lk 347). Lisaks võimaldab

elektroniline ankeetküsitlus pääseda just suure hulga töötavate inimesteni, kes saavad ise valida aja uurimuses osalemiseks.

Küsitlus koostati lähtudes Riigikantselei Elanikkonnakaitse rakkerühma eesmärkidest, pakkudes võimalikult head võrdlusmomenti eelnevatel aastatel läbiviidud küsitlustele. Seejuures mugandati Päästeameti tellitud uuringute eesmärgid antud magistritöö vajadustega, täpsustades tööks vajalikke aspekte ja jättes ka mõned teemad puutumata. Muuhulgas lähtuti küsitluse koostamisel ka käesoleva töö teoorias lk 36 kirjeldatud, Eestis kasutusel olevast elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku hindamise mudelist, mille eesmärk on erinevate näitajate abil mõõta elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku taset. Mudeliga mõõdetakse elanikkonna teadmisi, uskumusi ja hoiakuid, tegevusi ja oskuseid ning valmisolekut üldiselt (Siseministeerium, 2018, lk 5).

Küsitlus on kategoriseeritud kuueks osaks ja see koosnes 26-st küsimusest - nendest 19 on sisulised küsimused ja 7 on taustküsimused. Uurimuses osalenutele esitati muuhulgas mitu kirjeldavat vastust eeldavat küsimust ning üks küsimus hetkel kehtiva eriolukorra kohta. Lisaks on küsitluses kolm teooria punkti, mis annavad küsitluses osalenutele võimaluse tutvuda uues hädaolukorra seades reguleeritud 14 elutähtsa teenusega, hädaolukorra definitsiooniga ja neilt eeldatava iseseisva toimetuleku ajaga. Selleks, et tagada andmete usaldusväärsus avanesid küsitluse teooria punktid vastanutele alles pärast eelnevale küsimusele vastamist. See tähendab, et näiteks hädaolukorra seaduses sätestatud 14 elutähtsa teenusega sai küsitluses osalenu tutvuda alles pärast seda, kui oli vastanud, mis on tema hinnangul elutähtsad teenused.

Küsitluse esimene osa keskendus teadmiste ja uskumuste seoses hädaolukordade ning elutähtsate teenustega. Küsitluse teine osa keskendus teadlikkusele elanikkonna teavitamise ja käitumisjuhiste kohta. Küsitluse kolmas osas keskendus hädaolukordades käitumisele. Küsitluse neljas osa keskendus hädaolukorras valmistumisele kajastades ka inimeste hetkelist valmisolekut. Küsitluse viies osa keskendus leibkonna valmisoleku tõstmiseks tehtud tegevustele toimetuleku võimaluste suurendamiseks. Küsitluse kuues osa koosnes demograafilistest andmetest ehk uuris küsitluses osalenute tausta.

Küsimustik on kujundatud seejuures liikudes üldisemast täpsemale ning selliselt, et see võimaldab mitmekülgset ning põhjalikku analüüsi, mille hulgas leidub nii kinniseid, lahtiseid kui ka valikvastuste ja vastusemaatriksitega küsimusi. Kuna elutähtsaid teenuseid iseenesest on juba 14 ning käsitlemist vajavad ka teised aspektid, on valmisolek elutähtsate

teenuste katkestuseks küsitud just vastusemaatriksina, mahutades palju andmeid ühte küsimusse.

Küsimustik on koostatud selliselt, et tulemuste esitamisel ja andmete analüüsimisel ei esita töö autor kõikide küsimuste puhul 100% koguväärtust. See tuleneb asjaolust, et küsimustikuga võimaldas autor mitmel juhul (küsimused nr 2, 3, 5, 6, 10, 11, 14, 15) valida vastanutel mitu vastusevarianti, millest toob tulemuste esitamise faasis välja suurema osakaaluga vastusevariandid ning väikseima osakaaluga vastuse ja/või negatiivse näitaja. Seega ei anna eelmainitud küsimuste tulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%.

Käesoleva magistritöö uurimuse ülesehituse jagas autor **kolme põhietappi**:

1. andmete kogumine, mis hõlmas endas valimi moodustamist, pilootküsitluse läbiviimist ning küsitluse andmete kogumist;
2. kogutud andmete analüüsimine;
3. kogutud andmete põhjal tulemuste esitamine, mis hõlmas endas uurimistulemuste kirjeldamist ja järelduste ning ettepanekute tegemist.

Uurimuse **esimeses etapis** moodustas autor **valimi**, milleks oli mittetõenäosuslik mugavusvalim. Mugavusvalim koostamisel on üheks peamiseks eeliseks efektiivselt suure hulga osalejateni jõudmine (Neuman, 2014, lk 248). Võttes arvesse asjaolu, et Riigikantselei ja Siseministeerium jätkavad valdkonna uurimist, on selline uuring ja valim ka riiklikult heaks osaliseks uurimuseks.

Uurimistöö valimisse kaasatud inimesed jagunevad elukohtade järgi vastavalt linnades ja maapiirkondades, korterites ning eramajades elavateks inimesteks. Valimisse kuulub proportsionaalne hulk nii Harjumaa maa kui linnapiirkonnas elavast, nii eesti kui vene rahvusest elanikkonnast. Valimisse on kaasatud vähemalt 400 inimest ja see leiti kasutades võrgukeskkonda, sealhulgas kohalike kogukondade grupe erinevates suhtlusportaalides.

Kuigi tõenäosusliku valimi koostamine toob sisse matemaatilised seaduspärasused, mis minimeerib eksimisruumi järelduste tegemisel, nõuaks selline lähenemine antud uurimuse mahukuse juures palju suuremaid ressursse ja võimalusi. Lähtudes efektiivsusest ja praktilisusest, koostas autor uuringu valimi mittetõenäosusliku mugavusvalimina, mis ei ole küll niivõrd täpne kui tõenäosuslik valim, kuid võimaldab saavutada sarnaseid tulemusi. (Neuman, 2014, lk 248) Eelduslikult on valimis esindatud üle 18-aastased

Harjumaal elavad inimesed, kellele tuletati ka meelde, et nad esindavad oma leibkonda, vältimaks dubleerivaid tulemusi sama pere kohta.

Töö autor selgitas välja, kui palju peab olema Harjumaa elanikkonna ligikaudne küsimustikule vastanute hulk. Selleks kasutas autor valimi arvutamiseks valimi mahu kalkulaatorit (Valimi mahu kalkulaator, 2020), kus usaldusnivooks oli märgitud 95% ja lubatud veapiiriks 5%. Kuna valimisse kuulusid Harjumaal elavad inimesed, siis Eesti Statistikaameti andmetel oli 1. jaanuar 2019 seisuga Eesti rahvaarv 1 323 820 ja sellest Harjumaal elas vastavalt **598 059 inimest**. Lisaks on Harjumaa elanikkonnast 30,87% ehk 184600 inimest vene rahvusest. (Eesti Statistikaamet, 2019) Seega oli arvutuste tulemusena vaja kokku saada **vähemalt 384** vastanut. Lähtudes mugavusvalimiga seotud ohtudest ja järgnevast üldistamise vajadusest võiks uurimuses osalejate hulk olla siiski suurem.

Enne küsimustiku lõplikku esitamist *Google Forms* keskkonnas ja läbiviimist Harjumaa elanikkonna seas, tegi töö autor pilootküsitluse kaasjuhendajaga, testides sellega küsimuste haakumist magistritöö teemaga ja küsimustiku selgust vastanutele. Pärast pilootküsitluse läbiviimist viis töö autor sisse parendused ning seejärel viidi Harjumaa elanikkonna seas läbi küsitlusuuring, milleks kasutati *Google Forms* küsimustiku platvormi. Antud platvormi kasuks otsustas autor kuna see on mugav, laialdaselt kasutatud ja kutsub seeläbi inimesi vastama neile tuttavasse ning usaldusväärsesse keskkonda.

Küsimustik avaldati alates 29.03.2020 erinevates sotsiaalmeedia ja suhtluskanalites ning kohaliku kogukonna gruppides sotsiaalmeedias. Küsimustikule vastamine suleti 30.04.2020 ning selleks ajaks oli küsimustikule vastamisega alustanud 450 inimest. Küsimustikule vastas täies ulatuses ja lõpetas vastamise 432 inimest, mille põhjal on töö autor teinud ka lõpliku analüüsi ning järeldused.

Uurimuse **teises etapis** alustas autor andmete töötlemise ja analüüsimisega, milleks kasutas *Google Forms* automaatselt loodud protsentuaalset statistikat ja *MS Excel* andmetöötlusprogrammi. Andmete süvitsi ristanalüüsimiseks tegi töö autor väljavõtte 432 inimese vastustest *Google Forms* keskkonnast. Autor laadis keskkonnast alla CSV-formaadis (*Comma Separated Values*) faili küsitluse vastuste andmetega ning importis tabelarvutusprogrammi *MS Excel*. Kasutades risttabeli *Pivot* funktsioone, leidis autor vastusevariantide jaotumise nii arvuliselt kui protsentuaalselt erinevate tunnuste põhjal. Ristanalüüsi kasutas autor küsimuste nr 1, 4, 5, 6, 10, 12, 16 ja 17 puhul, et tuvastada puuduliku teadlikkuse ja/või valmisolekuga vastanute täpne taust. Lisaks võttis autor

ristanalüüsiga välja vene rahvusest vastanute teadlikkuse ja valmisolekuga seotud küsimuste tulemused, et tuvastada tendentse, mis erinevad uurimuse üldistest tulemustest.

Andmete kogumisele järgnes andmete kvantitatiivne süntees ja üldistamine, et moodustada uuringuga kogutud informatsioonist ühtne tervik, mis võimaldab teha ka järeldusi. Tulemused esitatakse üldistatud kujul visualiseerituna ja tekstilise analüüsina.

2.2. Ankeetküsitluse tulemused

Käesolev alapeatükk keskendub uurimuse kolmandale etapile ehk Harjumaa elanike seas läbiviidud küsitluse analüüsis saadud tulemuste kirjeldamisele, milles lähtutakse kirjeldavast statistikast ja seoste analüüsimisest. Küsitluse koguvalim, mida järgnevas alapeatükis analüüsitakse, moodustub 432 inimese vastustest. Autori hinnangul ja tuginedes teistele teadustööde andmebaasides leitavatele uuringutele, on see piisav, et teha järeldusi, ettepanekuid ja soovitusi elutähtsate teenuste katkestusega seotud negatiivse mõju vähendamiseks.

Küsitlus oli kategoriseeritud kuueks osaks, koosnes 26-st küsimusest ja kolmest teooria punktist, mis andis küsitluses osalenutele võimaluse tutvuda uues hädaolukorra seaduses reguleeritud 14 elutähtsa teenusega, hädaolukorra definitsiooniga ja neilt eeldatava iseseisva toimetuleku ajaga.

Küsitluse **kuues** ehk viimane osa uuris **vastanute tausta**, et kaardistada vastanute elukoha ja elamu tüüp, leibkonna suurus, alaealiste laste olemasolu, sissetulek ning sotsiaalne staatus ja rahvus. Autori hinnangul võinuks lisaks veel uurida ka vastanute sugu, vanust ja haridustaset, aga küsitluse eesmärk oli eelkõige keskenduda aspektidele, mis võimaldavad uurida ja võrrelda elanikkonna valmisolekut elutähtsate teenuste katkestuseks. Seetõttu tegi töö autor vastanu tausta küsimuste osas valiku nendest andmetest, mis omavad antud uurimuse kontekstis seoste loomisel kõige olulisemat väärtust, mille põhjal on võimalik teha järeldusi, kinnitada või lükata ümber töös esitatud hüpoteesid ja teha ettepanekuid hetkeolukorra parendamiseks elutähtsate teenuste valdkonnas.

Uurimistulemustest selgus, et vastanutest 92,6% olid Eesti rahvusest ja 5,1% olid Vene rahvusest. Lisaks moodustasid vastanutest 2,3% muud rahvused, milleks märgiti näiteks ukrainlane, sakslane, soomlane ja leedulane. **Rahvuse** andmeid hindas autor oluliseks, et analüüsida, kas teiste rahvuste esindajad on Eestlastega võrreldes hädaolukordadest sama

teadlikud ning kuidas nad hindavad enda vastutust valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest. Samuti on rahvuse andmed olulised, sest see näitab, et küsitluses on osalenud erineva rahvuse esindajad ega ole küsitlust suunatud vaid konkreetsetele sihtgruppidele vastamiseks.

Kuivõrd küsitlusele vastanute hulgas oli eestlaste osakaal oluliselt suurem, küsis töö autor kontrollimeetmena endale teadaolevatelt uurimuses osalenud vene rahvusest Eesti kodanikelt, kuidas nad end rahvuse küsimuse osas määratlesid. Selgus, et enamik kontrollitud vene rahvusest vastanud määratlesid end eestlastena ning selle põhjal võib järeldada, et teatav hulk küsitlusele vastanud vene rahvusest Eesti kodanikest määratlesid end kui eestlased. Sellegipoolest ei ole vene ja teistest rahvusest vastanute hulk proportsionaalselt piisav, et teha teaduslikke järeldusi, kuid kogutud andmed viitavad siiski teatavatele tendentsidele.

Uurides vastanute elukoha tüüpi, selgus, et suurim hulk ehk 68,3% vastanutest elab Tallinnas, 7,2% vastanutest elab väikelinnas ja 12% vastanutest elab Harjumaal alevis. Seevastu 10,2% vastanutest elab lähiasustusega külades ning kõige vähem ehk 2,3% vastanutest elab ülejäänud lähiasustusest eraldi. Samuti selgus uurimistulemustest, et kõige suurim vastanute hulk ehk 65,5% vastanutest elab korteris ning 28,5% vastanutest elab majas. Kõige vähem ehk 6% vastanutest elab ridaelamus. **Elukoha ja elamu tüübi** andmed on olulised, et analüüsida, millist elukohta ja elamu tüüpi omavad vastanud on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud.

Uurides vastanute leibkonna suurust selgus, et kõige suurema osakaalu (37,5%) moodustavad kahe liikmelised leibkonnad ja kõige väiksema osakaalu (3,01%) rohkem kui viie liikmega leibkonnad. Uurides alaealiste laste olemasolu selgus, et kõige suurema osakaalu (56,94%) moodustavad leibkonnad, kus ei ole ühtegi alaealist last ja kõige väiksema osakaalu (0,69%) rohkem kui viie alaealise lapsega leibkonnad. Lisaks selgus tulemustest, et 54,2% vastanutest märkis leibkonna koondsissetulekuks üle 2000 euro, 30,1% vastanutest märkis, et sissetulek on kuni 2000 eurot ja 15,7% vastanutest märkis sissetulekuks kuni 1000 eurot. **Leibkonna suuruse, alaealiste laste olemasolu ja koondsissetuleku** andmed on olulised, et analüüsida, millist leibkonna suurust ja sissetulekut omavad vastanud on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud ning kuidas nad hindavad vastutust hädaolukorraks valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest.

Uurides vastanute sotsiaalselt staatust selgus, et 79,2% vastanutest töötavad, 10,9% vastanutest õpivad, 5,1% vastanutest on kodused, 3,2% vastanutest on töötud või tööotsijad ning 1,6% vastanutest on pensionärid. **Sotsiaalse staatuse** andmed on olulised, et analüüsida, millise sotsiaalse staatuse esindajad on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud ning kuidas nad hindavad vastutust hädaolukorraks valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest. Samuti on sotsiaalse staatuse andmed olulised, sest see näitab, et küsitluses on osalenud erineva sotsiaalse staatuse esindajad, mitte ei ole küsitlust suunatud vaid konkreetsetele sihtgruppidele vastamiseks.

Küsitluse **esimeses osas** uuriti elanikkonna **teadmisi ja uskumusi**. Teadmiste ja uskumuste osa esimese küsimusega (küsimus nr 1) uuriti, **kas ja kui sageli on nad viimase aasta jooksul mõelnud, et Eestit võib tabada suurt osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord**. Uurimistulemustest selguses, et 8,3% vastanutest on mõelnud sellele pidevalt, 25,2% vastanutest on mõelnud sellele rohkem kui paar korda, 44,4% vastanutest on mõelnud sellele korra või paar ja 22% vastanutest ei ole kordagi mõelnud, et Eestit võib tabada elanikkonda mõjutav hädaolukord. Vastus, et inimesed ei ole sellele kordagi mõelnud, on autori arvates üllatav, sest magistritöö kirjutamise hetkel on Eestis välja kuulutatud eriolukord ning kasutusele on võetud väga palju erinevaid meetmeid, et COVID-19 haigusepuhangut tõkestada. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 6), kes ei ole kordagi mõelnud, et Eestis võib tabada suurt osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord selgus, et enamus (63,16%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (65,26%). Seejuures maja elanike osakaal on 26,32% vastanutest. Lisaks on sotsiaalseks staatuseks enamus (75,79%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks enamikel alla 2000 euro (53,68%).

Analüüsides antud küsimuse puhul vene rahvusest vastanute tulemusi, selgus, et need olid korrelatsioonis üldiste uurimistulemustega. Teatav erinevus esines vastanute hulgas, kes märkisid, et ei ole kordagi mõelnud, et Eestit võib tabada hädaolukord - vastavalt 36,36% vastanutest (uurimuse üldine tulemus 22%).

Teadmiste ja uskumuste osa teise küsimusega (küsimus nr 2) uuriti, **millist hädaolukorra stsenaariumit peetakse Eestis kõige tõenäolisemaks**. Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%. Uurimistulemustest selgus, et 68,3% vastanutest peab kõige tõenäolisemaks ulatuslikku elektri-, side, veevarustuse

katkestust, 54,6% vastanutest epideemiat või pandeemiat ning 50,7% vastanutest erakordseid ilmaolusid või kliima muutust. Kõige vähem tõenäoliseks (5,8%) peetakse radiatsiooni. Lisaks toodi vastuse „muu“ all võimalike stsenaariumitena välja maailmasõda, massiline võõramaalaste/migrantide sissetuue ja üldine palgavaesus.

Teadmiste ja uskumuste osa kolmanda küsimusega (küsimus nr 3) paluti vastanutel **märkida 23 nimetatud teenuse seast need teenused, mis on nende arvates elutähtsad teenuseid**. Küsimus oli üles ehitatud, selliselt, et lisaks 14 elutähtsale teenusele, mis tulenevad hädaolukorra seadusest, oli lisatud igapäevaselt vajalikud ja üldkasutatavad teenused ning osa enne 2017. aastat kehtinud hädaolukorra seaduses loetletud 46 elutähtsatest teenustest. Muuhulgas oli antud küsimuse puhul vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatuset ehk 100%. Järgneva küsimuse andmete illustreerimiseks on kasutatud tabelit (vt tabel 1) ning 14 kehtivat elutähtsat teenust on markeeritud **poolpaksu kirjaga**.

Tabel 1. Elutähtsate teenuste ning igapäevaselt vajalike ja üldkasutatavate teenuste hindamine (autori koostatud)

nr	Teenus	%	nr	Teenus	%
1.	elektriga varustatus	94,9	13.	veega varustatus ja kanalisatsiooni toimimine	86,3
2.	gaasiga varustatus	42,6	14.	arstiabi kättesaadavus	89,4
3.	vedelkütusega varustatus	51,4	15.	sotsiaalhoolekande	32,4
4.	rüigitööde (liiklussõlmede ja trasside) sõidetavusega tagamine	49,5	16.	ühistranspordi toimimine (ka laeva- ja lennuliiklus)	22,5
5.	telefoniside tagamine	38,9	17.	postiteenuse toimimine	13,4
6.	mobiliittelefoniside tagamine	73,6	18.	jäätmekäitlus	30,8
7.	andmesideteenuse tagamine	52,1	19.	pääste	87,3
8.	elektroonilise isikutuvastamise ja digitaalse allkirjastamise tagamine	21,8	20.	politsei	83,6
9.	makseteenuse tagamine	43,8	21.	televisioon	17,8
10.	pangast sularaha kättesaamise võimalus	41,7	22.	raadio	45,4
11.	kaugkütte (sooja) tagamine	65,3	23.	toidukaupluste töö tagamine	76,2
12.	kohalike teede (tänavate) sõidetavuse tagamine	34	24.	muu	2

Lisaks toodi vastuse „muu“ all elutähtsate teenustena välja psühholoogiline ja juriidiline nõustamine ning Eesti Vabariigi piiride kaitsmine.

Teadmiste ja uskumuste osa viimase ja neljanda küsimusega (küsimus nr 4) uuriti, **kas vastanud usuvad, et Eestis võib juhtuda erakorraline sündmus, mis jätab nende kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta.** Uurimistulemustest selguses, et 11,1% vastanutest arvab, et kindlasti, 44,9% vastanutest leiavad, et pigem võib juhtuda, 36,3% vastanutest arvavad, et pigem mitte, 1,4% vastanutest leiab, et kindlasti mitte ja 5,3% inimestest vastas, et seda on raske öelda. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 7), kes ei usu, et Eestis juhtuda erakorraline sündmus, mis jätab nende kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta selgus, et enamus (73,62%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (69,33%). Seejuures maja elanike osakaal on 23,31% vastanutest. Lisaks on sotsiaalseks staatuseks enamus (79,75%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (61,96%).

Analüüsid antud küsimuse puhul vene rahvusest vastanute tulemusi, selgus, et need olid korrelatsioonis üldiste uurimistulemustega. Teatav erinevus esines vastanute hulgas, kes märkisid, et pigem ei juhtu või kindlasti ei juhtu Eestis erakorralist sündmust, mis jätab nad ilma elutähtsate teenusteta - vastavalt 45,46% vastanutest (üldine tulemus 37,7%).

Uurimuse **teises osas** uuriti elanikkonna teadmisi **hädaolukordadest**. Hädaolukordade osa esimese küsimusega (küsimus nr 5) uuriti, **kas vastanud on teadlikud, kuidas elanikke hädaolukorrast teavitatakse.** Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%. Uurimistulemustest selguses, et 90,3% vastanutest on teadlik, et hädaolukordadest teavitatakse raadios, 89,3% vastanutest on teadlik, et seda tehakse SMS-teavitusega ning 87,9% vastanutest on teadlik, et seda tehakse televisioonis. 5,3% vastas aga, et nad ei ole teadlikud, kuidas elanikkonda hädaolukorrast teavitatakse. Olgugi, et see protsent on väike on see autori arvates üllatav, et mõned vastanud ei ole teadlikud, kuidas toimub elanikkonna teavitamine, kuivõrd Eesti Vabariigi Valitsus saatis viimase kuu jooksul inimestele SMS-teavituse ja e-posti teavituse riigis kehtestatud eriolukorra tõttu. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 8), kes ei ole teadlikud, kuidas toimub elanikkonna teavitamine hädaolukorrast selgus, et enamus (73,68%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter

(73,68%). Seejuures maja elanike osakaal on 26,32% vastanutest. Lisaks on sotsiaalseks staatuseks enamuse (78,95%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (57,89%).

Hädaolukordade osa teise küsimusega (küsimus nr 6) uuriti, **kas vastanud on teadlikud, kust leiab käitumisjuhiseid hädaolukorraks**. Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%. Uurimistulemustest selgus, et 88,4% vastanutest on teadlikud, et käitumisjuhiseid hädaolukorraks leiab riigiasutuste veebilehtedelt, 60% vastanutest on teadlikud, et käitumisjuhiseid hädaolukorraks leiab kohalike omavalitsuste veebilehtedelt ja 45,1% vastanutest on teadlikud, et käitumisjuhiseid hädaolukorraks leiab elutähtsaid teenuseid tagavate ettevõtete veebilehtedelt. Vastanutest 8,1% märkis aga, et nad ei tea, kust leiab juhiseid hädaolukorraks. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 9), kes ei tea, kust leida juhiseid hädaolukorraks, selgus, et enamuse (63,33%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (66,67%). Seejuures maja elanike osakaal on 30% vastanutest. Lisaks on sotsiaalseks staatuseks enamuse (66,67%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks on alla 2000 euro (60%).

Hädaolukordade osa kolmanda ja viimase küsimusega (küsimus nr 7) uuriti, **kas vastanud teavad kedagi oma kodukoha võtmeisikutest nimeliselt, sealhulgas kuidas Temaga vajadusel kontakti saada**. Uurimistulemustest selguse, et 53,2% vastanutest teab kedagi oma kodukoha võtmeisikutest ning 46,8% vastanutest vastas, et ei tea. Samas hindab töö autor küsimust mõneti poolikuks, sest küsimusele vastamine ei anna selgust, et keda positiivselt vastanud täpselt oma kodukoha võtmeisikutest teavad.

Küsitluse **kolmandas osas** uuriti elanikkonna **hädaolukordades käitumist**. Käitumise osa esimese küsimusega (küsimus nr 8) paluti vastanutel **kirjeldada lühidalt, et mis on nende viis esimest tegevust kui nad on kuulnud hoiatust/kinnitust tekkinud hädaolukorrast**. Antud küsimuse puhul ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%, sest tegemist oli vabavastusega ning esitletud on tekstvastuste kodeerimisel tuvastatud viite sagedasemat tegevust, mis esines protsentuaalselt kõige rohkem. Tulemustest selguses, et viis peamist tegevust, mis välja toodi, olid:

1. Varude täiendamine (sealhulgas vesi, toit, kütus, patareid ning seadmete laadimine) – **63,66%** vastanutest;
2. Lähedastega kontakti loomine ja/või kohtumine (sealhulgas lastega) – **51,16%** vastanutest;
3. Informatsiooni kogumine ja kontrollimine, edasiste tegevuste planeerimine ning juhiste täitmine – **45,6%** vastanutest;
4. Koduste varude kontrollimine ja pakkimine – **33,1%** vastanutest;
5. Evakueerumine, kodust lahkumine ja maale või mujale ohutusse kohta minek – **20,6%** vastanutest.

Samuti toodi mitmel korral välja (16,2%), et esmased tegevused sõltuvad, millise hädaolukorraga on tegemist ning vastavalt sellele planeeritakse oma tegevused.

Käitumise osa teise küsimusega (küsimus nr 9) uuriti elanikkonnalt, et **kui riigi poolt on antud hädaolukorra hoiatus ja soovitatakse elukohast evakueeruda, siis kuidas nad toimiks**. Uurimistulemustest selgus, et 67,1% vastanutest järgib soovitusi ja lahkub piirkonnast/kodust, 23,1% vastanutest hindab olukorda ning otsese ohu puudumisel jääb koju ning 2,8% vastanutest märkisid, et on hädaolukorraks valmis ja jäävad koju.

Analüüsid antud küsimuse puhul vene rahvusest vastanute tulemusi, selgus, et need olid korrelatsioonis üldiste uurimistulemustega. Teatav positiivne erinevus esines vastanute hulgas, kes märkisid, et järgivad soovitusi ja lahkuvad hädaolukorra piirkonnast - vastavalt 72,73% vastanutest (üldine tulemus 67,1%).

Käitumise osa kolmanda ja viimase küsimusega (küsimus nr 10) uuriti elanikkonnalt, **kas nende perel on võimalik leida ühe nädala vältel peavarju mujal, kui nende kodu jääb hädaolukorra ohtlikku piirkonda**. Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%. Uurimistulemustest selgus, et 35,2% vastanutest leiab peavarju samas asulas (linnas/alevikus/külas), 53,7% vastanutest leiab peavarju muus asulas, mis jääb 100 km raadiusse põhilisest elukohast, 63,2% vastanutest leiab peavarju maapiirkonnas, 20,8% vastanutest leiab peavarju välisriigis ja 6,3% vastanutest ei ole võimalust leida peavarju mujal. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 10), kellel ei ole võimalik leida peavarju mujal kui nende kodu jääb hädaolukorra piirkonda, selgus, et enamus (80,77%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (65,38%). Seejuures maja elanike osakaal on 34,62% vastanutest.

Lisaks on sotsiaalseks staatuseks enamus (73,08%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks on alla 2000 euro (69,24%).

Analüüsid antud küsimuse puhul vene rahvusest vastanute tulemusi, selgus, et need olid korrelatsioonis üldiste uurimistulemustega. Teatav erinevus esines vastanute hulgas, kes märkisid, et neil ei ole võimalik leida peavarju mujal, kui nende kodu jääb hädaolukorra piirkonda - vastavalt 22,73% vastanutest (üldine tulemus 6,3%).

Küsitluse **neljas osa** oli **hädaolukorraks valmistumine** ja esimese küsimusega (küsimus nr 11) uuriti elanikkonnalt, **millised on nende arvates esmatähtsad varud ja abivahendid hädaolukorras iseseisva toimetuleku kindlustamiseks teatud perioodiks**. Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk 100%. Uurimistulemustest selguses, et 99,1% vastanute arvates on kõige esmatähtsamaks varuks ja abivahendiks joogivesi, 98,4% vastanutest leidis, et selleks on toiduvarud hästi säilivatest toiduainetest ning 93,1% vastanutest leidis, et esmatähtsaim varu ja abivahend on esmaabitarbed. Vaid 66,9% vastanutest leidsid, et esmatähtis varu ja abivahend on aku- või patareitoitega raadio. Lisaks toodi vastuse „muu“ all mitmel korral esmatähtsaks varuks ja abivahendiks välja enesekaitsevahendid, sealhulgas relv ja laskemoon.

Hädaolukorraks valmistumise osa teine küsimus (küsimus nr 12) palus inimestel **hinnata, kas ja kui kaua tulevad nemad või nende pere nimetatud teenuse katkestuse korral ilma kõrvalise abita iseseisvalt toime**. Küsimuse tulemused on välja toodud protsentuaalselt koos selgitusega ja vastanute demograafiliste andmetega tabelis 2. Iga elutähtsa teenuse ning ühistransporditeenuse all on esitatud gruppidevaheline võrdlus. Ehk kirjeldatud on eramajades ja korterites ning linnades ja maapiirkondades elavate leibkondade vahelisi märkimisväärsemaid erinevusi. Muuhulgas on tabelis 2 välja arvatud aritmeetilised keskmised ehk vastanute keskmine toimetulek 14 elutähtsa teenuse puhul ning vene rahvusest vastanute keskmine toimetulek 14 elutähtsa teenuse puhul.

Tabel 2. Elutähtsate teenusteta ning ühistranspordita toimetuleku hindamine koos vastanute demograafiliste andmete seletusega (autori koostatud)

Teenus	Ei tule ilma toime	Kuni 24 tundi	Kuni 48 tundi	3-4 päeva	5-7 päeva
Elektriga varustatus	9,26%	22%	21,1%	16,44%	31,25%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 31,25% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma elektrita iseseisvalt toime ning 9,26% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime. Võrreldes enamike alljärgnevatel teenustega, jaguneb elektriga varustatuse puhul inimeste toimetulek väga erinevalt.</p> <p>Elektriga varustatuse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (80%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (70%). Seejuures maja elanike osakaal on 20% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (40%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (52,5%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (58,52%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (56,3%). Seejuures maja elanike osakaal on 39,26% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (37,04%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (57,04%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest keegi ei märkinud, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Gaasiga varustatus	4,86%	6,71%	10,88%	7,87%	69,68%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 69,68% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma gaasita iseseisvalt toime ning 4,86% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Gaasiga varustatuse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (85,71%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (71,43%). Seejuures maja elanike osakaal on 19,05% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (42,86%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks on märgitud võrdselt kuni 1000 eurot ja üle 2000 euro (38,10%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (63,79%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (61,79%). Seejuures maja elanike osakaal on 33,55% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (36,54%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (55,48%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest keegi ei märkinud, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Vedelkütusega varustatus	3,01%	4,86%	10,88%	10,65%	70,6%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 70,6% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma vedelkütusega iseseisvalt toime ning 3,01% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Vedelkütusega varustatuse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (92,31%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (69,23%). Seejuures maja elanike osakaal on 30,77% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (38,46%) märkinud üks inimene ning leibkonna sissetulekuks kuni 1000 eurot (46,15%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (67,21%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (64,26%). Seejuures maja elanike osakaal on 30,16% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (38,36%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (54,43%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka alevis, ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest keegi ei märkinud, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Riigitee sõidetavus	4,17%	5,79%	8,33%	11,34%	70,37%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 70,37% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma riigitee sõidetavusega iseseisvalt toime ning 4,17% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Riigitee sõidetavuse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (77,78%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (83,33%). Seejuures maja elanike osakaal on 16,67% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks (27,78%) märgitud võrdselt üks inimene ja kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (44,44%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (69,41%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (63,82%). Seejuures maja elanike osakaal on 30,59% vastanutest. Lisaks on</p>					

<p>leibkonna suuruseks enamuse (38,49%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (58,22%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest ainult üks vastanu märkis, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Telefoniside	5,56%	10,65%	11,11%	8,1%	64,58%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 64,58% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma telefonisideta iseseisvalt toime ning 5,56% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Telefoniside puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamuse (79,17%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (79,17%). Seejuures maja elanike osakaal on 20,83% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (41,67%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks on märgitud võrdset kuni 1000 eurot ja kuni 2000 eurot (37,5%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamuse (67,38%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (60,93%). Seejuures maja elanike osakaal on 32,26% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (36,56%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (59,14%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest ainult üks vastanu märkis, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Mobiilside	11,34%	16,67%	15,05%	11,11%	45,83%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 45,83% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma mobiilsideta iseseisvalt toime ning 11,34% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Mobiilside puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamuse (77,55%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (71,43%). Seejuures maja elanike osakaal on 20,41% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (30,61%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks kuni 2000 eurot (44,9%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamuse (64,65%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (59,6%). Seejuures maja elanike osakaal on 33,33% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (35,86%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (61,62%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest kaks vastanut märkisid, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Andmeside	8,1%	15,74%	12,96%	12,5%	50,69%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 50,69% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma andmesideta iseseisvalt toime ning 8,1% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Andmeside puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamuse (82,86%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (71,43%). Seejuures maja elanike osakaal on 22,86% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (34,29%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 eurot (45,71%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamuse (65,75%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (61,64%). Seejuures maja elanike osakaal on 31,51% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (33,79%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (59,82%).</p> <p>5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed kellest ainult üks vastanu märkis, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.</p>					
Elektrooniline tuvastamine ja allkirjastamine	2,78%	3,94%	9,72%	8,56%	75%
<p>Uurimistulemustest selgus, et 75% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma elektroonilise tuvastamise ja allkirjastamiseta iseseisvalt toime ning 2,78% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.</p> <p>Elektroonilise tuvastamise ja allkirjastamise puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamuse (91,67%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (83,33%). Seejuures maja elanike osakaal on 16,67% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks (25%) märgitud võrdset üks inimene ja kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks kuni 1000 eurot (58,33%).</p> <p>Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamuse (67,9%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (64,2%). Seejuures maja elanike osakaal on 30,25% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamuse (37,65%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro</p>					

(58,64%).

5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka väikelinnas, alevis, ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed, kellest ainult üks vastanu märkis, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.

Makseteenus	5,32%	7,41%	14,81%	14,58%	57,87%
--------------------	-------	-------	--------	--------	---------------

Uurimistulemustest selgus, et 57,87% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma makseteenuseta iseseisvalt toime ning 5,32% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.

Makseteenuse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (78,26%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (65,22%). Seejuures maja elanike osakaal on 30,43% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks (21,74%) märgitud võrdselt kaks ja rohkem inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (65,22%).

Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (67,6%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (64%). Seejuures maja elanike osakaal on 30% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (38,8%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (56%).

5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka lähiasustusega külas ja ülejäänud lähiasustusest eraldi elavad inimesed, kellest kaks vastanut märkisid, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on mõlema variandi hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.

Sularaharinglus	4,68%	9,26%	12,73%	14,12%	59,03%
------------------------	-------	-------	--------	--------	---------------

Uurimistulemustest selgus, et 59,03% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma sularahata iseseisvalt toime ning 4,68% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.

Sularaharingluse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (76,19%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (71,43%). Seejuures maja elanike osakaal on 28,57% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (33,33%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (42,86%).

Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (68,24%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (63,53%). Seejuures maja elanike osakaal on 30,20% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (39,22%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (54,9%).

5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka lähiasustusega külas ja ülejäänud lähiasustusest eraldi elavad inimesed, kellest ainult üks vastanu märkis, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on mõlema variandi hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.

Kaugküte	8,56%	12,04%	14,35%	7,64%	57,41%
-----------------	-------	--------	--------	-------	---------------

Uurimistulemustest selgus, et 57,41% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma kaugkütteta iseseisvalt toime ning 8,56% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.

Kaugkütte puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (81,08%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (89,19%). Seejuures maja elanike osakaal on 10,81% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (40,54%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks kuni 1000 eurot (40,54%).

Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (60,89%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (52,02%). Seejuures maja elanike osakaal on 41,13% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (34,68%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (58,06%).

5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi elavad inimesed, seejuures ei ole neist keegi märkinud, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.

Kohalike teede sõidetavus	6,71%	8,56%	13,19%	11,57%	59,95%
----------------------------------	-------	-------	--------	--------	---------------

Uurimistulemustest selgus, et 59,95% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma kohalike teede sõidetavuseta iseseisvalt toime ning 6,71% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.

Kohalike teede sõidetavuse puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (72,41%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (75,86%). Seejuures maja elanike osakaal on 24,14% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (31,03%) märkinud üks inimene ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (41,38%).

Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (69,88%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (62,93%). Seejuures maja elanike osakaal on 31,27% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (37,84%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (56,37%).

5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi elavad inimesed,

seejuures ei ole neist keegi märkinud, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.					
Vesi ja kanalisatsioon	25,69%	27,31%	20,37%	6,25%	20,37%
Uurimistulemustest selgus, et 20,37% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma vee ja kanalisatsioonita iseseisvalt toime ning 25,69% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime. Sarnaselt elektriga varustatusele jaguneb inimeste valmisolek väga erinevalt. Seejuures tulevad enamus vastanutest vee ja kanalisatsioonita iseseisvalt toime vaid 24 tundi.					
Vee ja kanalisatsiooni puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (72,97%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (76,58%). Seejuures maja elanike osakaal on 17,12% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (35,14%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 eurot (54,95%).					
Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (47,73%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks maja (52,27%). Seejuures korteri elanike osakaal on 42,05% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (39,77%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (57,95%).					
Mõlema variandi vastanute hulgas on esindatud ka lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külates elavad inimesed ning mõlema variandi hulgas esineb suuremate leibkondade esindajaid.					
Vältimatu arstiabi	29,4%	12,96%	13,89%	6,94%	36,81%
Uurimistulemustest selgus, et 36,81% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma arstiabita iseseisvalt toime ning 29,4% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime. Seejuures eristuvad selgelt äärmused iseseisva toimetuleku osas.					
Vältima arstiabi puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (71,65%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (68,50%). Seejuures maja elanike osakaal on 25,2% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (32,28%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (59,06%).					
Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (67,92%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (67,30%). Seejuures maja elanike osakaal on 28,93% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (38,99%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (57,23%).					
Mõlema variandi vastanute hulgas on esindatud ka ülejäänud lähiasustusest eraldi ja lähiasustusega külas elavad inimesed ning mõlema variandi hulgas esineb suuremate leibkondade esindajaid.					
Ühistransport	4,4%	4,17%	7,18%	5,56%	78,7%
Uurimistulemustest selgus, et 78,7% vastanutes tulevad 5-7 päeva ilma ühistranspordita iseseisvalt toime ning 4,4% vastanutest leidis, et nad ei tule iseseisvalt toime.					
Ühistranspordi puhul vastanud, kes märkisid, et ei tule ilma toime, neist enamus (84,21%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (68,42%). Seejuures maja elanike osakaal on 26,32% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks (31,58%) märgitud võrdselt üks inimene ja kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks kuni 1000 eurot (47,37%).					
Vastanud, kes märkisid, et tulevad 5-7 päeva toime, neist enamus (66,76%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (62,94%). Seejuures maja elanike osakaal on 31,47% vastanutest. Lisaks on leibkonna suuruseks enamus (37,65%) märkinud kaks inimest ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (59,12%).					
5-7 päeva toimetulevate vastanute hulgas on esindatud ka lähiasustusest eraldi ja väikelinnades elavad inimesed, seejuures ei ole neist keegi märkinud, et ei tule ilma toime. Muuhulgas on 5-7 päeva toimetulijate hulgas rohkem suuremate leibkondade esindajaid.					
Keskmine üldine toimetulek 14 elutähtsa teenuse puhul	9,26%	11,71%	13,53%	10,55%	54,96%
Vene rahvusest vastanute keskmine toimetulek 14 elutähtsa teenuse puhul	16,5%	16,56%	20,13%	10,06%	36,68%

Hädaolukorraks valmistumise osa kolmas küsimus (küsimus nr 13) palus inimestel hinnata, kas inimeste hädaolukorraks valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest (kuni saabub abi) vastutab riik või iga inimene ise. Küsimuse tulemused on protsentuaalselt

välja toodud tabelis 3 ning vene rahvusest vastanute protsentuaalsed tulemused on esitatud sulgudes.

Tabel 3. Hädaolukorraks valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest vastutamise hindamine (autori koostatud)

	Vastutab riik	Pigem riik	Vastutavad mõlemad	Pigem inimene ise	Vastutab inimene ise
Hädaolukordadeks valmisolek	8,8% (36,36%)	6,25% (9,09%)	54,63% (45,45%)	15,51% (4,55%)	14,81% (4,55%)
Elutähtsate teenuste katkestuseks valmisolek	24,77% (36,36%)	26,85% (45,45%)	36,81% (18,18%)	6,71% (0%)	4,86% (0%)
Piisava tagavara hoiustamine	3,01% (13,64%)	4,63% (9,09%)	30,79% (45,45%)	28,7% (22,73%)	32,87% (9,09%)
Ohtudest teavitamine	61,81% (77,27%)	23,38% (13,64%)	13,43% (9,09%)	0,69% (0%)	0,69% (0%)
Inimeste elu ja tervise kaitsmine	16,67% (13,64%)	13,19% (4,55%)	61,68% (72,73%)	4,86% (4,55%)	3,47% (4,55%)
Hädaolukorra lahendamine	24,54% (18,18%)	25,69% (13,64%)	48,84% (64,18%)	0,46% (0%)	0,46% (0%)

Küsitluse viiendas osas uuriti inimeste tehtud tegevusi toimetuleku võimaluste suurendamiseks. Toimetuleku võimaluste suurendamise osa esimese küsimusega (küsimus nr 14) uuriti, kas vastanute peres on viimase 12 kuu jooksul räägitud kriisiolukorras tegutsemisest. Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk siis 100%. Uurimistulemustest selgus, et 56,7% vastanutest on rääkinud oma peres, kas ja milliste vahendite tagavara koguda ja kuidas neid hoiustada, 39,4% vastanutest on rääkinud oma peres, kus asuvad kriisiolukorras olulised vahendid, 33,3% vastanutest on rääkinud oma peres, millisel juhul, keda ja kuidas endale appi kutsuda ja 29,2% vastanute peres ei ole sellel teemal räägitud.

Toimetuleku võimaluste suurendamise osa teise küsimusega (küsimus nr 15) uuriti, millised vahendid ja varud on neil täna kodus olemas, et kriisiolukorras välise abita iseseisvalt hakkama saada. Antud küsimuse puhul oli vastanutel võimalik valida loetelust mitu varianti. Seega ei anna uurimistulemuste protsentuaalne jagunemine kokkuvõtteks valimi täisulatust ehk siis 100%. Uurimistulemustest selgus, et 91,9% vastanutel on kodus olemas esmaabitarbed ja perele vajalikud ravimid, 90,5% vastanutel on kodus olemas tikud või muud tule läitmise vahendid, 77,5% vastanutest on kodus olemas hügieenivahendid ja

1,9% vastanutel ei ole ühtegi vahendit ega varu iseseisvaks hakkama saamiseks. Lisaks toodi vastuse „muu“ all vahendi ja varuna välja relv ja laskemoon.

Toimetuleku võimaluste suurendamise osa kolmanda ja viimase küsimusega (küsimus nr 16) paluti inimestel hinnata, et **kui nende leibkond saaks oma valmisolekut parandada, siis mis on neid seni takistanud**. Uurimistulemustest selgus, et 68,5% vastanutel on takistuseks reaalse hädaolukordade puudumine, 27,9% vastanutel on takistuseks rahaliste vahendite puudumine, 21,4% vastanutel on takistuseks teadmiste ja juhiste puudumine, 8,2% vastanutest ei pea valmistumist vajalikuks ja 2,2% arvates peab seda tegema riik. Lisaks toodi vastuse „muu“ all mitmel korral takistusena välja ruumipuudus. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 11), kes ei pea valmistumist hädaolukorraks vajalikuks, selgus, et enamus (75%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks maja või ridaelamu (kokku 56,25%). Sotsiaalseks staatuseks on enamus (62,50%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (56,25%).

Arvestades magistritöö kirjutamise hetkel kehtivat eriolukorda, uuriti elanikkonnalt eraldiseisva küsimusena (küsimus nr 17), **kas COVID-19 tingitud eriolukord on muutnud nende käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks kriisis**. Uurimistulemustest selgus, et 15% vastanute puhul on koroonaviirusest tingitud eriolukord nende valmisolekuks kriisiks täielikult muutnud, 62% vastanutest vastas, et mõningal määral on muutnud, 13,4% vastanutest vastas, et pigem ei ole muutnud ja 8,6% vastanutest vastas, et ei ole muutnud. 0,9% vastanutest ei osanud hinnata, kas eriolukord on nende käitumist või suhtumist muutnud. Kaardistades nende inimeste demograafilisi andmeid (vt lisa 2 joonis 12), kelle puhul ei ole koroonaviirusest tingitud eriolukord muutnud nende käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks hädaolukorraks selgus, et enamus (65,26%) märkisid oma elukoha tüübiks Tallinn ja elamu tüübiks korter (63,16%). Seejuures maja elanike osakaal on 31,58% vastanutest. Sotsiaalseks staatuseks on enamus (70,53%) märkinud, et töötavad ning leibkonna sissetulekuks üle 2000 euro (63,16%).

Analüüsid antud küsimuse puhul vene rahvusest vastanute tulemusi, selgus, et need olid korrelatsioonis üldiste uurimistulemustega. Teatav erinevus esines vastanute hulgas, kes märkisid, et pigem ei ole eriolukord muutnud nende käitumist või suhtumist - vastavalt 22,73% vastanutest (üldine tulemus 13,4%).

Autori hinnangul tekitab selline vastus küsimuse, milline oleks siis reaalne häda- või eriolukord, mis motiveeriks selliselt vastanud inimesi kriisideks valmistuma. Samas leidis vastanuid, kes olid valmis oma valmisolekut vabatahtlikult pikemalt kommenteerima (küsimus nr 18). Järgnevalt toob autor välja küsimuse nr 18 märkimisväärsamad tekstvastused, mille seisukohaga ka autor ise nõustub. Vabavastused on illustreeritud koos demograafiliste andmega tabelis nr 4. Muuhulgas on vastanud toonud välja, et käesoleva magistritöö ankeetküsitluse täitmine pani neid veel enam mõtlema, mida oma valmisoleku tõstmiseks teha saab. Samuti kinnitavad vastused käesoleva töö teoorias lk 19 välja toodud elanikkonna valmisoleku skaala (vt joonis 1) viimast taset ehk ümberkujunemist, kus hädaolukord ise on ettevalmistuseks uuteks võimalikeks hädaolukordadeks, sest pärast läbielatud kogemusi on potentsiaal uue hädaolukorraga toimetulekuks suurem. (World Bank Group, 2019, lk 7)

Tabel 4. Vastanute kommentaarid COVID-19 tingitud eriolukorrale (autori koostatud)

Vastus	Elukoha ja elamu tüüp	Leibkond ja leibkonna sissetulek	Sotsiaalne staatus ja rahvus
„Varasemalt ei omanud isikukaitsevahendeid, et võidelda taolise viirus epideemia vastu. Nüüd näen vajalikkust omada FFP3 respiraatorit, ühekordseid kummikindaid ja desinfitseerimisvahendid.“	Elukoha tüüp: alev; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: elab üksi; leibkonna sissetulek: kuni 1000 eurot	Sotsiaalne staatus: töötab; rahvus: eestlane
„Selle küsimustiku täitmine pani mõtlema veel mõningate asjaolude üle, mida peab veel parandama, varuma ning lastele seletama. Üldiselt on valmisolek seoses koroonaviiruse levikuga tõusnud ning oleme ka läbi mõelnud, kuidas ilma gaasita saada tuppä sooja ning söök valmis. Veel oleme mõelnud, et kust oleks võimalik saada puhast joogikõlblikku vett.“	Elukoha tüüp: lähiasustusega küla; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: rohkem kui 5 inimest, 3 last; leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; rahvus: eestlane
„Olen teadlikumalt läbi mõelnud erinevad stsenaariumid ja proovinud otsustada, mida ühel või teisel puhul siis teha ja kuidas oleks vaja valmis olla.“	Elukoha tüüp: Tallinn; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: 2 inimest; leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; rahvus: eestlane
„On olemas valmisolek iseseisvaks hakkamasaamiseks 7 päeva nagu näeb ette Eesti VV poolt vastu võetud elanikkonnakaitse kontseptsioon.“	Elukoha tüüp: alev; elamu tüüp: ridaelamu	Leibkonna suurus: 4 inimest, 2 last; leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; rahvus: eestlane

Samuti uuriti elanikkonnalt (küsimus nr 19), et **mida tuleb nende arvates teha riiklikult, et parandada inimeste valmisolekut hädaolukordadeks ja elutähtsate teenuste katkestuseks**. Järgnevalt toob autor välja küsimuse nr 19 märkimisväärsemad ettepanekud, millega ka autor ise nõustub. Tekstvastused on illustreeritud koos demograafiliste andmega tabelis nr 5.

Tabel 5. Vastanute kommentaarid, kuidas riiklikult parandada inimeste valmisolekut hädaolukordadeks ja elutähtsate teenuste katkestuseks (autori koostatud)

Vastus	Elukohta ja elamu tüüp	Leibkond ja leibkonna sissetulek	Sotsiaalne staatus ja rahvus
<i>„Teadlikkuse tõstmine ja ohtude teadvustamine elanikkonnale. Haiglate võimekuse tõstmine, sest enamuse kriisidega kaasneb hospitaliseerimise vajadus.“</i>	Elukohta tüüp: Tallinn; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: 3 inimest, 1 laps; Leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; Rahvus: eestlane
<i>„Tuleb harida lapsi ja noori koolis ning täiendavalt töökohtades.“</i>	Elukohta tüüp: Tallinn; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: 2 inimest; Leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; Rahvus: eestlane
<i>„Tuua riigikaitse tund põhikooli- ja gümnaasiumi kohustuslikku õppeprogrammi, mille vältel käsitletakse põhjalikult ka valmistumist hädaolukorraks ja käitumist hädaolukordades.“</i>	Elukohta tüüp: Tallinn; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: 2 inimest; Leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; Rahvus: eestlane
<i>„Valmisolekust tuleb aktiivsemalt rääkida ka siis, kui ei ole tegemist hädaolukorra-ajaga. Inimesed ei pruugi kuulata, kuna oht tundub midagi abstraktset, aga tegelikult tuleb valmisoleku osas inimestelt rohkem nõuda, ehk rakendada isegi mingisugust kohustuslikkust nagu vingugaasi- ja suitsandurite puhul.“</i>	Elukohta tüüp: Tallinn; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: elab üksi; Leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; Rahvus: eestlane
<i>„Nüüd, kus hädaolukorrad ei ole enam teoreetiline võimalus, vaid koroonakriisi valguses täiesti reaalne olukord, on inimesed neile teemadele tõenäoliselt vastuvõtlikumad ja neid tuleb valmisoleku teemadel harida.“</i>	Elukohta tüüp: Tallinn; elamu tüüp: korter	Leibkonna suurus: 2 inimest; Leibkonna sissetulek: üle 2000 euro	Sotsiaalne staatus: töötab; Rahvus: eestlane

Lõpetuseks uuriti elanikkonnalt (küsimus nr 26), **kas vastanu oleks hädaolukorra tingimustes oma leibkonnas peamine otsustaja**. Uurimistulemustest selgus, et 34,1% vastanutest on peamised otsustajad, 63,4% vastanutest on üks otsustajatest või võrdne partner otsustamisel ja 2,5% vastanutest ei ole peamised otsustajad.

2.3. Elanikkonna hädaolukordade teadlikkuse ja elutähtsate teenuste katkestuseks valmisoleku uurimuse analüüs ja järeldused

Järgnevas alapeatükis esitab autor töö teoreetilisest ja empiirilisest osast saadud tulemuste põhjal **järeldused**, analüüsib magistritöös püstitatud hüpoteeside tõepärasust ning teeb **ettepanekuid** kohaliku omavalitsuse ja riigi tasandil, et elanikkonna teadlikkust hädaolukordadest ja valmisolekut elutähtsate teenuste katkestuseks suurendada.

Uurimusega selgitas autor välja Harjumaa elanikkonna valmisoleku elutähtsate teenuste katkestuseks nii korterelamutes ja eramajades, kui ka linnades ning maapiirkondades. Elukoha ja elamu tüüpide ning valmisoleku vahel tuvastas autor selged seosed.

Magistritöö koostamisel ja uurimuse läbiviimisel otsis autor vastust järgmistele **hüpoteesidele**:

1. Elanikkonna teadlikkuses hädaolukordadest ning valmisolekus elutähtsate teenuste katkestuseks esineb jätkuvalt puuduseid.
2. Eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud kui linnades ja korterelamutes elavad inimesed.

Hüpoteeside tõestamiseks on töö autor sünteesinud teoreetilises osas käsitletud ja uuringuga kogutud andmeid ning analüüsinud uurimust kategoriseeritud osadena, kasutades selleks programmis *Ms Excel* teostatud ristanalüüsi ja matemaatilisi kalkulatsioone. Lisaks on autor seostanud küsimusi ja vastanute demograafilisi andmeid, et hüpotees saaks adekvaatse tõestuse. Hüpoteesidele vastuse saamiseks on töö autor visualiseerinud tabeli (tabel nr 7), kus on nähtav, millise osa ja küsimustega vastavale hüpoteesile autor kinnitust otsis ning milliseid demograafilisi andmeid rakendas. Muuhulgas on autor tabelis välja toonud analüüsitavate küsimuste uurimistulemuste positiivsed ja negatiivsed näitajad ning hüpoteeside tõestamiseks rakendatud mehhanismid.

Nimetatud tabelis on autor välja toonud **esimese hüpoteesi** tõestamiseks esitatud küsimuste uurimistulemuste positiivsed ja negatiivsed näitajad. See tähendab, et näiteks küsimuse nr 1 („*Kas ja kui sageli olete viimase aasta jooksul mõelnud, et Eestit võib tabada suurt osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord?*“) puhul on negatiivne näitaja vastus

„ei ole kordagi“ ja positiivne näitaja vastavalt „pidevalt“, „rohkem kui paar korda“ ja „korra või paar“. Näitajate arvutamisel ei arvestanud autor vastuseid „raske öelda” ja “ei oska hinnata”, seega ei anna protsentuaalne jagunemine valimi täisulatust ehk 100%.

Ankeetküsitluse viie alloleva küsimuse puhul on autor välja arvutanud positiivsed ja negatiivsed näitajad ehk arvsuuruste summa ning jaganud saadud summa nende suuruste koguarvuga ehk viiega, et saavutada tulemuste aritmeetiline keskmine. Kuna esimene hüpotees koosneb kahest aspektist – **teadlikkusest** ja **valmisolekust**, on teadlikkuse aritmeetilise keskmise tuvastamiseks hinnatud küsimusi nr 1, 4, 5, 6 ja 17 (vt lisa 1), mis peegeldavad enim teadlikkust ja on matemaatiliselt võrreldavad. Valmisoleku aritmeetilise keskmise tuvastamiseks on hinnatud küsimuse nr 12 erinevaid osasid ehk 14 esitatud elutähtsat teenust. Küsimusi nr 10, 16 ja 17, mis iseloomustavad samuti kaudselt valmisolekut, vaatles autor eraldiseisvalt.

Esimese hüpoteesi teadlikkuse osa hindamiseks arvutas autor küsimuste nr 1, 4, 5, 6 ja 17 positiivsete näitajate aritmeetilise keskmise, milleks tuli **79,52%**. Negatiivsete näitajate aritmeetiliseks keskmiseks tuli arvutuste kohaselt **19,02%**. Valmisoleku osa hindamiseks leidis autor reaalselt valmisolekut peegeldava 12. küsimuse positiivsete ja negatiivsete tulemuste aritmeetilise keskmise. Hindamiseks arvutas autor nimetatud 12. küsimuse positiivsete näitajate (vastajad, kes tulevad 5–7 päeva iseseisvalt toime) aritmeetiliseks keskmiseks **54,96%** ja negatiivsete näitajate (vastajad, kes ei tule iseseisvalt toime) aritmeetiliseks keskmiseks **9,26%** (vt tabel 2). Lisaks vaatles autor valmisoleku hindamiseks küsimusi nr 10 (positiivne näitaja 93,7%; negatiivne näitaja 6,3%), nr 16 (positiivne näitaja 89,6%; negatiivne näitaja 10,4%) ja nr 17 (positiivne näitaja 77%; negatiivne näitaja 22%), kuid need kirjeldavad valmisolekut kaudselt ja ei ole matemaatiliselt koos vaadeldavad reaalselt valmisolekut näitava 12. küsimusega.

Kalkuleeritud teadlikkuse positiivsete ja negatiivsete näitajate põhjal hindab autor, et vastanute ja seeläbi ka Harjumaa elanikkonna teadlikkus on rahuldav – keskmiselt 79,52% vastanutest omab vähemalt mõningast teadlikkust hädaolukordadest, varudest ja valmistumisest. Samas on 19,02% inimeste teadlikkus jätkuvalt puudulik või olematu. Valmisoleku positiivsete ja negatiivsete näitajate põhjal hindab autor, et vastanute ja seeläbi ka Harjumaa elanikkonna üldine keskmine valmisolek on jätkuvalt puudulik, vaid 54,96% elanikkonnast tuleb enda hinnangul 5–7 päeva iseseisvalt toime. Kalkuleeritud

positiivsed ja negatiivsed näitajad on kontrollitavad ja kasutatavad kordusuuringutes, sealhulgas valimi muutmise või suurendamise puhul, testimaks muutusi ajas.

Leitud tulemuste põhjal saab väita, et autori püstitatud **esimene hüpotees** leidis empiirilises uurimuses kinnituse. Uurimistulemuste põhjal saab järeldada, et Harjumaa elanikkonna teadlikkuses hädaolukordadest ning valmisolekus elutähtsate teenuste katkestuseks esineb jätkuvalt puuduseid.

Teise hüpoteesi kinnitamiseks analüüsis autor küsimusi nr 1, 4 ja 12 ning ristanalüüsis vastanute selliseid demograafilisi andmeid nagu elukoha tüüp ja elamu tüüp. Teise hüpoteesi puhul ei arvutanud autor küsimuste ja demograafiliste andmete aritmeetilist keskmist, vaid tuvastas andmetöötlusprogrammis *Ms Excel* tehtud ristanalüüsiga, et küldes ja lähiasustusest eraldi ning eramajades elavad leibkonnad on teenuste katkestuseks paremini valmistunud. Kuigi teise hüpoteesi hindamiseks on analüüsitud küsimusi nr 1, 4 ja 12, siis küsimuste nr 1 ja 4 puhul oli positiivsetele ning negatiivsetele näitajatele vastanute elukoha- ja elamupõhine taust korrelatsioonis üldiste tulemustega. Seega saab hüpoteesi reaalseks kontrollimiseks vaadelda ainult küsimuse nr 12 ristanalüüsi tulemusi.

Küsimuse nr 12 puhul on autor analüüsinud elutähtsate teenuste kaupa maapiirkondades ja eramajades elavate vastanute statistikat. Ristanalüüsi tulemustest nähtus, et lähiasustusega küldes, lähiasustusest eraldi ja majades elavad leibkonnad hindavad selgelt paremini oma valmisolekut järgneva 12 elutähtsa teenuse katkestuseks: elektriga varustatus, gaasiga varustatus, vedelkütusega varustatus, riigitee sõidetavus, telefoniside, mobiilside, andmeside, makseteenus, sularaharinglus, kaugküttega varustatus, kohalike teede sõidetavus ning veega varustatus ja kanalisatsioon. Seejuures on korrelatiivselt samade elutähtsate teenuste puhul näha, et nende hulgas, kes ei tule vastava teenuseta toime, on Tallinnas ning korterites elavate vastajate hulk suurem uuringu üldistest demograafilistest tulemustest. Detailsed tulemused valmisoleku kohta on esitatud tabelis nr 2 ning erinevused on visualiseeritud alljärgnevas tabelis nr 6.

Tabel 6. Küsimuse nr 12 ristanalüüs koos positiivsete ja negatiivsete näitajatega (autori koostatud)

nr	Teenus	Ei tule toime (-);	Korter	Maja	Ei tule toime (-);	Linn	Maa- piirkond
	Üldine tulemus (%)	5-7 päeva (+)	65,5%	28,5%	5-7 päeva (+)	68,3%	12,5%
1.	Elektriga varustamine	-	70	20	-	80	0
		+	56,3	39,26	+	58,52	21,49
2.	Maagaasiga varustamine	-	71,43	19,05	-	85,71	0
		+	61,79	33,55	+	63,79	15,28
3.	Vedelkütusega varustamine	-	69,23	30,77	-	92,31	0
		+	64,26	30,16	+	67,21	14,1
4.	Riigitee sõidetavuse tagamine	-	83,33	16,67	-	77,78	5,56
		+	63,82	30,59	+	69,41	13,82
5.	Telefoniteenus	-	79,17	20,83	-	79,17	4,17
		+	60,93	32,26	+	67,38	15,41
6.	Mobiiltelefoniteenus	-	71,43	20,41	-	77,55	4,08
		+	59,6	33,33	+	64,65	18,69
7.	Andmesideteenus	-	71,43	22,86	-	82,86	2,86
		+	61,64	31,51	+	65,75	15,99
8.	Elektrooniline isikutuvastamine ja digitaalne allkirjastamine	-	83,33	16,67	-	91,67	8,33
		+	64,20	30,25	+	67,90	12,97
9.	Vältimatu arstiabi	-	68,5	25,2	-	71,65	9,45
		+	67,3	28,93	+	67,92	15,09
10.	Makseteenus	-	65,22	30,43	-	78,26	8,7
		+	64	30	+	67,6	14
11.	Sularaharinglus	-	71,43	28,57	-	76,19	4,76
		+	63,53	30,2	+	68,24	15,3
12.	Kaugküttega varustamine	-	89,19	10,81	-	81,08	5,41
		+	52,02	41,13	+	60,89	18,15
13.	Kohaliku tee sõidetavuse tagamine	-	75,86	24,14	-	72,41	6,9
		+	62,93	31,27	+	69,88	15,06
14.	Veega varustamine ja kanalisatsioon	-	76,58	17,12	-	72,97	5,4
		+	42,05	52,27	+	47,73	30,68

Autori püstitatud **teine hüpotees** leidis empiirilises uurimuses kinnituse, et Harjumaal eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud kui seda on korterelamutes elavad inimesed. Selgelt eristuvad teenused, mille puhul on eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed paremini valmistunud, sest neil on selleks objektiivselt hinnatavad paremad tingimused.

Tabel 7. Magistritöös püstitatud hüpoteeside tõestamine (autori koostatud)

Hüpotees ja tõestamise mehhanism	Osa 1 Teadmised ja uskumused	Osa 2 Hädaolukordadest	Osa 3 Hädaolukorras käitumine	Osa 4 Hädaolukorras valmistumine	Osa 5 Tehtud tegevused toimetuleku võimaluste suurendamiseks
HÜPOTEES 1	Küsimus nr 1 ja 4	Küsimus nr 5; 6	Küsimus nr 10	Küsimus nr 12	Küsimus nr 16 ja 17
Positiivsed ja negatiivsed näitajad	Küsimus nr 1: 22% - negatiivne näitaja 78% - positiivne näitaja; Küsimus nr 4: 37,7% – negatiivne näitaja 56% - positiivne näitaja	Küsimus nr 5: 5,3% - negatiivne näitaja 94,7% - positiivne näitaja; Küsimus nr 6: 8,1% - negatiivne näitaja 91,9 - positiivne näitaja	Küsimus nr 10: 6,3% - negatiivne näitaja 93,7% - positiivne näitaja	Küsimus nr 12: 9,26% - negatiivne näitaja 54,96% - positiivne näitaja	Küsimus nr 16: 10,4% - negatiivne näitaja 89,6% - positiivne näitaja; Küsimus nr 17: 22% - negatiivne näitaja 77% - positiivne näitaja
Hüpoteesi tõestamine	Aritmeetiline keskmine ehk arvsuuruste summa jagatis				
	Teadlikkus (+küsimus nr 17) positiivsete näitajate aritmeetiline keskmine - 79,52% , negatiivsete näitajate aritmeetiline keskmine - 19,02%		Valmisolek (küsimus nr 12) positiivsete näitajate aritmeetiline keskmine - 54,96% , negatiivsete näitajate aritmeetiline keskmine - 9,26%		
HÜPOTEES 2	Küsimus nr 1+elukoha tüüp, elamu tüüp ja 4+elukoha tüüp, elamu tüüp			Küsimus nr 12+elukoha tüüp, elamu tüüp	
Hüpoteesi tõestamine	Ms Excel ristanalüüs				
	Autor tuvastas 12 elutähtsat teenust , mille puhul on eramajades ja maapiirkondades elavate leibkondade valmisolek protsentuaalselt suurem				

Magistritöö uurimuse osa oli autor jaotanud viieks põhiosaks ja kuues osa keskendus uurimuses osalenute taustale ehk demograafilistele andmetele. Järgnevalt on autor välja toonud tehtud järeldused ja põhjendused uurimuse põhiosade kaupa ning uurimuse sidususe selle töö teooriaga, mille põhjal hindas töö autor töös püstitatud hüpoteeside saavutamist. Kuigi hüpoteeside tõestamiseks analüüsis töö autor küsimuste nr 1, 4, 5, 6, 10, 12, 16 ja 17 vastuseid, on autor välja toonud ka teiste ankeetküsitluses esitatud küsimuste märkimisväärsemad tulemused, mis annavad magistritöö eesmärgi saavutamiseks oma kaudse sisendi.

Uurimuse **esimeses osas** uuris autor elanikkonna **teadmisi ja uskumusi** ning see hõlmas endas nelja küsimust, mis olid suunatud elanikkonna teadmistele ja uskumustele hädaolukorra võimaliku toimumise ning elutähtsate teenuste osas. Uurimistulemustest selgus, et kuigi 78% inimestest on mingis ulatuses mõelnud, et Eestit võib tabada hädaolukord, on siiski 22% inimesi, kes vastasid hoolimata uurimuse läbiviimise ajal puhkenud COVID-19 pandeemia e, et nad ei ole kordagi mõelnud, et Eestit võib tabada hädaolukord. Selline vastanute osakaal võrreldes teistega on vähene, kuid siiski piisav, et seada kahtluse alla elanikkonna teadlikkuse ja valmisoleku tase. Tulenevalt uurimuse ajal kehtinud riiklikust eriolukorrast on sedavõrd negatiivne tulemus märkimisväärne ja kriitiline. Kuivõrd riiklikud meetmed ja teavitused olid kõikehõlmavad, ei pruugi inimesed neid võtta täie tõsidusega.

Muuhulgas selgus, et kuigi 56% vastanutest on mingis ulatuses mõelnud, et Eestis võib juhtuda erakorraline sündmus, mis jätab nende kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta, leidub märkimisväärne osa inimesi, vastavalt 37,7%, kes arvavad, et sellist erakorralist sündmust Eestis ei juhtu või pigem ei juhtu. Kuna küsitlus on teostatud riikliku eriolukorra ajal, võib järeldada, et inimesed ei võta kehtestatud eriolukorda täie tõsidusega või ei ole neil piisavalt adekvaatset infot hetkeolukorrast Eestis ning Vabariigi Valitsuse seatud piirangutest. Selline tulemus on kooskõlas selle töö teooriaga lk 20 – varem rahulikult ja stabiilselt töötanud ühiskond, mis tekitas elanikkonnas turvalisustunnet, on eriolukorrast tulenevalt rahulikkuse ja stabiilsuse kaotanud. Kuid inimene, kes on sellega harjunud, ei tunne või ei oska enam ohtu tunnetada või hoopiski ei taha tunnistada, et ühiskonna stabiilsus on kadunud. (Maslow, 1943, lk 377, 380)

Taustinfo põhjal on kaardistatud vastanute taust, kes ei ole kordagi mõelnud, et Eestit võib tabada suurt osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord ja kes ei usu, et Eestis võib juhtuda erakorraline sündmus, mis jätab nende kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta. Selgus, et erilisi tendentse seal ei esine ja vastanute taust oli vastavuses uurimuse üldiste demograafiliste andmetega. Samas võis täheldada, et vastanute hulgas, kes ei usu, et Eestit võib tabada hädaolukord, on tavapärasest rohkem, vastavalt 53,68%, pigem madalama sissetulekuga inimesi, kelle leibkonna sissetulek on alla 2000 euro kuus.

Uurimistulemusi analüüvides selgus, et inimesed määratlevad elutähtsaid teenuseid erinevalt. Uue hädaolukorra seadusega sätestatud 14 elutähtsat teenust ei ole uurimistulemuste põhjal elanikkonnale teada ning nad määratlevad neid oluliselt laiemalt,

kui need on hädaolukorra seaduses sätestatud. Küsitluses oli autor teadlikkuse kontrollimiseks välja toonud lisaks elutähtsatele teenustele ka üldhuviteenuseid ning riigi osutatavaid teenuseid. Selline tulemus on kooskõlas selle töö teooriaga lk 25, kus on kirjeldatud, et üldhuviteenuste puhul ei ole tegemist elutähtsate teenustega, kuid need on siiski vajalikud, sest neid kasutab suur hulk inimesi. (Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus, 2011) Üldhuviteenuste ning riigi osutavate teenuste puhul võis täheldada tendentsi, et osa elanikkonnast määratleb neid elutähtsate teenustena. Näiteks oli elutähtsate teenustena välja toodud politsei ja pääste, aga ka radio ning toidukaupluste töö tagamine, mis ei ole oma olemuselt elutähtsad teenused, aga siiski olulised ühiskonna efektiivseks toimimiseks.

Vastupidiselt olid aga elutähtsatest teenustest elektrooniline isikutuvastamine ja digitaalne allkirjastamine ning kohalike teede sõidetavuse tagamine vastanute jaoks oluliselt vähemtähtsamad teenused kui muud elutähtsad teenused, mõned üldhuviteenused ja riigi osutatavad teenused. Selline tulemus on kooskõlas selle töö teooriaga lk 25, et hoolimata uuest elutähtsate teenuste kontseptsioonist määratleb iga inimene elutähtsad teenused enda jaoks individuaalselt – ka teenused, mille katkemisel suudab riigi hinnangul elanikkond vajaduse korral teatud ajaperioodi ilma selle teenuseta toime tulla (Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus, 2011).

Muuhulgas on tulemused kooskõlas ka selle töö teooriaga lk 28, et elutähtsaid teenuseid on võimalik eristada tähtsuse järjekorras, kus kesksel kohal on kindlasti näiteks elekter, vedelkütus, side, arstiabi ja vesi. (Rinaldi, et al, 2001, lk 11). Võimalik probleem seisneb seejuures asjaolus, et kui elanikkond ei ole teadlik konkreetselt seaduses sätestatud elutähtsatest teenustest, ei oska nad end ette valmistada nende teenuste katkestuseks. Magistr töö autor andis küsitlusega omapoolse panuse elutähtsate teenuste teadlikkuse suurendamisse, lisades küsitlusse ka teooriapunkti, kus loetleti kõik hädaolukorra seaduses sätestatud 14 elutähtsat teenust.

Uurimuse **teises osas** uuris autor elanikkonna teadmisi **hädaolukordadest** ja see hõlmas endas kolme küsimust, mis olid suunatud elanikkonnale hädaolukordade ja käitumisjuhiste kohta info hankimise ja kättesaadavuse kohta. Uurimistulemusi analüüsid selgus, et vaid 5,3% inimestest ei ole teadlikud, kuidas elanikkonda hädaolukorrast teavitatakse. 94,7% vastanutest on vähemalt väheselgi määral teadlikud, kuidas elanikkonda teavitatakse ning

peamisteks teavitamise viisidena nimetati SMS-teavitust, televisiooni ja raadios edastatavaid teateid. Muuhulgas selgus, et ka sotsiaalmeedia ja seal edastatav info jõuab elanikkonnani ja on üks informatsiooni allikaid.

Samuti selgus, et hädaolukorraks käitumisjuhiste leidmise teadlikkuse tase on inimestel suhteliselt hea. Vaid 8,1% inimestest ei ole teadlikud, kust leiab käitumisjuhiseid hädaolukorraks. 91,9% vastanutest on teadlikud, kust leida käitumisjuhiseid ja oskab välja tuua riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste veebilehed ning ka elutähtsate teenuste tagajate veebilehed. Ka mobiilirakendused on vastanute hulgas suhtelised populaarsed ning sellest võib järeldada, et teavitustöö selles valdkonnas on olnud edukas. Olgugi, et teadlikkus ja valmisolek hädaolukordadeks on veel puudulik, on inimesed oluliselt teadlikumad, kust saada koheselt adekvaatset informatsiooni toimunud hädaolukorrast ning otsida käitumisjuhiseid selle kohta, mida hädaolukorras teha.

Samas leidis ka vastanuid, kes ei ole teadlikud, kuidas toimub elanikkonna teavitamine ja kust leiab käitumisjuhiseid hädaolukorraks. Eitavad vastused olid üllatavad seetõttu, et Vabariigi Valitsus viis uurimuse ajal läbi SMS ja e-kirjade põhise teavitamise COVID-19 pandeemiast põhjustatud eriolukorra kohta. Seega tõusetub küsimus, kas personaalselt saadetud teavitused (lisaks ülejäänud meedias avaldatud teavitustele ja uudistele) eriolukorrast jõudsid kogu elanikkonnani? Taustinfo põhjal on kaardistatud vastanute taust, kes ei ole teadlikud, kuidas toimub elanikkonna teavitamine hädaolukorrast ja kes ei tea, kust leida juhiseid hädaolukorraks. Selgus, et erilisi tendentse seal ei esine ja vastanute taust oli vastavuses uurimuse üldiste demograafiliste andmetega. Samas võis täheldada, et vastanute hulgas, kes ei ole teadlikud, kuidas elanikkonda teavitatakse ja kust juhiseid leida, oli esindatud üldisest tulemusest vähesel määral rohkem töötuid (15,79%, üldine tulemus 3,2 %) ja madalama sissetulekuga inimesi (42,1% - leibkonna sissetulek alla 2000 euro).

Uurimistulemusi analüüsid selgus, et hädaolukorra stsenaariumidest peetakse Eestis kõige tõenäolisemateks neid olukordi, mis on saanud meedia vahendusel kõige enam kajastust. Need on elektrikatkestus (68,3%), pandeemia (54,6%) ning erakordsed ilmaolud või kliimamuutus (50,7%). Selle põhjal võib järeldada, kuivõrd need stsenaariumid on elanikkonnale teoreetilises mõttes tuttavad, oskavad inimesed nendeks teataval määral paremini valmistuda. Selline tulemus on kooskõlas antud töö teoorias lk 19 välja toodud elanikkonna valmisoleku skaala (vt joonis 1) teadlikkuse ning toimetuleku teguritega, kus

riskide tuvastamine ja nende teadvustamine on olulise tähendusega, et tagatud oleks inimeste toimetulek ning võime taluda kriise. (World Bank Group, 2019, lk 7) Seevastu võivad elanikkonda ohustada aga mitmed erakorralised sündmused, mis ei leia sagedast avalikku kajastust, kuid vajavad negatiivsete tagajärgede ära hoidmiseks valmistumist ning teadlikkuse tõstmist võimalike riskide suhtes.

Uurimuse **kolmandas osas** uuris autor elanikkonna **käitumist hädaolukorra** puhul ja see hõlmas endas kolme küsimust, mis olid suunatud elanikkonna hädaolukordades käitumisele. Uurimistulemusi analüüsisid selgus, et 94,7% Harjumaal elavatel inimestel on võimalik saada peavarju mujal, kui neil palutaks hädaolukorra tõttu elukohast lahkuda. Enamusel, vastavalt 63,2%, annab selleks võimaluse maapiirkond. Taustinfo põhjal on kaardistatud vastanute taust, kellel ei ole võimalik leida ühe nädala vältel peavarju mujal (6,3%), kui nende kodu jääb hädaolukorra ohupiirkonda. Selgus, et vastanute taust oli vastavuses uurimuse üldiste demograafiliste andmetega, kuid enamik nendest vastanutest, vastavalt 69,24%, olid pigem madalama sissetulekuga inimesed, kelle leibkonna sissetulek on alla 2000 euro. Seejuures märkisid aga 25,9% vastanutest, et jäävad ka soovitusel korral elukohast lahkuda siiski koju. Selline tendents võib reaalse hädaolukorra esinedes kujutada ohtu nende inimeste elule ja tervisele ning tekitada hädaolukorda lahendavatele asutustele märkimisväärset lisakoormust.

Uurimistulemustest selgus, et inimesed prioritseerivad väga erinevalt seda, mis on nende jaoks oluline ning vastavalt sellele järjestavad ka oma esmased tegevused hädaolukorras. Kindlasti tuleneb see ka inimeste sotsiaalsest staatusest, leibkonna suurusest, teadlikkusest ja valmisolekust. 16,2% vastanutest märkisid, et nende käitumine sõltub vastavalt olukorrale, kuid siiski esines suure hulga vastajate puhul sarnane käitumismuster, mida tehakse hädaolukorra ilmnedes. Alljärgnevalt on välja toodud viis peamist esmast tegevust, mille vastajad välja tõid:

1. varude täiendamine (sealhulgas vesi, toit, kütus, patareid ning seadmete laadimine) – 63,66% vastanutest;
2. lähedastega kontakti loomine ja kohtumine (sealhulgas lastega) – 51,16% vastanutest;
3. informatsiooni kogumine ja kontrollimine, edasiste tegevuste planeerimine ning juhiste täitmine – 45,6% vastanutest;

4. koduste varude kontrollimine ja pakkimine – 33,1% vastanutest;
5. evakueerumine, kodust lahkumine ning maale või mujale ohutusse kohta minek – 20,6% vastanutest.

Autori hinnangul mängib tegevuste osas suurt rolli sotsiaalne taust ja see, millises informuumis inimene elab. Ka COVID-19 põhjustatud eriolukorra ajal võis täheldada, et info kontrollimine oli esialgu teisejärguline ja esmane tegevus oli valeinfost tingitud paaniline käitumine. Samas võib selle uurimuse vastuste osas väita, et inimesed on nüüd kriitilisemad ja suur hulk inimesi kontrollivad informatsiooni, enne kui selle põhjal tegutsema hakkavad.

Mobiilirakenduse OLE VALMIS juhistega (Naiskodukaitse, 2018) vastanute nimetatud tegevusi võrreldes võib väita, et kuigi täpsed tegevused sõltuvad vastavast olukorrast, on üldiselt vastanute nimetatud tegevused adekvaatsed.

Uurimuse **neljandas osas** uuris autor elanikkonna **valmistumist hädaolukordadeks** ja see hõlmas endas kolme küsimust, mis olid suunatud elanikkonna iseseisvale toimetulekule hädaolukorras. Uurimistulemusi analüüsid selgus, et esmatähtsate varudena hinnati loetelus nimetatuid suhteliselt võrdselt ja vähesed erinevused võivad tuleneda inimeste tarbimisharjumustest ning elamu- ja elukohatüübist. Peamise varuna tõid vastajad välja joogivee (99,1%) ja toiduvarud (98,4%). Selline tulemus on kooskõlas selle töö teoorias lk 20 välja toodud Maslow' vajaduste hierarhiaga, kus toit ja jook on turvalisuse järel peamised füüsilised vajadused (Maslow, 1943, lk 376–377). Seega on mõisteta, et hädaolukorra puhul mõtlevad inimesed esimesena söögi- ja joogivarudele. Väiksemal määral (66,9%) toodi välja aku- või patareitoitega raadio, mis võib tuleneda asjaolust, et selle vajaduspõhisust ei osata hinnata enne reaalselt hädaolukorda, kus selle vajalikkus ilmneb.

Töö autor analüüsis elanikkonna iseseisvat toimetulekut elutähtsate teenuste katkemise osas, millest selgus, et vältimatu arstiabi, elektrivarustuse ning vee ja kanalisatsiooni tagamise puhul jaotus toimetulek oluliselt võrdsemalt kui teiste teenuste puhul ja neid, kes iseseisvalt toime ei tule, oli samuti arvuliselt rohkem kui teiste teenuste puhul. Autori arvates on see mõisteta, kuna vältimatut arstiabi ning elektri puudumist on keeruline asendada ja vee varumine väga pikaks perioodiks ei ole alati otstarbekas ega tihti ka võimalik. Muuhulgas on kraanist tuleval veel omadus rikneda ning see võib kaasa tuua

teisi probleeme, millega toimetulek hädaolukorra ajal on piiratud. Autori hinnangul on siin tegemist võimelüngaga, kus vee varumine hädaolukorraks ja iseseisvaks toimetulekuks on vajalik, kuid asjaolusid arvestades on see kodustes tingimustes samaaegselt ka keeruline ning riskantne.

Vee- ja kanalisatsiooniteenuse katkestust hindasid vastajad kriitilisemalt (25,69% ei tule toime) kui elekteriga varustatust (9,26% ei tule toime), mis on märkimisväärne, sest teised teenused, näiteks andmeside, mobiilside, telefoniside, elektrooniline isikutuvastamine ja allkirjastamine ning makseteenus on ristsõltuvuses elektriga varustatusest. Selline tulemus on kooskõlas selle töö teoorias lk 30 välja toodud Rinaldi ristsõltuvuse joonisega (vt joonis 3), millest selgub, et elektriteenus on keskne teenus (Rinaldi, et al., 2001, lk 15). Sellest tulenevalt võib väita, et inimesed ei arvesta asjaolu, et enamik teenused sõltuvad elektrist ning seetõttu ülehindavad enda toimetulekut elektrikatkestusel.

Muuhulgas selgus, et gaasiga varustatuse puhul tulevad enamused inimesi, vastavalt 69,68%, iseseisvalt toime maksimaalselt ehk 5–7 päeva. Samas võib vastanute hulgas olla neid, kes igapäevaselt või üldse gaasi ei tarbi. Uurimistulemuste põhjal saab öelda, et gaasiga varustatus on oluline enim Tallinnas korterites elavatele inimestele ja nende seas on üldisest tulemusest rohkem madalama sissetulekuga inimesi. Kaugkütte puhul hindasid 57,41% vastanutest, et tulevad 5–7 päeva iseseisvalt toime. Tulenevalt küsitluse läbiviimise ajast hindasid autori arvamuse kohaselt inimesed oma valmisolekut kaugkütte katkestuseks positiivsemalt kui seda oleks tõenäoliselt tehtud talveperioodil, sest kui teenust aktiivselt ei kasutata, ei osata seda ka objektiivselt hinnata. Seetõttu tuleb sarnaseid uuringuid teha erinevatel aastaegadel ning võrrelda tulemusi selle ja eelnevate uurimistulemustega.

Makseteenus ja sularaha on vastanute jaoks võrdselt olulised. Lisaks vastasid kõigist vastanutest 75%, et saavad 5–7 päeva ilma elektroonilise isikutuvastamise ja digiallkirjastamiseta hakkama. Autori arvates ei pruugi kõik vastanud endale teadvustada, et elektroonilise isikutuvastamise ja digiallkirjastamise teenusest sõltuvad väga paljud teised teenused ning kui see teenus on häiritud, on tõenäoliselt ka makseteenuse kättesaadavus on puudulik. Lisaks võib selle teenuse katkemine mõjutada arstiabi ja teiste igapäevaste süsteemide toimimist, mille seos antud teenusega ei pruugi esmapilgul olla nähtav. Selline tulemus kooskõlas magistr töö teoorias lk 28 kirjeldatuga, et Eesti on

ülekaalukalt sõltuv elektroonilisest isikutuvastamisest ja digitaalsest allkirjastamisest, mida on varasemalt katkestused tabanud (Riigi Infosüsteemi Amet, 2017).

Autori initsiatiivil oli küsitluses välja toodud ka ühistransport ning uurimistulemustest selgus, et 78,7% vastanutest märkis, et saavad ilma ühistranspordita 5–7 päeva iseseisvalt hakkama. Samas ei saa ühistranspordita hakkama pigem madalama sissetulekuga ehk sissetulekuga kuni 1000 eurot (47,37%) ja Tallinnas elavad (84,21%) inimesed.

Kõiki teenuseid eraldi analüüsid ning vastanute taustaga kõrvutades saab järeldada, et lähiasustusega küldes, ülejäänud lähiasustusest eraldi ja majades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmis kui seda on linnas ja korterites elavad inimesed. Samuti võib väita, et suurematel leibkondadel on vähesel määral parem valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks, mille põhjus võib olla igapäevane valmisolek suure leibkonna vajaduste rahuldamiseks.

Saadud uurimistulemuste kõrvutamisel 2019. aastal Päästeameti tellimusel teostatud Kantar Emori indeksuuringuga selgus alljärgnev:

Kuigi küsimused olid püstitatud erinevalt (Kantar Emor indeksuuring: „*Kui Teil oleks olemas KÕIK vajalikud vahendid ja varud, siis kas Te usute, et hädaolukorras muust maailmast ära lõigatuna tuleb Teie pere vähemalt 7 päeva iseseisvalt toime?*“; Antud uurimus: „*Palun hinnake, kas ja kui kaua tuleb Teie või Teie pere antud teenuse katkestuse korral ilma kõrvalise abita iseseisvalt toime?*“), saab tuua teatud paralleele.

- Indeksuuringu kohaselt vastasid 50% inimestest, et tulevad varude olemasolul kindlasti iseseisvalt 7 päeva toime (2017. aastal vastavalt 49%);
- Antud uurimuse põhjal vastasid keskmiselt 54,96% inimestest, et tulevad iseseisvalt toime 5–7 päeva (juba olemasolevate varudega);
- Indeksuuringu kohaselt vastasid 7% inimestest, et ei tule ka varude olemasolul kindlasti toime või pigem ei tule toime (2017. aastal samuti 7%);
- Antud uurimuse põhjal vastasid keskmiselt 9,26% inimestest, et ei tule elutähtsate teenuste katkestuste korral iseseisvalt toime.

Antud tulemuste võrdlemisest võib järeldada, et tulenevalt viimasel ajal aset leidnud sündmustest, on inimeste valmisolek vähesel määral, vastavalt 4,96%, võrreldes 2019. aasta sügisega paranenud. Seejuures vastasid inimesed sellele uurimusele juba oma

olemasolevaid varusid ja vahendeid arvestades, mis on autori hinnangul positiivne. Samas on ka vähesel määral (2,26%) suurenenud nende hulk, kes hindavad oma valmisolekut kriitilisemalt ning leiavad, et ei tule kindlasti iseseisvalt toime. Suure tõenäosusega mõjutab seda ka asjaolu, et uurimus on tehtud riikliku eriolukorra ajal ja elanikkond on oma valmisolekut alates COVID-19 pandeemiaks kuulutamise suurendanud ning muutunud hädaolukordade ja valmisoleku suhtes kriitilisemaks.

Kui analüüsida kõiki elutähtsaid teenuseid eraldiseisvana, on vastuste põhjal kõige kriitilisemad vältimatu arstiabi, milleta ei saa hakkama 29,4% vastanutest ning vesi ja kanalisatsioon, milleta ei saa hakkama 25,69% vastanutest. Kõige paremini, koguni 75% inimestest, tulevad toime ilma elektroonilise isikutuvastamise ja allkirjastamise võimaluseta ning eraldiseisvalt käsitletud teenuse – ühistranspordita, vastavalt 78,7%.

Uurimuse **viendas osas** uuris autor elanikkonna **tehtud tegevusi toimetuleku võimaluste suurendamiseks** hädaolukorras ning see hõlmas endas kolme küsimust. Uurimistulemusi analüüsides selgus, et peresiselt on hädaolukordadest viimase 12 kuu jooksul rääkinud 70,8% vastanutest. Peamiselt, vastavalt 56,7%, on räägitud sellest, kas ja milliste vahendite tagavara koguda. Samas on neid leibkondi, kes on rääkinud, kus asuvad hädaolukorraks olulised vahendid või kuidas endale abi kutsuda. Seejuures moodustavad ka märkimisväärse osa, vastavalt 29,2%, need, kes ei ole hädaolukorrast oma peres rääkinud.

Enamikel vastanutest (98,1%) on mõningad vahendid ja varud kodus olemas, et hädaolukorras hakkama saada. Kõige enam, vastavalt 91,9%, on inimestel olemas esmaabivahendid ja ravimid, aga välja on toodud ka vesi ja toit, tikud või muud tulelätmise vahendid. Küsimuse ja vastuste põhjal ei saa aga hinnata, kas need vahendid ja varud on spetsiaalselt hädaolukorra tarbeks soetatud või on tegemist tavapäraseks tarbimiseks mõeldud varudega.

Lisaks selgus, et hädaolukorraks valmisolek jääb peamiselt, vastavalt 68,5%, selle taha, et puuduvad reaalsed hädaolukorrad, mis paneks inimesi iseseisvale valmisolekule ja toimetulekule mõtlema. Mitmel korral toodi ka välja, et probleem seisneb selles, et varusid ei ole kuskil hoiustada, mis on objektiivselt mõistetav korterites elavate inimeste puhul, kus vahendite ja varude hoiustamine on piiratud või hoopis võimatu. Seejuures on inimesi, vastavalt 8,2%, kes ei pea valmistumist vajalikuks. Nende vastanute puhul võib eeldada selle töö teoorias lk 21 kirjeldatud, et hädaolukorda ei mõisteta kui sotsiaalsüsteemi

välimest ohtu, mida saab peatada läbi ennetuse ja planeerimise, vaid hädaolukorrad on ühiskonna osa, kus saab ohtusid ainult minimeerida, kuid mitte kunagi täielikult kõrvaldada (Duffield, 2012).

Taustinfo põhjal on kaardistatud nimetatud 8,2% vastanute taust, kes ei pea valmistumist hädaolukorraks vajalikuks. Selgus, et erinevalt üldistest demograafilisest tulemustest, ei pea hädaolukorraks valmistumist vajalikuks peamiselt just majades ja ridaelamutes elavad inimesed, kes on uurimistulemuste põhjal paremini valmistunud. Sellisest tulemusest võib järeldada, et paremate toimetuleku eelduste ja võimalustega inimesed ei pea eraldiseisvat valmistumist niivõrd oluliseks. Samuti oli selle vastuse märkinud inimeste hulgas tavapärasest tulemusest rohkem töötuid ja madalama sissetulekuga (leibkonna sissetulek alla 2000 euro) vastanuid.

Uurimistulemustest selgus, et COVID-19 pandeemiast põhjustatud eriolukord on muutnud enamuse, vastavalt 77%, vastanute käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks hädaolukorras. Seejuures esines ikkagi märkimisväärne hulk, vastavalt 22%, vastanuid, kes leidsid, et eriolukord ei ole nende käitumist kuidagi muutnud. Taustinfo põhjal on autor kaardistanud vastanute tausta, kelle puhul ei ole eriolukord muutnud nende käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks hädaolukorras. Selgus, et erilisi tendentse seal ei esine ja vastanute taust oli korrelatsioonis uurimuse üldiste demograafiliste andmetega.

Harjumaa elanikkonnast **30,87%** ehk **184 600** inimest on vene rahvusest. (Eesti Statistikaamet, 2019) Vene rahvusest vastanuid oli aga 5,1% ehk 22 vastanut. Sellest tulenevalt ei ole vene rahvusest vastanute tulemused üldistatavad kogu Harjumaal elavale vene kogukonnale. Sellegipoolest analüüsis autor erinevusi vene rahvusest vastanute ja uurimuse üldiste tulemuste vahel. Märkimisväärselt nähtus, et vene rahvusest vastanud hindavad oma iseseisvat toimetulekut kriitilisemalt. Ilma elutähtsate teenusteta ei tule keskmiselt toime 16,5% vene rahvusest vastanutest (üldine tulemus 9,26%) ja 5–7 päeva tulevad ilma elutähtsate teenusteta toime 36,68% vastanutest (üldine tulemus 54,96%).

Analüüsides vene rahvusest vastanute suhtumist valmisoleku eest vastutamiseks, selgus, et vene rahvusest vastanud leiavad riigil olevat suurema vastutuse kui nähtub üldistest tulemustest. Üldiste tulemustega võrreldes leidsid 36,36% vene rahvusest vastanutest, et hädaolukordadeks valmisoleku eest vastutab riik (üldine tulemus 8,8%), elutähtsate teenuste katkestuseks valmisoleku eest vastutab pigem riik, vastavalt 45,45% (üldine

tulemus 26,85%) ja piisava tagavara hoiustamise eest vastutab riik, vastavalt 13,64% (üldine tulemus 24,77%). Seejuures nägid vene rahvusest vastanud enda vastutust kõigi variantide juures madalamana kui üldine tulemus. Detailsed tulemused on esitatud tabelis nr 3.

Kõiki ankeetküsitluses esitatud viit osa eraldiseisvalt analüüsid ning saadud uurimustulemusi üldkogumina hinnates leidsid autori püstitatud mõlemad hüpoteesid empiirilises uurimuses kinnituse ning püstitatud magistritöö eesmärgid said täidetud.

2.3.1. Ettepanekud ja meetmed negatiivse mõju vähendamiseks

Kuivõrd mõlemad töös püstitatud hüpoteesid said kinnituse, teeb autor magistritöö teoreetilise ja empiirilise osa sünteesile tuginedes ettepanekud ning annab soovitusel, millega elanikkonna puudulikust teadlikkusest või puudulikust iseseisvast valmisolekust tulenevat negatiivset mõju vähendada.

Võimalike lahendustena teeb autor järgmised **ettepanekud**:

- 1. Siseministeriumil koostöös Tallinna Linnavalitsusega suurendada elanikkonna teadlikkust hädaolukordadeks valmisoleku ja hädaolukordades käitumise osas Tallinnas ja teistes suurlinnades korterelamutes elavate leibkondade suhtes.**

Uurimustulemuste analüüsi põhjal võib järeldada, et hädaolukordade puhul on enim ohustatud Tallinn ja teised suurlinnad, kus peamine riskigrupp on korterelamutes elavad leibkonnad. Seejuures moodustavadki Eesti elanikkonnast enamuse just suurlinnades ja korterelamutes elavad inimesed, kes võivad puuduliku valmisoleku tõttu olla hädaolukorda lahendavatele ressurssidele suur ja kontsentreeritud koorem. Antud asjaolust tulenevalt võivad suur hulk ja tihedalt koos olevaid ettevalmistamata inimesi pidurdada või üldse halvata hädaolukorra efektiivse lahendamise, mistõttu on äärmiselt oluline sellise elanikkonna teadlikkus ja valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks, et vältida kaasuvaid negatiivseid tagajärgi. Seejuures saavad teadlikkuse tõstmisel anda suure panuse Tallinna Linnavalitsus, kellel on täiendav ressurss, võimalused ja usaldusväärsus saavutamaks edukat kontakti kogu Tallinna elanikkonnaga ning ka Tallinnas asuvad elutähtsate teenuste osutajad. Lisaks võib

heaks võimaluseks teadlikkuse tõstmisel olla koolid, kus kohustusliku riigikaitseõpetuse osana saaks õpetada hädaolukordadeks valmisolekut.

2. Siseministeriumil teha vähemalt üks suuremahuline kriisiõppus aastas, mis oleks suunatud muuhulgas elanikkonna valmisolekule ja kaitsmisele. Võimalusel tuleb kaaluda ka elanikkonna kaasamist sellisesse õppusesse.

Uurimustulemuste analüüsi põhjal võib järeldada, et inimeste hetkeline valmisolek sõltub suuresti ühiskonnast toimuvast ning realselt aset leidvatest kriisidest, mida meedia enim kajastab. Näiteks töid vastanud rohkelt välja, et kõige tõenäolisem stsenaarium on loodusõnnetus või pandeemia. Samas ohustavad elanikkonda igapäevaselt mitmed suured ohud. Erinevatest ohtudest teadlikkuse ja nendeks valmisoleku tõstmiseks ning tähelepanu juhtimiseks on väga hea võimalus suuremahuline õppus, mis keskendub muuhulgas elanikkonna valmisolekule ja kaitsmisele ning kuhu oleks võimalusel elanikkond kaasatud. Lisaks hädaolukorda lahendavate asutuste tegevuste harjutamisel tõmbab selline mahukas õppus meedia tähelepanu ning võib seeläbi tõsta inimeste teadlikkust ja valmisolekut nimetatud stsenaariumiks. Õppus peab olema iga-aastane, sest reaalse kriisi puudumisel hakkab inimeste motivatsioon ja valmisolek väga kiirelt langema.

Seejuures on Eestis olemas suurõppuste korraldamise kogemus – neist viimane kandis nime KBRT2019, kus Eesti ametkonnad ja ettevõtted harjutasid keemilise, bioloogilise, radioaktiivse ning tuumasaastega juhtumi lahendamist. Seega on suurõppuse korraldamine autori hinnangul praktiliselt rakendatav, kuid eeldab koostööd ja tavapärasest rohkem majanduslikke ressursse.

3. Kohalikel omavalitsustel suurendada elanikkonna teadlikkust antud piirkonnas olevatest suurimatest ohtudest, sealhulgas ohtlikest asutustest ja tööstusettevõtetest ning piirkonnale iseäralikest looduslikest ohtudest.

Uurimustulemuste analüüsi põhjal võib järeldada, et inimeste hetkeline valmisolek sõltub suuresti ühiskonnast toimuvast ning realselt aset leidvatest kriisidest, mida meedia enim kajastab. Samas ümbritsevad elanikkonda mitmed nende elukohaga seotud ohud, millest reaalse õnnetuste puudumisel enamasti ei räägita. Sellised ohud võivad olla näiteks asutused ja tööstusettevõtted, mille tegevusalast tulenevalt võivad

nad kujutada ohtu ümbritsevale elanikkonnale. Lisaks iseloomustavad teatud Eesti piirkondi korduvad iseäralikud looduslikud ohud või esineb piirkonnast tulenevalt selliste loodusõnnetuste tõenäosus, hoolimata asjaolust, et lähiajaloo ei ole veel neid esinenud. Seetõttu on oluline, et kohalikud omavalitsused kaardistaks selliseid spetsiifiliste ohtudega piirkondi ning tõstaks elanikkonna teadlikkust neid ümbritsevatest ohtudest, et vältida kaasuvaid negatiivseid tagajärgi.

4. Tallinna Linnavalitsusel ja teistel kohalikel omavalitsustel kaardistada piirkonnas elavad leibkonnad, kellel ei ole iseseisvalt võimalik elutähtsate teenuste katkestuseks valmistuda ning leida võimalused nende toetamiseks või varustamiseks hädaolukorras, et vähendada võimalikke negatiivseid tagajärgi.

Uurimustulemuste analüüsi põhjal võib järeldada, et eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud kui seda on korterelamutes elavad inimesed. On arvestatavad objektiivsed põhjused, mille tõttu pole võimalik korterites elavatel leibkondadel saavutada sarnaseid võimalusi valmisolekuks ning alati esineb teatav hulk elanikkonda, kellel pole üldse võimalik valmistuda. Seetõttu on oluline, et KOV-id kaardistaksid leibkonnad, kellel puuduvad võimalused hädaolukorras valmistuda ning kelle toimetulek hädaolukorra puhul on puudulik või hoopis olematu. Seejuures peaks KOV plaanida ja arvestama selliste leibkondade varustamisega oma vahenditest ning eelnevalt KOV-i poolt hoitud varudest. Lisaks annab selliste leibkondade tuvastamine ja nendeni jõudmine võimaluse tõsta nende teadlikkust poolkohustuslikul viisil, mille läbiviimiseks võiks rakendada suitsuandurite kontrollimisele sarnast teguviisi.

KOKKUVÕTE

See magistritöö on empiiriline uurimus, mille **eesmärk** oli selgitada välja Harjumaa elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest ning valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks, nii linna- ja maapiirkondades, kui ka korterites ja eramajades elavate inimeste puhul. Lisaks tuvastada võimalikud meetmed, mille abil vähendada katkestusest tingitud negatiivset mõju.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja töös püstitatud hüpoteeside tõestamiseks määras autor neli **uurimisülesannet**, mis hõlmasid töös esitatud teoreetiliste seisukohtade ja uurimistulemuste analüüsi ning said töö vältel täidetud. Magistritööga otsis autor vastust **uurimisprobleemile**, milline on Harjumaa elanikkonna teadlikkus hädaolukordadest ja valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks.

Magistritöö rajanes kahel järgneval **hüpoteesil**:

1. Elanikkonna teadlikkuses hädaolukordadest ning valmisolekus elutähtsate teenuste katkestuseks esineb jätkuvalt puuduseid.
2. Eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud kui linnades ja korterelamutes elavad inimesed.

Magistritöö koosneb kahest peatükist – teoreetilisest ja empiirilisest. Esimeses ehk teoreetilisest peatükis anti ülevaade julgeolekust ja elanikkonna valmisolekust, hädaolukordadest ning elutähtsatest teenustest läbi teoreetilise käsitluse. Lisaks anti ülevaade Eestis läbiviidud uuringutest antud valdkonnas. Töö teises ehk empiirilises peatükis kirjeldati uurimuse metodoloogiat ja tulemusi, leiti tõestus töös esitatud hüpoteesidele ning täideti töös püstitatud uurimisülesanded.

Esimese uurimisülesande täitmiseks analüüsis autor julgeolekut läbi sotsiaalsete aspektide ning inimtegevuse ja motivatsiooni teoreetilisi käsitlusi. Autor andis ülevaate julgeolekuteooriatest, elanikkonna valmisolekust ja Maslow' motivatsiooniteooriast ning vajaduste hierarhiast, millega võrdles elanikkonna vajadusi iseseisvaks toimetulekuks. Seejuures keskendus autor valdkonna sotsiaalsele poolele, mis oli kooskõlas magistritöös püstitatud eesmärgiga. Lisaks andis autor ülevaate hädaolukordade ja toimepidevusega

seotud teoreetilistest käsitlustest ning vaatles elutähtsate teenustega seotud teoreetilisi aspekte keskendudes Eestis hädaolukorra seaduses sätestatud elutähtsatele teenustele. Teoreetilises käsitluses kasutas autor viiteid Ameerika Ühendriikide näidetele ning seda peamiselt seetõttu, et Ameerika Ühendriikide kogemuste ja analüüside kohta leidub rohkelt avalikku informatsiooni. Samuti on neil pikaldane kogemus teenuste toimepidevuse tagamises.

Teise uurimisülesande täitmiseks andis autor ülevaate Eestis viimase nelja aasta jooksul tehtud uuringutest, teadusuuringutest ja kogemustest seoses elutähtsate teenuste tagamise ning elanikkonna valmisolekuga. Seejuures käsitles autor Kantar Emori elanikkonna valmisoleku indeksuuringuid, millega võrdles ka selle magistritöö uurimistulemusi. Muuhulgas kinnitasid uurimistulemused, et sarnaste uuringute läbiviimine on jätkuvalt vajalik ja seda trendi peavad Riigikantselei, Siseministerium ning teised elutähtsate teenuste eest vastutavad asutused järgima, et tõsta ja hoida saavutatud teadlikkuse taset.

Kolmanda uurimisülesande täitmiseks analüüsis autor Harjumaa elanikkonna seas läbiviidud uuringu tulemusi, et jõuda arusaamani, kas Harjumaa elanikkonna teadlikkuses hädaolukordadest ning valmisolekus elutähtsate teenuste katkestuseks esineb jätkuvalt puuduseid. Lisaks, kas eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks paremini valmistunud kui seda on linnades ja korterelamutes elavad inimesed.

Andmetöötlusprogrammis tehtud ristanalüüsidega selgus, et vastanute ja seeläbi ka Harjumaa elanikkonna teadlikkus on autori hinnangul rahuldav – keskmiselt 79,52% vastanutest omab vähemalt mõningast teadlikkust hädaolukordadest, varudest ja valmistumisest. Samas on 19,02% inimeste teadlikkus jätkuvalt puudulik või olematu. Märkimisväärselt on näiteks 22% inimesi, kes vastasid hoolimata uurimuse läbiviimise ajal puhkenud COVID-19 pandeemiale, et nad ei ole kordagi mõelnud, et Eestit võib tabada hädaolukord. Selline vastanute osakaal võrdlemisi vähene, kuid siiski piisav, et seada kahtluse alla elanikkonna teadlikkuse ja valmisoleku tase. Tulenevalt uurimuse ajal kehtinud riiklikust eriolukorrast on sedavõrd negatiivne tulemus märkimisväärne ja kriitiline. Kuivõrd riiklikud meetmed ja teavitused olid kõikehõlmavad, ei pruugi inimesed neid võtta täie tõsidusega.

Valmisoleku positiivsete ja negatiivsete näitajate põhjal hindab autor, et vastanute ja seeläbi ka Harjumaa elanikkonna üldine keskmine valmisolek on jätkuvalt puudulik, vaid 54,96% elanikkonnast tuleb enda hinnangul 5–7 päeva iseseisvalt toime. Keskmiselt 9,26% vastanutest leidsid, et ei tule elutähtsate teenuste katkestuse korral üldse iseseisvalt toime. Kalkuleeritud positiivsed ja negatiivsed näitajad on kontrollitavad ja kasutatavad kordusuuringutes, sealhulgas valimi muutmise või suurendamise puhul, testimaks muutusi ajas.

Muuhulgas leidis ristanalüüsiga kinnitust, et eramajades ja maapiirkondades elavad inimesed on elutähtsate teenuste katkestuseks teataval määral paremini valmistunud kui seda on korterelamutes elavad inimesed. Autori tehtud ristanalüüsi tulemustest nähtus, et lähisasustusest eraldi ja majades elavad leibkonnad on selgelt paremini valmis järgmise 12 elutähtsa teenuse katkestuseks: elektriga varustatus, gaasiga varustatus, vedelkütusega varustatus, riigitee sõidetavuse tagamine, telefoniside, mobiilside, andmeside, makseteenus, sularaharinglus, kaugküttega varustatus, kohalike teede sõidetavuse tagamine ning veega varustatus ja kanalisatsioon. Seega võib lähtudes uurimistulemustest väita, et hädaolukordade puhul on enim ohustatud Tallinn ja teised suurlinnad, kus peamiseks riskigrupiks on korterelamutes elavad leibkonnad. Üldiselt kõige kriitilisemateks teenusteks kogu Harjumaa elanikkonna jaoks on vältimatu arstiabi, veega varustamine ja kanalisatsioon ning elektriga varustamine.

Lisaks analüüsis autor ka vene rahvusest vastanute valmisolekut elutähtsate teenuste katkestuseks ning selgus, et vene rahvusest vastanud hindavad oma iseseisvat toimetulekut kriitilisemalt. Ilma elutähtsate teenusteta ei tule keskmiselt toime 16,5% vene rahvusest vastanutest (üldine tulemus 9,26%) ja 5–7 päeva tulevad ilma elutähtsate teenusteta toime 36,68% vastanutest (üldine tulemus 54,96%).

Neljanda uurimisülesandena sünteesis autor teooriat ja uurimistulemusi. Võimalike lahendustena tegi autor neli järgmist ettepanekut, et suurendada elanikkonna teadlikkust hädaolukordadest ja valmisolekut elutähtsate teenuste katkestuseks ning vähendada katkestusest tingitud negatiivset mõju:

1. Siseministeeriumil koostöös Tallinna Linnavalitsusega suurendada elanikkonna teadlikkust hädaolukordadeks valmisoleku ja hädaolukordades käitumise osas Tallinnas ja teistes suurlinnades korterelamutes elavate leibkondade suhtes.

2. Siseministeeriumil teha vähemalt üks suuremahuline kriisiõppus aastas, mis oleks suunatud muuhulgas elanikkonna valmisolekule ja kaitsmisele. Võimalusel tuleb kaaluda ka elanikkonna kaasamist sellisesse õppusesse.
3. Kohalikel omavalitsustel suurendada elanikkonna teadlikkust antud piirkonnas olevatest suurimatest ohtudest, sealhulgas ohtlikest asutustest ja tööstusettevõtetest ning piirkonnale iseäralikest looduslikest ohtudest.
4. Tallinna Linnavalitsusel ja teistel kohalikel omavalitsustel kaardistada piirkonnas elavad leibkonnad, kellel ei ole iseseisvalt võimalik elutähtsate teenuste katkestuseks valmistuda ning leida võimalused nende toetamiseks või varustamiseks hädaolukorras, et vähendada võimalikke negatiivseid tagajärgi.

Autor teadvustab, et antud uurimuse tulemused, kuigi valim seda teoreetiliselt võimaldaks, ei ole siiski üldistatavad tervele Eestile, näiteks Ida-Virumaale ja saartele. Sellegipoolest annavad püstitatud hüpoteesid ja uurimistulemused aluse korduvateks jätku-uuringuteks, mis võimaldavad vaadelda ja testida antud tulemuste muutusi ajas ning riikliku eriolukorra järgselt. Muuhulgas ei ole vastuste vähesuse tõttu andmed üldistatavad tervele Harjumaa vene rahvusest kogukonnale. Kuigi teatavaid tendentse uurides ilmnes, et vene rahvusest vastanute keskmine toimetulek on madalam kui seda on üldine tulemus. Samuti näevad vene rahvusest vastanud riigil suuremat rolli hädaolukorraks valmisolekul ning nende elu ja tervise kaitsmisel.

Autori hinnangul esines läbiviidud uurimuses mõningaid puudusi, mis ei toetanud uurimust täielikult, kuid ei mõjutanud ka seejuures magistritöö eesmärgi saavutamist ning uurimuse tulemused on autori hinnangul adekvaatsed ja arvestatavad. Muuhulgas saab väita, et tegemist on väga turbulentsel ajal teostatud uurimusega, mille tulemusi mõjutas kindlasti ühiskondlik olukord. Riikliku eriolukorra ja COVID-19 pandeemia mõjudest täieliku ülevaate saamiseks, mis puudutab elanikkonna teadlikkust, uskumusi, hoiakuid ja valmisolekut, tuleb sarnaseid uuringuid hädaolukorra järgsel ajal jätkata. Jätku-uuringud on vajalikud tuvastamaks, kui kiiresti võib hakata elanikkonna teadlikkuse taas langema ning millist mõju omavad Vabariigi Valitsuse hoiatused võimaliku sügisese uue viirusepuhangu kohta.

Saadud tagasisidet ning vastuseid arvestades on autor arvamusel, et nii mõnegi vastanu teadlikkuse tase tõusis pärast küsitluses osalemist. Küsimustikule vastas 432 inimest

Harjumaa elanikkonnast ning eeldades, et nad esindavad sealjuures ühte leibkonda, on tegemist arvestatava panusega teadlikkuse tõstmisele.

Kokkuvõttes saab öelda, et autor saavutas vajaliku ning magistritöö eesmärk sai täidetud. Magistritöö käigus kaardistas autor ära elanikkonna valmisolekut puudutavad kitsaskohad ning tegi ettepanekuid hetkeolukorra parendamiseks. Samuti loodab autor, et järgnevatel aastatel tuleb Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku instituudis kaitsmisele antud uurimuse jätku-uuring, kus on arvestatud selle uurimuse kitsaskohti, et tulemused oleksid veel enam võrreldavad ning elanikkond saavutab teadlikkuse ja valmisoleku sihttaseme.

SUMMARY

The title of the Master's thesis is „Awareness and preparedness of the population of Harju County for emergencies and interruptions in vital services“. The thesis is written in Estonian followed by a summary in English. It consists of 102 pages, of which 76 pages are the main part. The author has used 75 different sources written in Estonian and English. The thesis has 12 figures, 7 tables and 2 annex.

The main aim of the Master's thesis is to identify the awareness and preparedness of the population of Harju County for emergencies and interruptions in vital services, including residents living in urban and rural areas, in apartments and private residences. Also, to identify possible measures for reducing negative effects caused by interruptions in vital services. For reaching the main aim, the author established four research tasks: give a theoretical overview of security through aspects of social security, of emergencies, vital services (critical infrastructure) and preparedness of population; give an overview of previous studies, researches and experiences in relevant field conducted in Estonia; identify the awareness and preparedness of the population of Harju County living in urban and rural areas for interruptions in vital services; synthesize theoretical aspects and results of the study, identify possible measures for reducing negative effects and consequences caused by interruptions in vital services.

The Master's thesis consists of two chapters. The first chapter gives a theoretical overview of security through aspects of social security, of emergencies, vital services (critical infrastructure) and the preparedness of population. First chapter also gives an overview of previous studies, researches and experiences in relevant field conducted in Estonia. The second chapter introduces the methodology, results of the study and gives an overview of preparedness of the population of Harju County for interruptions in vital services. Second chapter also offers possible and suitable measures for reducing negative effects caused by interruptions in vital services. For reaching the main aim of the thesis, the author used quantitative survey strategy and the research instrument was a questionnaire.

Results of the study showed that, the awareness and preparedness of the population of Harju County remains inadequate, only 54,96% are prepared for interruptions in vital services for five to seven days. Although the results show a slight 4,96% increase in preparedness compared to a study conducted in fall of 2019. Among other things it

appeared that people living away from densely populated areas and in private residences evaluate their preparedness higher for interruptions in 12 (from 14) vital services: supplying of electricity, supplying of natural gas, supplying of liquid fuels, ensuring the operability of national roads, phone service, mobile phone service, data transmission service, payment services, cash circulation, district heating, ensuring the operability of local roads and water supply and sewerage. Therefore, results show conclusively that in case of an emergency, the highest percentage of the endangered populations lives in Tallinn, other cities and in apartment buildings.

In conclusion, the author gained the objective and the Master's thesis main aim was achieved. Master's thesis mapped the deficiencies in preparedness of the population and offered measures for improving the current situation.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Adey P., Anderson B. & Graham S., 2015. *Introduction: Governing emergencies – Beyond exceptionalism*. *Theory, Culture & Society*, 32(2), pp. 3–17.

Aradau, C., 2010. *Security That Matters: Critical Infrastructure and Objects of Protection*. *Security Dialogue*, 41(5), pp. 491-514.

AS Emor, 2019. *Elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku alase teadlikkuse indekseering 2019*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: https://www.rescue.ee/files/2019-12/1575733543_haedaolukorraks-valmisolek-2019-aruanne.pdf?5a87669beb [Kasutatud: 07.04.2020].

BBK, 2004. *Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance (Das Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe)*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: https://www.bbk.bund.de/EN/Home/home_node.html [Kasutatud: 16.12.2017].

Bennett, B. T., 2007. *Understanding, Assessing and Responding to Terrorism: Protecting Critical Infrastructure and Personnel*. 1 ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Booth, K., 2007. *Theory of World Security*. 1 ed. New York: Cambridge University Press.

Brezina, D. & Titko, M., 2019. *Assessment of the local state administration preparedness level on the solution of crisis events*. CBU International Conference Proceedings 2019, 30 09. Volume 7 (2019).

Burgess, J. P., 2009. *There is No European Security, Only European Securities*. *Journal of the Nordic International Studies Association*, 44(3), pp. 309-316.

Buzan, B., Wæver, O. & de Wilde, J., 1998. *Security: A New Framework for Analysis*. 1 ed. Colorado: Lynne Rienner Publishers, Inc.

Centre for the Protection of National Infrastructure, 2009. *What We Do*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <http://www.cpni.gov.uk/About/whatWeDo.aspx> [Kasutatud 21.02.2009].

Collier, S. & Lakoff, A., 2007. *The Vulnerability of Vital Systems: How “Critical Infrastructure” Became a Security Problem*. In: M. D. & K. S. Kristensen, ed. *Securing the Homeland: Critical Infrastructure, Risk, and (In)Security*. Abingdon: Routledge, pp. 17-39.

Collier, S. & Lakoff, A., 2014. *Vital Systems Security: Reflexive Biopolitics and the Government of Emergency*. *Theory, Culture & Society*, pp. 1-33.

Connolly, P., Dika, L., Jääskeläinen, M. & Pitrenaitė-Zilėnienė, B., 2016. *Peer review. Risk management capabilities. Estonia 2016*, s.l.: EU Programme for Peer Reviews.

Coward, M., 2009. *Network-Centric Violence, Critical Infrastructure and the Urbanization of Security*. Security Dialogue, 40(4-5), pp. 399-418.

Diskaya, A., 2013. *Towards a Critical Securitization Theory: The Copenhagen and Aberystwyth Schools of Security Studies*. Aberystwyth: E-International Relations, pp. 1-8.

Droege, C., 2012. *Get off my cloud: Cyber warfare, international law, and the protection of civilians*. International Review of The Red Cross, vol 94, nr 886, pp. 533-578.

Duffield, M., 2012. *Challenging environments: Danger, resilience and the aid industry*. Security Dialogue, 43(5), pp. 475-492.

Eachus, P., 2014. *Community Resilience: Is it greater than the sum of the parts of individual resilience?* Procedia Economics and Finance, Volume 18, pp. 345-351.

Eesti NATO Ühing, 2016. *Elanikkonnakaitse küsitluse kokkuvõte*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <http://www.eata.ee/newsite/wp-content/uploads/2016/01/elanikkonnakaitse-kokkuvote.pdf> [Kasutatud 06.11.2016]

Eesti Statistikaamet, 2019. *Maakondade võrdlus*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://www.stat.ee/ppe-45400> [Kasutatud: 06.04.2020].

Einmann, A., 2017. *Soomes on varjend majas sama loomulik kui seinad või katus*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://maailm.postimees.ee/4028457/soomes-on-varjend-majas-sama-loomulik-kui-seinad-voi-katus> [Kasutatud: 05.04.2020].

European Commission, 2004. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Critical Infrastructure Protection in the Fight Against Terrorism, Com(2004)702*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_terrorism/133259_en.htm [Kasutatud 12.03.2010].

Freedom House, 2017. *Manipulating Social Media to Undermine Democracy*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2017>
[Kasutatud: 21.01.2018].

Hoogensen, G. & Rottem, S. V., 2004. *Gender Identity and the Subject of Security*. Security Dialogue, 35(2), pp. 155-171.

House of Commons, 2007. *Protection of Critical Infrastructure*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <http://www.parliament.the-stationery-office.com/pa/cm200607/cmhansrd/cm070502/debtext/70502-0004.htm> [Kasutatud 25.05.2008].

Hädaolukorra seadus (2017) RT I, 06.05.2020, 6.

Jacobsen, K. H., 2020. *Will COVID-19 generate global preparedness?* The Lancet, 395(10229), pp. 1013-1014.

Johns Hopkins University, 2016. *Johns Hopkins Scientists Lead Effort to Protect Vital Networks*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <http://releases.jhu.edu/2016/06/28/johns-hopkins-scientists-lead-effort-to-protect-vital-networks/> [Kasutatud 18.09.2017]

Järvet, S., Saar, I., Valk, A. jt., 2015. *Sisekaitseakadeemia üliõpilastööde koostamise ja vormistamise juhend*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt:

http://www.sisekaitse.ee/public/Yliõpilastööde_koostamise_juhend_2015.pdf [Kasutatud 19.06.2016].

Kaufmann, M., 2015. *Exercising emergencies: Resilience, affect and acting out security*. Security Dialogue, Volume 1, pp. 1-18.

Laugen, L., 2016. *Rootsis on kõneaineks salapärased juhtumid telemastidega, kahtlustatakse isegi võõrriigi sabotaazi*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/valismaa/rootsis-on-koneaineks-salaparased-juhtumid-telemastidega-kahtlustatakse-isegi-voorriigi-sabotaazi?id=74571553> [Kasutatud 06.11.2016]

Maher, M. J., 2019. *Emergency Preparedness in Obstetrics: Meeting Unexpected Key Challenges*. The Journal of Perinatal & Neonatal Nursing, 33(3), pp. 238-245.

Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus (2011) RT I, 13.03.2019, 22.

Maslow, A. H., 1943. *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review, Volume 50, pp. 370-396.

Mikail, H. E. & Aytekin, C. E., 2016. *Identity in Security Studies*. Open Journal of Political Science, Volume 6, pp. 339-344.

Mäekivi, M., 2019. *Võrus nähti pühapäevasega sarnast tormi viimati pool sajandit tagasi*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <https://www.err.ee/996735/vorus-nahti-puhapaevasega-sarnast-tormi-viimati-pool-sajandit-tagasi> [Kasutatud: 09.04.2020].

Naiskodukaitse, 2018. *Ole valmis*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: https://www.naiskodukaitse.ee/OLE_VALMIS_3680 [Kasutatud: 09.04.2020].

National Academy of Sciences, 2012. *Terrorism and the Electric Power Delivery System. Strategies for Securing Crucial Services and Critical Infrastructure in the Event of an Extended Power Outage*. Washington, D.C: The National Academies Press, pp. 82-90.

Neuman, W. L., 2014. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. 7 ed. Harlow: Pearson Education Limited.

Nunes, J. R., 2007. *Politics, Security, Critical Theory: A Contribution to Current Debates on Security*. Aberystwyth: Aberystwyth University.

Ogata, S. & Cels, J., 2003. *Human Security: Protecting and Empowering the People*. *Global Governance*, 9(3), pp. 273-322.

Penadés, C. M., Nuñez, A. G. & Canós, J. H., 2016. *From planning to resilience: The role (and value) of the emergency plan*. *Technological Forecasting & Social Change*, pp. 1-14.

Pukk, K., 2019. *Elanikkonna vastuvõtlikkus kriisikommunikatsiooni sõnumitele tormi näitel* [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt:

https://digiriidul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2226/2019_Pukk%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud: 07.04.2020].

Pursiainen, C., 2017. *Critical infrastructure resilience: A Nordic model in the making?* *International Journal of Disaster Risk Reduction*, pp. 1-10.

Põllumajandusministeerium, 2015. *Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2015-2021*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <http://www.agri.ee/et/pollumajanduslikud-rakendusuringud-ja-arendustegevus-aastatel-2015-2021> [Kasutatud 17.10.2016].

Päästeamet, 2016. *Elanikkonna kriisikäitumise alase teadlikkuse uuring*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <http://www.xn--psteamet-0zaa.ee/et/kodanikule/elanikkonnakaitse/haedaolukorraks-valmisolek.html> [Kasutatud

06.11.2016].

Päästeamet, 2017. *Elanikkonna hädaolukorraks valmisoleku alase teadlikkuse indeksuuring 2017*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <https://www.rescue.ee/files/2018-09/h-daolukorraks-valmisolek-2017-aruanne.pdf?2e336194a4> [Kasutatud: 02.05.2020].

Päästeamet, 2020. *Uuring: Eesti elanike valmisolek kriisiga toimetulekuks on endiselt madal*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <https://www.rescue.ee/et/uudised/uuring-eesti-elanike-valmisolek-kriisiga-toimetulekuks-on-endiselt-madal-482> [Kasutatud: 07.04.2020].

RAND Corporation, 2017. *Los Angeles County Community Disaster Resilience Project*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <https://www.rand.org/multi/resilience-in-action/strategy-development-for-resilient-cities/los-angeles-county-disaster-resilience.html> [Kasutatud: 05.01.2018].

Riigi Infostüsteemi Amet, 2016. *Küberturvalisuse teenistuse 2015. aasta kokkuvõte*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <https://www.ria.ee/ee/otsi.html?query=ukraina> [Kasutatud 19.06.2016].

Riigi Infosüsteemi Amet, 2017. *ID-kaardi kiibis avastati turvarisk*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://www.ria.ee/ee/id-kaardi-kiibis-avastati-turvarisk.html> [Kasutatud: 16.12.2017].

Riigikantselei, 2018. *Elanikkonnakaitse kontseptsioon*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/organisatsioon/failid/rakkeryhmad/elanikkonnakaitse_kontseptsioon_15.02.2018.pdf [Kasutatud: 02.05.2020].

Rinaldi, S., Peerenboom, J., Kelly, T., 2001. *Critical Infrastructure Interdependencies*. IEEE Control Systems Magazine, XII(2001), pp. 11-25.

Saleh, Z., Refai, H. & Mashhour, A., 2011. *Proposed Framework for Security Risk Assessment*. Journal of Information Security, Volume 2, pp. 85-90.

Sildnik, M., 2018. *Kohalike omavalitsuste valmisolek leevendada kriisiolukorrast tulenevat haavatavust elutähtsate teenuste pakkumise, evakuatsiooni läbiviimise ja kriisikommunikatsiooni korraldamise kaudu*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt:
https://digiriidul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2072/2018_Sildnik%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Kasutatud: 06.04.2020].

Sisekaitseakadeemia, 2016. *Planeeritava magistritöö kava juhend*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: http://www.sisekaitse.ee/public/Planeeritava-magistritoo_kava-juhend.pdf [Kasutatud 19.06.2016].

Sisekaitseakadeemia, 2015. *Siseministeeriumi poolt välja pakutud magistritöö teemad 2015/16*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt:
http://www.sisekaitse.ee/public/SJ_magistritoope/dokumendid/SiM_SKA_magistritoo_teed_tabel_2015.pdf [Kasutatud 15.06.2016].

Siseministeerium, 2014. *Siseturvalisuse arengukava 2015-2020*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/siseturvalisuse_arengukava_2015-2020_kodulehele.pdf [Kasutatud 17.06.2016].

Siseministeerium, 2017. *Hädaolukorra seaduse käsiraamat*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Kriisireguleerimine/hos_kasiraamat_veebi.pdf [Kasutatud: 09.04.2020].

Siseministeerium, 2018. *Kriiside ennetamine ja hädaolukordadeks valmisoleku suurendamine aastateks 2019–2022*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt:
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/2019/programm dokument_kriiside_ennetamine_ja_ha.pdf [Kasutatud: 02.05.2020].

- Statistikaamet, 2017. *Sisseränne ületas väljarännet teist aastat järjest*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://www.stat.ee/pressiteade-2017-048> [Kasutatud: 27.12.2017].
- Stritzel, H., 2007. *Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond*. European Journal of International Relations, 13(3), pp. 357-383.
- Tõnisson, H., Jaagus, J., Kont, A., Orviku, K., Palginõmm, V., Ratas, U., Kivis, R. & Suursaar, Ü., 2009. *2005. aasta jaanuaritormiga (Gudrun) kaasnenud üleujutuse tagajärjed loodusele ja ühiskonnale Eesti rannikul*; rmt: Kliimamuutuste mõju Eesti rannikule. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, lk 90-127.
- U.S. Department of Homeland Security, 2017. *What Is Critical Infrastructure?* [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://www.dhs.gov/what-critical-infrastructure> [Kasutatud 18.09.2017].
- United Nations Development Programme, 1994. *Human Development Report 1994*. New York: Oxford University Press.
- Vabariigi Valitsus, 2015. *Elanikkonnakaitse rakkerühm*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <https://riigikantselei.ee/et/elanikkonnakaitse-rakkeruhm> [Kasutatud 06.11.2016].
- Vabariigi Valitsus, 2016. *Hädaolukorra seaduse seletuskiri*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6e396188-c9c2-4673-9fb6-ad324ec9a36c/H%C3%A4daolukorra%20seadus/> [Kasutatud 18.09.2017].
- Vabariigi Valitsus, 2019. *Siseturvalisuse arengukava 2020–2030 eelnõu*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#SSHVDb6D> [Kasutatud: 02.05.2020].
- Wæver, O., 1995. *Securitization and Desecuritization*. rmt: R. Lipschutz, toim. On Security. New York: Columbia University Press, pp. 46-86.
- Vaidya, T., 2015. *2001-2013: Survey and Analysis of Major Cyberattacks*. Washingtonis D.C.: Georgetown University.
- Valimi mahu kalkulaator, 2020. *Valimi mahu kalkulaator*. [Võrgumaterjal]
Leitav aadressilt:
https://www.syg.edu.ee/oppematerjalid/uurimistood_referaadid/valimimaht.html
[Kasutatud: 06.04.2020].
- Watson, S. D., 2011. *The "Human" as Referent Object? Humanitarianism as Securitization*. Security Dialogue, Köide 42, pp. 6-12.
- West, D., 2016. *Internet shutdowns cost countries \$2.4 billion last year*. Center for Technology Innovation at Brookings, X, 2016, pp. 1-20.
- World Health Organization, 2020. *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---15-may-2020> [Kasutatud: 03.05.2020].

World Bank Group, 2019. *Building Urban Resilience: An Evaluation of the World Bank Group's Evolving Experience (2007–17)*. [Võrgumaterjal]

Leitav aadressilt:

<https://ieg.worldbankgroup.org/sites/default/files/Data/Evaluation/files/UrbanResilience.pdf#page=37> [Kasutatud: 01.05.2020].

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Elutähtsate teenuste ning igapäevaselt vajalike ja üldkasutatavate teenuste hindamine (autori koostatud)	45
Tabel 2. Elutähtsate teenusteta ning ühistranspordita toimetuleku hindamine koos vastanute demograafiliste andmete seletusega (autori koostatud).....	50
Tabel 3. Hädaolukorraks valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest vastutamise hindamine (autori koostatud)	54
Tabel 4. Vastanute kommentaarid COVID-19 tingitud eriolukorrale (autori koostatud) ...	56
Tabel 5. Vastanute kommentaarid, kuidas riiklikult parandada inimeste valmisolekut hädaolukordadeks ja elutähtsate teenuste katkestuseks (autori koostatud)	57
Tabel 6. Küsimuse nr 12 ristanalüüs koos positiivsete ja negatiivsete näitajatega (autori koostatud)	61
Tabel 7. Magistritöös püstitatud hüpoteeside tõestamine (autori koostatud)	62
Joonis 1. Elanikkonna valmisoleku skaala World Bank Group järgi (World Bank Group, 2019, lk 7, autori koostatud)	17
Joonis 2. Toimepidev ühiskond Los Angelese maakonna näitel (autori koostatud).....	21
Joonis 3 Elutähtsate teenuste ristsõltuvus Rinaldi, et al. järgi (Rinaldi, et al., 2001, lk 15, autori koostatud).....	28
Joonis 4. Elutähtsate teenuste korraldus Eestis (autori koostatud)	30
Joonis 5. Ühiskonna toimepidevus Penadés, et al. järgi (Penadés, et al., 2016, lk 4, autori koostatud)	31
Joonis 6. Vastanute taust, kes ei ole kordagi mõelnud, et Eestis võib tabada suurt osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord (Joonis autori koostatud)	99
Joonis 7. Vastanute taust, kes ei usu, et Eestis juhtuda erakorraline sündmus, mis jätab nende kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta (Joonis autori koostatud).....	99
Joonis 8. Vastanute taust, kes ei ole teadlikud kuidas toimub elanikkonna teavitamine hädaolukorrast (Joonis autori koostatud).....	100

Joonis 9. Vastanute taust, kes ei tea, kust leida juhiseid hädaolukorraks (Joonis autori koostatud)	100
Joonis 10. Vastanute taust, kellel ei ole võimalik leida peavarju mujal, kui nende kodu jääb hädaolukorra piirkonda (Joonis autori koostatud)	101
Joonis 11. Vastanute taust, kes ei pea valmistumist hädaolukorraks vajalikuks (Joonis autori koostatud)	101
Joonis 12. Vastanute taust, kellel puhul ei ole koroonaviirusest tingitud eriolukord muutnud nende käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks kriisis (Joonis autori koostatud)	102

LISA 1. ANKEETKÜSIMUSTIK

Lugupeetud vastaja!

Käesoleva küsitluse eesmärgiks on selgitada välja Harjumaa elanikkonna valmisolek elutähtsate teenuste katkestuseks. Küsitluse täitmine võtab aega maksimaalselt 10 minutit. Saadud andmeid kasutatakse üldistatud kujul Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku Instituudi magistritöös.

Uurimuses oodatakse osalema kõiki üle 18-aastaseid Harjumaal elavaid inimesi, arvestades seejuures, et esindate vastustega oma majapidamist. See tähendab, et koos elavate inimeste puhul piisab ühest vastajast. Küsitlus on anonüümne ning neid ei seostata Teie isikuandmetega ega analüüsita üksikvastaja tasemel. Lisaküsimuste korral võite pöörduda uurimuse läbiviija poole. Uurimuse tulemused avalikustatakse 2020. aastal magistritöös.

Tänan Teid uurimuses osalemise ja koostöövalmiduse eest. Teie vastused on väga olulised ja omavad riiklikku tähtsust võimaldades muuta meie kõigi elukeskkonda turvalisemaks!

Kalev Õiger

Sisekaitseakadeemia magistrant

E-post: kalev.oiger@kad.sisekaitse.ee

ELANIKKONNA TEADMISED JA USKUMUSED

1. Kas ja kui sageli olete viimase aasta jooksul mõelnud, et Eestit võib tabada suur osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord?

1. Ei ole kordagi
2. Korra või paar
3. Rohkem kui paar korda
4. Pidevalt

2. Milline nimetatud hädaolukordadest on Teie arvates kõige tõenäolisem? Palun märkige kõik sobivad.

1. Erakordsed ilmaolud, kliima muutumine
2. Ulatuslik metsatulekahju, kulupõletamine
3. Plahvatus või varing korrusmajas
4. Radiatsioon
5. Keemiaõnnetus või reostus lähedal asuvas tööstusettevõttes
6. Igapäevaste harjumuspäraste teenuste katkemine
7. Ulatuslik elektri-, side, veevarustuse katkestus

8. Võõrriigi relvastatud rünnak, -konflikt
9. Küberrünnak
10. Ootamatu rünnak avalikus kohas
11. Massiline korratus, rahutused
12. Epideemia, pandeemia
13. Üleujutus, suurvesi
14. Torm, tornaado
15. Erakordne külm, lumi
16. Muu (täpsusta)

3. Milliseid teenused on Teie arvates elutähtsad teenused? (Teenused mille katkemine ohustab vahetult inimese elu või tervist ja millel on suur mõju ühiskonna toimimisele). Palun märkige kõik sobivad.

1. Elektriga varustatus
2. Gaasiga varustatus
3. Vedelkütusega varustatus
4. Riigiteede (liiklussõlmede ja trasside) sõidetavusega tagamine
5. Telefoniside tagamine
6. Mobiiltelefoniside tagamine
7. Andmesideteenuse tagamine
8. Elektroonilise isikutuvastamise ja digitaalse allkirjastamise tagamine
9. Makseteenuse tagamine
10. Pangast sularaha kättesaamise võimalus
11. Kaugkütte (sooja) tagamine
12. Kohalike teede (tänavate) sõidetavuse tagamine
13. Veega varustatus ja kanalisatsiooni toimimine
14. Arstiabi kättesaadavus
15. Sotsiaalhoolekande
16. Ühistranspordi toimimine (ka laeva- ja lennuliiklus)
17. Postiteenuse toimimine
18. Jäätmekäitlus
19. Pääste
20. Politsei
21. Televisioon
22. Raadio
23. Toidukaupluste töö tagamine
24. Muu (täpsusta)

-----lehe vahetus-----

Teooria punkt - Elutähtsad teenused on loetletud hädaolukorra seaduses ja neid on 14:

- Elektriga varustamine;
- Maagaasiga varustamine;
- Vedelkütusega varustamine;
- Riigitee sõidetavuse tagamine;
- Telefoniteenus;
- Mobiiltelefoniteenus;

- Andmesideteenus;
- Elektrooniline isikutuvastamine ja digitaalne allkirjastamine;
- Vältimatu arstiabi;
- Makseteenus;
- Sularaharinglus;
- Kaugküttega varustamine;
- Kohaliku tee sõidetavuse tagamine;
- Veega varustamine ja kanalisatsioon.

4. Kas usute, et Eestis võib juhtuda erakorraline sündmus mis jätab Teie kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta?

1. Kindlasti
2. Pigem võib juhtuda
3. Pigem mitte
4. Kindlasti mitte
5. Raske öelda

-----lehe vahetus-----

HÄDAOLUKORDADEST

Teooria punkt - Hädaolukorra all mõistame olukorda, mis häirib tugevalt ühiskonna tavapärasest toimimist, ohustab paljude inimeste elu või tervist, põhjustab suure varalise kahju, suure keskkonnakahju või tõsiseid ja ulatuslikke häireid elutähtsa teenuse toimepidevuses.

5. Kas olete teadlik kuidas elanikke hädaolukorrast teavitatakse? Vastates „Jah“ palun märkige kõik sobivad.

1. SMS-teavitus (teie mobiiltelefoni saadetud sõnum)
2. Sireen tänavatel
3. Tänavatel valjuhääldist/ruuporist antavad hoiatused
4. Raadios
5. Televisioonis
6. Sotsiaalmeedias
7. Ajalehes
8. Ei ole teadlik
9. Muu (täpsusta)

6. Kas Te teate, kust leiab käitumisjuhiseid hädaolukorraks? Palun märkige kõik sobivad.

1. Riigiasutuste veebilehtedelt
2. Kohalike omavalitsuste (KOV) veebilehtedelt
3. Elutähtsaid teenuseid tagavate ettevõtete (nt elektri-, vee-, sideettevõtja kodulehel)
4. Ohtlike ettevõtete veebilehtedelt
5. KOV
6. Nutirakendustest, äppidest

7. Ei tea

7. Kas Te teate kedagi oma kodukoha võtmeisikutest (piirkonnapolitseinik, külvavanem, korteriühistu esimees, asumisseltsi juht jt) nimeliselt, sh kuidas Temaga vajadusel kontakti saada?

1. Jah
2. Ei

-----lehe vahetus-----

HÄDAOLUKORRAS KÄITUMINE

8. Oletagem, et olete just kuulnud hoiatust/kinnitust tekkinud hädaolukorrast. Kirjeldage lühidalt, et millised on Teie tegevused järgnevate tundide vältel, et vähendada negatiivseid tagajärgi?

9. Oletagem, et riigi poolt on antud hädaolukorra hoiatus ja soovitatakse Teie elukohast evakueeruda, siis kuidas Te toimite?

1. Järgite soovitusi ja lahkute piirkonnast/kodust
2. Hindate olukorda ning otsese ohu puudumisel jääte koju
3. Olete kriisiks valmis ja jääte koju
4. Muu (täpsustada)

10. Kas Teie perel on võimalik leida ühe nädala vältel peavarju mujal, kui Teie kodu jääb hädaolukorra ohtlikku piirkonda? Palun märkige kõik sobivad.

1. Jah, samas asulas (linnas/alevikus/külas)
2. Jah, muus asulas, mis jääb 100 km raadiusse minu põhilisest elukohast
3. Jah, maapiirkonnas
4. Jah, välisriigis
5. Ei ole võimalust leida peavarju mujal

-----lehe vahetus-----

HÄDAOLUKORRAKS VALMISTUMINE

11. Millised on Teie arvates esmatähtsad varud ja abivahendid hädaolukorras iseseisva toimetuleku kindlustamiseks teatud perioodiks? Palun märkige kõik sobivad.

1. Joogivesi
2. Toiduvarud hästi säilivatest toiduainetest
3. Esmaabitarbed (nt valuvaigistid, plaastrid)
4. Krooniliste haiguste kriisivajalikud ravimid
5. Võimalus eluruumi kütmiseks kui elektri-, gaasi- või tsentraalkütte varustus ei toimi
6. Toidutegemise võimalus, kui elektri- ja gaasivarustus ei toimi

7. Töökorras transpordivahend (nt auto, jalgratas)
8. Telefoni vms mobiilsete seadmete laadimise vahendid (nt akupank)
9. Aku- või patareitoitega raadio
10. Taskulamp ja selle varupatareid
11. Tikud või muu tulelätmise vahendid
12. Küünlad, õlilamp, -latern
13. Hügieenivahendid (nt niisutatud puhastuslapid)
14. Sularaha
15. Vedelkütus, pidevalt vähemalt pooltäis tangitud auto
16. Muu (täpsusta)

12. Palun hinnake, kas ja kui kaua tuleb Teie või Teie pere antud teenuse katkestuse korral ilma kõrvalise abita iseseisvalt toime?

	Ei tule ilma toime	Kuni 24 tundi	Kuni 48 tundi	3-4 päeva	5-7 päeva
Elektriga varustatus					
Gaasiga varustatus					
Vedelkütusega varustatus					
Riigitee sõidetavus					
Telefoniside					
Mobiilside					
Andmeside					
Elektrooniline tuvastamine ja allkirjastamine					
Makseteenus					
Sularaha- ringlus					
Kaugküte					
Kohalike teede sõidetavus					
Vesi ja kanalisatsioon					
Vältimatu arstiabi					
Ühistransport					

13. Palun hinnake, kas inimeste hädaolukorraks valmisoleku, elu ja tervise kaitsmise eest (kuni saabub abi) vastutab riik või iga inimene ise?

	Vastutab riik	Pigem riik	Vastutavad mõlemad	Pigem inimene ise	Vastutab inimene ise
Hädaolukordadeks valmisolek					
Elutähtsate teenuste katkestuseks valmisolek					
Piisava tagavara hoiustamine					
Ohtudest teavitamine					
Inimeste elu ja tervise kaitsmine					
Hädaolukorra					

lahendamine					
-------------	--	--	--	--	--

-----lehe vahetus-----

TEHTUD TEGEVUSED TOIMETULEKU VÕIMALUSTE SUURENDAMISEKS

Teooria punkt - Hädaolukorras võib abi Teieni jõuda alles seitsmendal päeval. Eesmärk on, et leibkonnad saaks ühe nädala jooksul hakkama ka siis, kui olete välismaailmast ja elutähtsatest teenustest täielikult ära lõigatud. Teades oma vajadusi ja võimalusi kõige paremini, saab pere ise oma kriisiolukorras toimetulekut tõsta.

14. Kas Teie peres on viimase 12 kuu jooksul räägitud kriisiolukorras tegutsemisest järgmistel teemadel? Palun märkige kõik sobivad.

1. Millises olukorras on vajalik toast lahkuda ning kuhu siis minna
2. Kelle poole saab pöörduda kodu ligidal
3. Millal peab jääma siseruumidesse ja milline on kodu kõige turvalisem ruum
4. Kuidas lülitada vajadusel välja elekter, või sulgeda kodu tsentraalne vee- või gaasiühendus
5. Kus asuvad kriisiolukorras olulised vahendid (nt ravimid, tulekustutid, sidevahendid)
6. Millisel juhul, keda ja kuidas endale abi kutsuda
7. Kuidas toetada kriisiolukorras eraldi elavaid lähedasi
8. Kas ja millist vahendite tagavara koguda ja kuidas neid hoiustada
9. Ei ole peres midagi sellel teemal rääkinud
10. Muu (täpsusta)

15. Mõeldes oma peamisele elukohale. Millised vahendid ja varud on Teil täna kodus olemas, et kriisiolukorras välise abita iseseisvalt hakkama saada? Palun märkige kõik sobivad.

1. Piisav toiduvaru, mis ei vaja külmikut
2. Mahutid joogivee varumiseks (hinnanguliselt 20 l pereliikme kohta)
3. Ligipääs kaevu või muule joogivee allikale kodu lähiumbruses
4. Aku- või patareitoitega raadio
5. Akupank, päiksepatarei, autolaadija mobiilsete seadmete tööhoidmiseks
6. Puuküttega pliit, balloongaasi pliit, grill või priimus toidu valmistamiseks (ka selle gaasivaru)
7. Tahkeküttega soojusallikas (nt ahi, pliit, kamin)
8. Pidevalt vähemalt pool tangitud auto või vedelkütusega täidetud kanister/mahuti
9. Esmaabitarbed ja perele vajalikud ravimid (nt valuvaigisti, söetablett, plaastrid, vahendid põletushaava hooldamiseks jne)
10. Hügieenivahendid (nt niisutatud puhastuslapid)
11. Sularaha
12. Elektrigeneraator
13. Taskulamp ja selle varupatareid
14. Tikud vm tule läitmise vahendid
15. Küünlad, õlilamp vm valgusallikas
16. Alternatiivne liikumisvahend (peale auto ja ühistranspordi)

17. Ei ole ühtegi vahendit ega varusid iseseisvaks hakkama saamiseks
18. Muu (täpsusta)

16. Kui leidsite, et Teie leibkond saaks oma valmisolekut parandada, siis hinnake, mis on Teid seni takistanud?

1. Aja nappus
2. Rahaliste vahendite puudus
3. Teadmiste ja juhiste puudus
4. Reaalsete hädaolukordade puudumine
5. Seda peab tegema riik
6. Ei pea valmistumist vajalikuks
7. Muu (täpsusta)

-----lehe vahetus-----

17. Kas koroonaviirusest tingitud eriolukord on muutnud teie käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks kriisis?

1. Jah, täielikult
2. Jah, mõningal määral
3. Pigem ei ole
4. Ei ole muutnud
5. Ei oska hinnata

1. Soovi korral kommenteeri enda valmisolekut.

2. Mida tuleb Teie arvates teha riiklikult, et parandada inimeste valmisolekut hädaolukordadeks ja elutähtsate teenuste katkestuseks?

-----lehe vahetus-----

VASTAJA TAUST

3. Elukoha tüüp:

- Tallinn
- Väikelinn
- Alev
- Lähiasustusega küla
- Ülejäänud lähiasustusest eraldi

4. Elamu tüüp:

- Korter
- Ridaelamu
- Maja

5. Leibkond:

- Mitu inimest

- Alaealisi lapsi

6. Sotsiaalne staatus:

- Töötan
- Õpin
- Pensionär
- Töötu/tööotsija
- Kodune

7. Leibkonna (Teie kodus elavate inimeste) koondsissetulek (neto):

- Kuni 1000
- Kuni 2000
- Üle 2000

8. Rahvus:

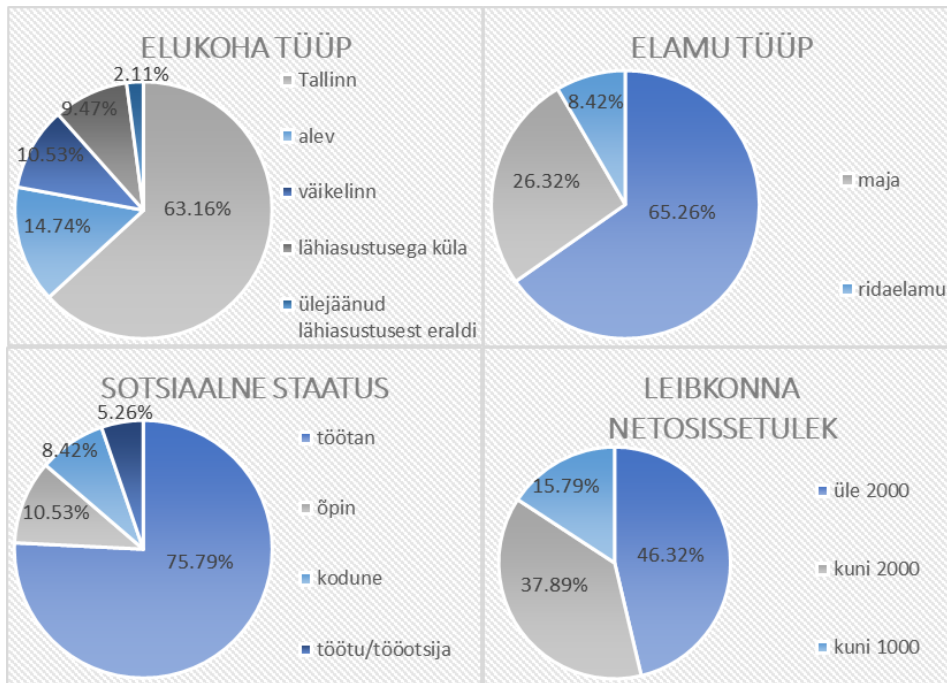
- Eesti
- Vene
- Muu

9. Kas Teie olete hädaolukorra tingimustes oma leibkonnas peamine otsustaja (kuidas käituda, mida varuda jms)?

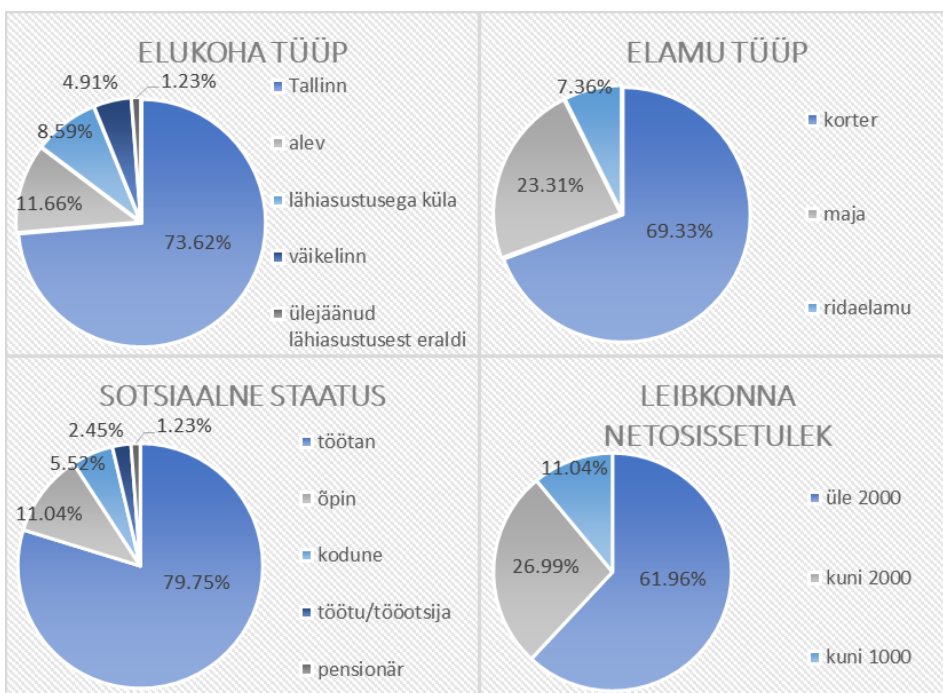
1. Jah, olen peamine otsustaja
2. Olen üks otsustajatest / võrdne partner otsustamisel
3. Ei ole peamine otsustaja

Teie vastused on salvestatud, aitäh!

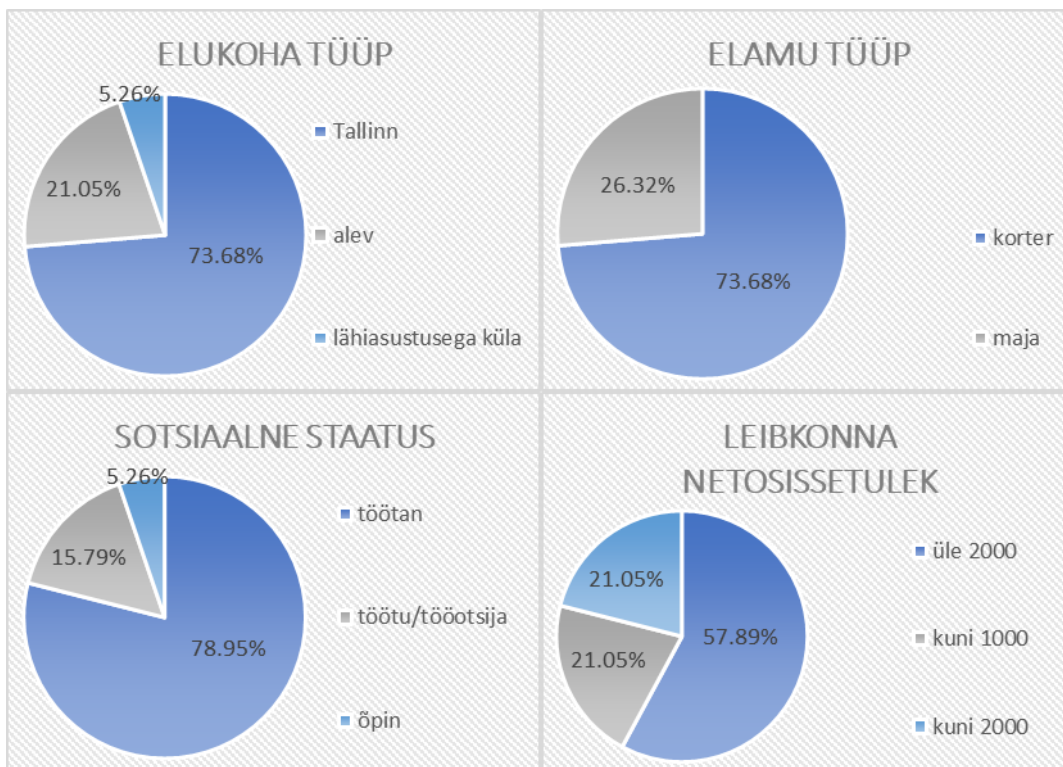
LISA 2. KÜSIMUSTE NR 1, 4, 5, 6, 10, 16 JA 17 DEMOGRAAFILISED ANDMED

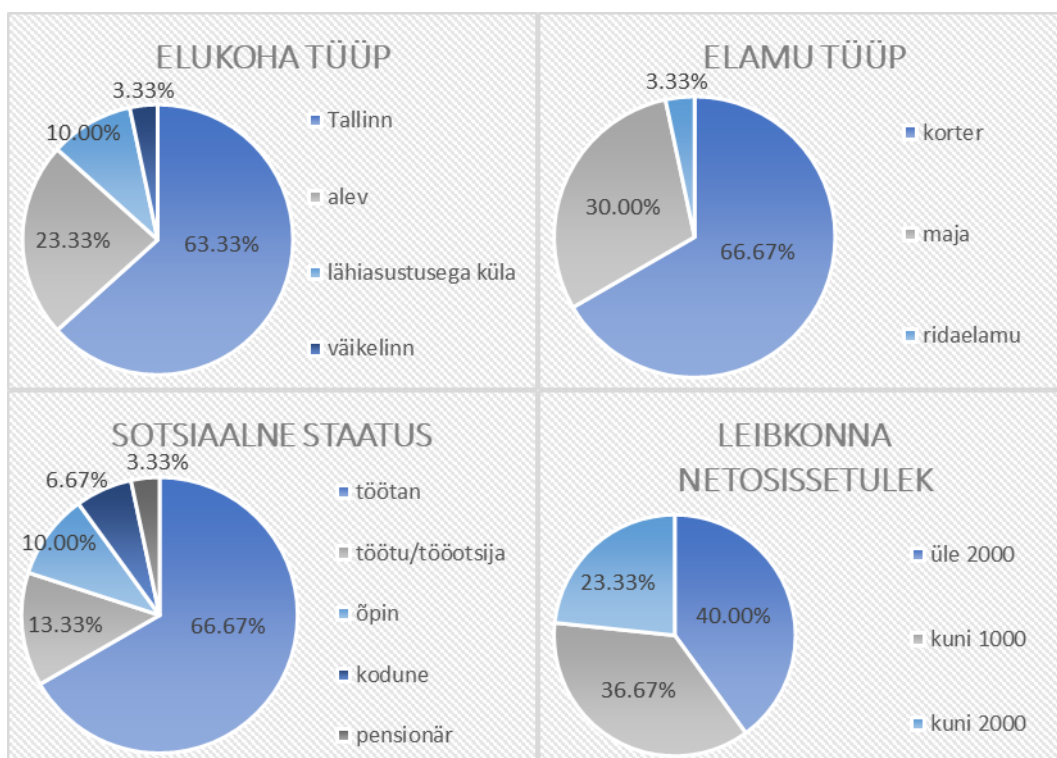
Joonis 6. Vastanute taust, kes ei ole kordagi mõelnud, et Eestis võib tabada suurt osa elanikkonnast mõjutav hädaolukord (Joonis autori koostatud)

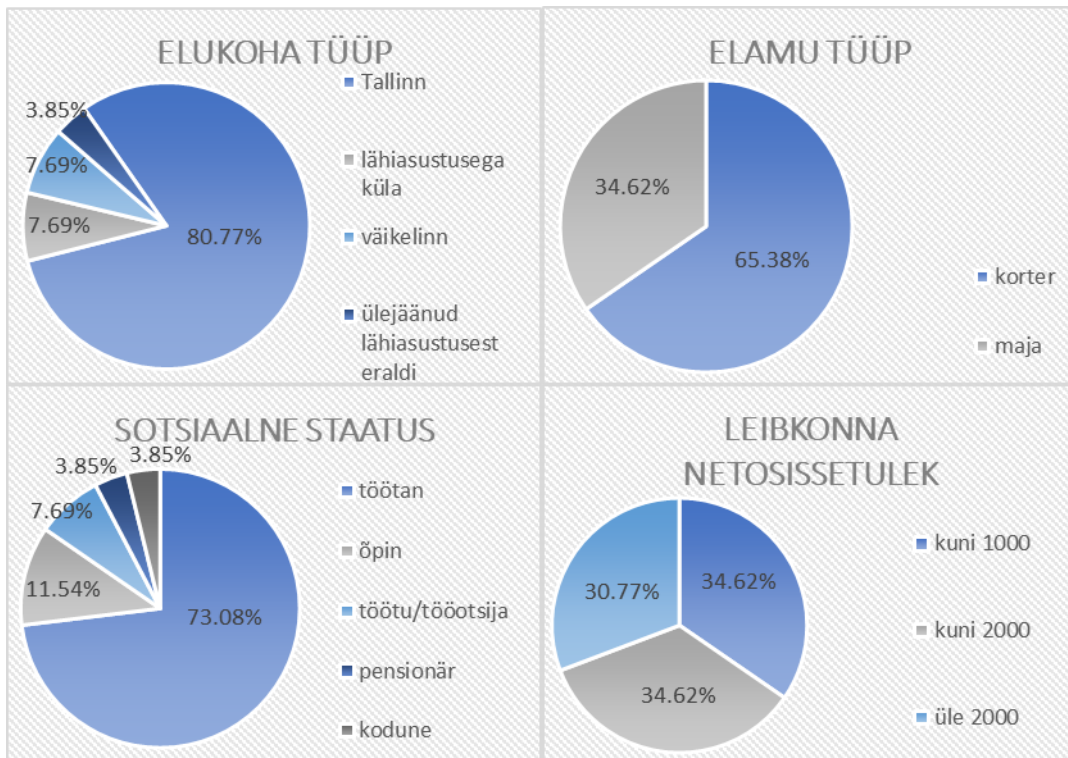
Joonis 7. Vastanute taust, kes ei usu, et Eestis juhtuda erakorraline sündmus, mis jätab nende kodu nädalaks ajaks ilma elutähtsate teenusteta (Joonis autori koostatud)

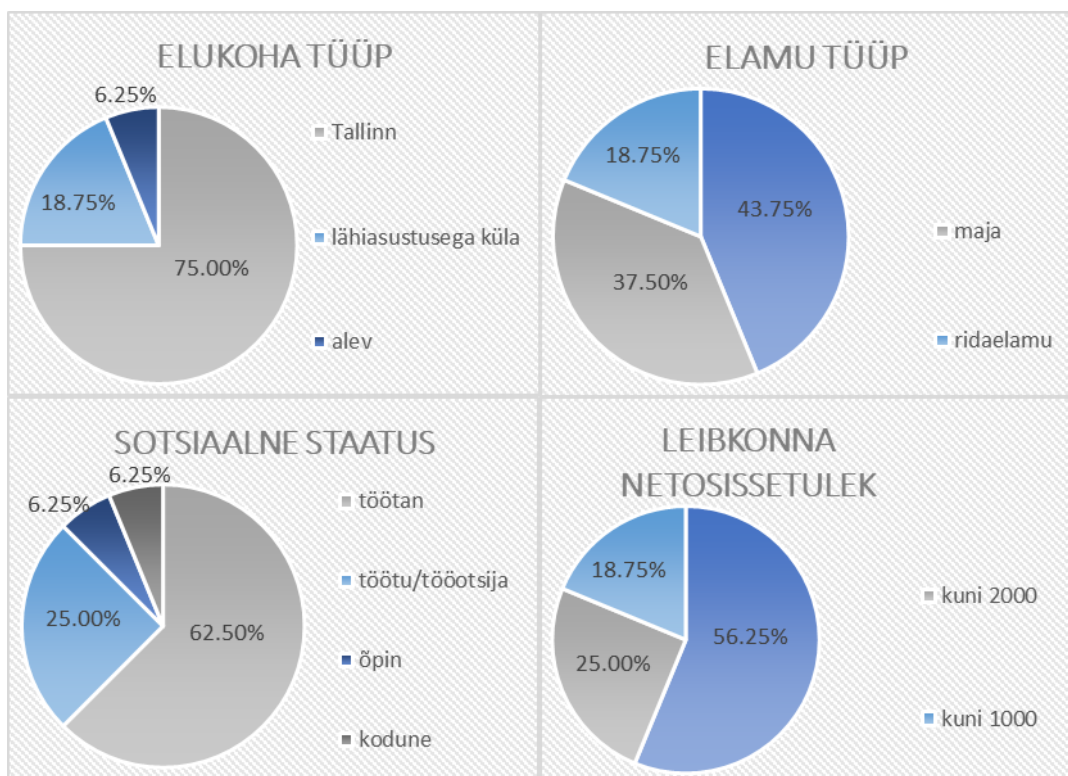
Joonis 8. Vastanute taust, kes ei ole teadlikud kuidas toimub elanikkonna teavitamine hädaolukorrast (Joonis autori koostatud)

Joonis 9. Vastanute taust, kes ei tea, kust leida juhiseid hädaolukorraks (Joonis autori koostatud)

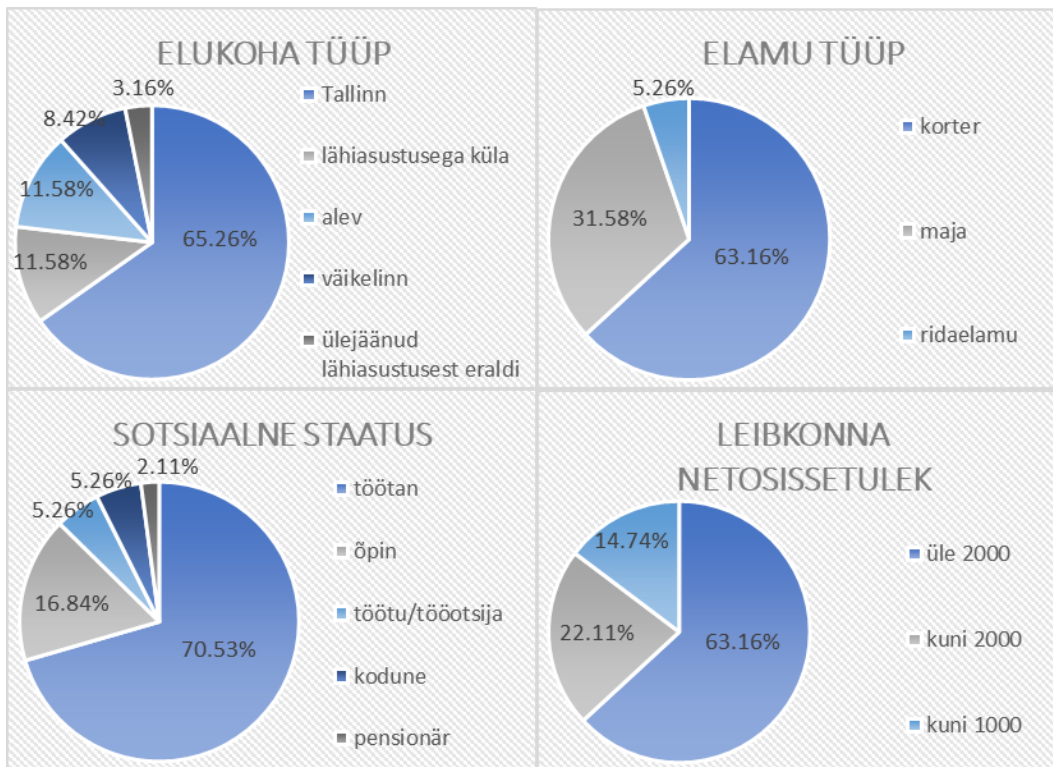

Joonis 10. Vastanute taust, kellel ei ole võimalik leida peavarju mujal, kui nende kodu jääb hädaolukorra piirkonda (Joonis autori koostatud)

Joonis 11. Vastanute taust, kes ei pea valmistumist hädaolukorraks vajalikuks (Joonis autori koostatud)

Joonis 12. Vastanute taust, kellel puhul ei ole koroonaviirusest tingitud eriolukord muutnud nende käitumist või suhtumist iseseisvaks valmisolekuks kriisis (Joonis autori koostatud)